

INHOUDSOPGAVE

INVENTARIS.....	13
ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN.....	13
I. DE ALGEMENE VERGADERING	13
A. Algemeen	16
B. Zittingen van de ‘Eerste’ Raad.....	16
C. Zittingen van de ‘Tweede’ Raad	16
II. HET BESTUUR VAN DE RAAD	16
A. Het “Bestuur” in 1917	17
B. Het “Bureau” in 1918.....	17
III. HET SECRETARIAAT VAN DE RAAD	18
A. Dossiers betreffende de algemene vergadering	19
B. Betreffende de leden van de Raad.....	19
C. Het administratief personeel	19
D. Onderwerpsdossiers van het secretariaat	19
1. <i>Reeks ordners</i>	19
2. <i>Dossiers</i>	19
3. <i>Verenigingen en organisaties</i>	19
4. <i>Dienstbetoon</i>	19
5. <i>Dossiers door de bewerkers samengesteld</i>	19
IV. DE KWESTUUR.....	19
V. BIJZONDERE EN TIJDELIJKE COMMISSIES VAN DE RAAD.....	20
A. Commissie voor ontwerp van een zegel	20
B. Commissie voor het taalgebruik in de openbare besturen	20
C. Reglementscommissie.....	20
D. Commissie der gouwraden.....	21
E. Commissie “toestand ambtenaren en beambten der Vlaamsche ministeries”	21
F. Commissie van bestuurswezen	21
G. Perscommissie.....	22
H. Commissie der weggevoerden	22
VI. DE ADMINISTRATIE VOOR DE BENOEMINGEN.....	22
A. Algemeen	24
B. “Bundels plaatsaanvragen”, alfabetisch geordend	24
C. Plaatsaanvragen, geordend volgens beroepsklasse.	24
D. Losse dossiers plaatsaanvragen, alfabetisch geordend.	24
E. Genummerde dossiers reeks “Betrekking”.	24
F. Dienstbetoon dossiers van het sekretariaat	24
1. <i>Reeks “inlichtingen gevraagd en zonder gevolg gebleven”</i>	25
2. <i>Dossiers “gewichtige zaken”</i>	25

3. Genummerde dossiers “zaak”	25
VII. COMMISSIE DER GEVOLMACHTIGDEN/COMMISSIE VAN ZAAKGELASTIGDEN	25
A. De commissievergaderingen	28
B. Secretariaat van de commissie	28
1. Registers van briefwisseling	29
2. Reeks genummerde onderwerpdossiers	29
3. Briefwisseling met de gevolmachtigden	29
4. Dossiers inzake activistische organisaties	29
VIII. OVERLEGORGANEN MET HET BEZETTINGSBESTUUR	29
A. Notulen van vergaderingen met het bezettingsbestuur.	30
B. Onderwerpdossiers	32
1. Behorend tot het archief van het Secretariaat van de Raad	32
2. Behorend tot de Commissie der Gevolmachtigden	32
3. Uitgelicht door de naoorlogse bewerkers.	32
IX. IN HET KADER VAN DE BESTUURLIJKE SCHEIDING	32
A. Het bevoegdheidsdomein financiën	35
1. De Commissie van geldwezen	36
a. Archief behorende tot het secretariaat van de Raad	36
b. Van Duitse oorsprong	36
c. Van activistische oorsprong	36
2. De Gevolmachtigde van Financiën	36
a. Briefwisseling en documentatie	38
b. Dienstbetoondossiers	38
B. Het bevoegdheidsdomein justitie	38
1. De Commissie van justitie	38
2. De Gevolmachtigde van Justitie	38
a. Dossiers van Flor Heuvelmans	39
b. Jan Eggen	39
3. Grondwetcommissie	39
C. Het bevoegdheidsdomein binnenlandse zaken	39
1. De Commissie van Binnenlandse Zaken	39
a. Algemeen	40
b. Behorend tot het Secretariaat van de Raad	40
c. “Onderafdeling der Gezondheidszaken”	40
d. Commissie der Rijkscommissarissen	40
2. Gevolmachtigde Karel Heyndrickx	41
a. Dossiers van de gevolmachtigde	41
b. Persoonlijke dossiers van Heyndrickxs	41
D. Het bevoegdheidsdomein onderwijs, kunst en wetenschappen.	41
1. De commissie onderwijs, kunst, wetenschap	42
2. De Gevolmachtigde Jozué De Decker	42
E. Het bevoegdheidsdomein nijverheid, openbare werken, arbeid, post, telegraaf en zeewezen	42
1. De Commissie Nijverheid en Openbare Werken, Spoorwegen, Post, Telegraaf ..	42
2. De Commissie Spoorwegen, Post, Telegraaf en Zeewezen	42
a. Algemeen	42

b. Reeks genummerde dossiers	42
3. <i>De sub-commissie der Posterijen</i>	42
4. <i>Commissie Nijverheid en Arbeid</i>	43
a. Algemeen	43
b. De 'Vlaanderen'-tentoonstelling	43
5. <i>Persoonlijke dossiers van gevolmachtigde Fernand Brulez</i>	43
F. Het bevoegdheidsdomein buitenlandse zaken	43
1. <i>De commissie</i>	44
a. Algemeen	44
b. De sub-commissie voor kerkelijke aangelegenheden	44
G. Het bevoegdheidsdomein landbouw en openbare werken	45
1. <i>De commissie(s)</i>	45
a. Algemeen	45
b. De aardappelcommissie	45
H. Het bevoegdheidsdomein arbeid en sociaal vooruitzicht	46
1. <i>De commissie arbeid en sociaal vooruitzicht</i>	46
a. Algemeen	46
b. Sub-commissie van geneesheren	46
X. DE GOUWRADEN	46
A. Algemene dossiers inzake de gouwraden	47
B. Gouwraad Antwerpen	47
C. Gouwraad Brabant	47
D. Gouwraad Limburg	47
E. Gouwraad Oost-Vlaanderen	47
F. Gouwraad West-Vlaanderen	47
XI. CENTRAAL VLAAMSCH PERSBUREAU	47
A. De perscommissie	48
B. Informatieve uitgaven van het persbureau	48
C. Persknipsels uit Duitsland	48
D. Verzameling bladen en tijdschriften	48
ARCHIEF VAN HET PROPAGANDABUREAU	48
I. DE PROPAGANDACOMMISSIE	49
II. CENTRAAL VLAAMSCH PROPAGANDABUREEL	49
A. Het secretariaat	53
1. <i>Algemeen</i>	53
2. <i>De registraturodienst</i>	53
3. <i>Maandverslagen en rapporten</i>	53
4. <i>Algemene briefwisseling</i>	53
5. <i>Contacten met de bezetter</i>	53
6. <i>Begroting, budget, boekhouding</i>	53
7. <i>Rapportering</i>	53
8. <i>Ongenummerde onderwerpdossiers</i>	53
B. Activiteiten in de provincie Brabant	53
1. <i>Algemeen</i>	54
2. <i>Activistische verenigingen</i>	54
3. <i>De handtekeningenactie</i>	54

4. Reeks genummerde onderwerpdossiers.....	54
C. Werking in de krijgsgevangenenkampen.....	54
D. Afdeling 2: Dienst Documentatie	55
1. Inlichtingendossiers van algemene aard.....	56
2. Dossiers volgens geografische indeling.....	56
a. Letter A.....	57
b. Letter B.....	57
c. Letter D.....	57
d. Letter E.....	57
e. Letter G.....	57
f. Letter H.....	57
g. Letter I.....	57
h. Letter K.....	57
i. Letter L.....	57
j. Letter M.....	57
k. Letter N.....	57
l. Letter O.....	57
m. Letter P.....	57
n. Letter R.....	57
o. Letter S.....	57
p. Letter T.....	57
q. Letter U.....	57
r. Letter V.....	57
s. Letter W.....	57
t. Letter Z.....	57
3. Lijsten per beroepsgroep.....	57
4. Verzameling steekkaarten.....	57
E. Afdeling III: Dienst Vlugschriften.....	58
1. Briefwisseling.....	58
2. Financieel beheer.....	58
3. Dossiers inzake Manuscripten.....	58
4. Verzameling pamfletten en brochures.....	58
5. Documentatie van de afdeling.....	58
a. Genummerde reeks.....	58
b. Uit activistische bron maar zonder volgnummer.....	58
F. Afdeling IV: Dienst Volksvergaderingen.....	58
1. Toegangen en registers.....	59
2. Geografisch ingedeelde dossiers.....	59
a. Letter A.....	60
b. Letter B.....	60
c. Letter D.....	60
d. Letter E.....	60
e. Letter G.....	60
f. Letter H.....	60
g. Letter I.....	60
h. Letter J.....	60
i. Letter K.....	60
j. Letter L.....	60

k. Lettter M	60
l. Letter N	60
m. Letter O	60
n. Letter P	60
o. Letter R	60
p. Letter S	60
q. Letter T	60
r. Letter U	60
s. Letter V	60
t. Letter W	60
u. Letter Z	60
3. <i>Affiches</i>	60
a. De alfabetische reeks	61
b. Reeks losse affiches	61
4. <i>Formulieren ter aankondiging van "vergadering"</i>	61
G. Afdeling V: Verweerdienst	61
III. 'BUITENDIENSTEN' VAN HET PROPAGANDABUREEL	61
A. Provincie Antwerpen	63
1. <i>"Vlaamsch Propaganda Bureel. Centrale voor de Provincie Antwerpen"</i>	64
a. Provinciaal Secretariaat	64
(1) Dossiers van de bestuurder	64
(2) Administratie van personeel en militanten	64
b. Provinciaal kiescomiteit Antwerpen en de Gouwraad	64
(1) Algemeen	64
(2) Bureel A: behandeling ingekomen briefwisseling	64
(3) Bureel B: behandeling uitgaande briefwisseling	64
c. De Afdelingen	64
(1) Afdeling Volksvergaderingen	65
(2) Afdeling Propaganda	65
(3) Afdeling Documentatie (ook "Inlichtingen" genoemd)	65
(4) Afdeling Verzoekschriften	65
(5) "Centraal Inlichtingsbureel voor Vluchtelingen Antwerpen"	65
d. Activistische organisaties	65
e. De ondergeschikte regionale bureau's van Antwerpen	65
(1) Propagandabureel arrondissement Antwerpen	65
(a) Briefwisseling	66
(b) Propaganda-activiteiten	66
(c) Hoofdbestuur der Vlaamsche Werking in groot-Antwerpen	66
(d) Propagandabureel arrondissement Mechelen-Lier	66
(e) Algemeen	66
(f) Briefwisseling Reeks CVS/32	66
(g) Propagandabureel kanton Lier	66
(2) Propagandabureel arrondissement Turnhout	67
(a) Algemeen	67
(b) Stad en kanton Turnhout	67
(c) Propagandabureel kanton Herentals	67
(3) Propagandabureel arrondissement Sint-Niklaas	67
(a) Propagandabureel kanton Temse	67

B. Propagandabureel provincie Brabant	67
1. "Nationale Volksbond"	68
2. Propaganda arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde	68
3. Propaganda arrondissement Leuven	68
C. Propagandabureel provincie Limburg	68
D. Propagandabureel provincie Oost-Vlaanderen (Etappe)	68
1. Provinciale bestuursniveau	69
a. Briefwisseling van het secretariaat	69
b. Boekhouding	69
2. Arrondissement en agglomeratie Gent	69
a. Betreffende de propaganda	69
b. Dossiers, samengesteld door de naoorlogse bewerkers	69
c. Ledenadministratie van mantelorganisaties	69
3. Arrondissement Aalst	69
E. Propagandabureel provincie West-Vlaanderen	69
1. Arrondissement Kortrijk	70
2. Arrondissement Tielt	70
ARCHIEF VAN 'NATIONAAL VERWEER'	70
I. HET ALGEMEEN SECRETARIAAT	73
A. Politiek Beleid van de Gevolmachtigde	74
1. Algemeen	74
2. Administratief beheer	74
II. KABINET VAN DE GEVOLMACHTIGDE	74
A. Algemene en administratieve dossiers	74
B. Dienstbetoondossiers	74
III. ALGEMEEN BESTUUR 2: VERVLAAMSING VAN HET OPENBARE LEVEN ...	74
A. Algemeen	75
B. Dossiers Groot-Brussel	75
C. Dossiers Vlaanderen	75
IV. ALGEMEEN BESTUUR 3: VEILIGHEID	75
A. Dossiers van bestuurder George Roose	76
B. Afdeling 1: Veiligheid	76
C. Afdeling 2: Rijkswacht	76
1. Algemeen	77
2. Genummerde dossiers	77
3. Reeks kandidaten voor de rijkswacht	77
D. Afdeling 3: Krijgsgevangenen aangelegenheden	77
1. Algemeen	77
2. Reeks genummerde dossiers	77
E. Afdeling 4: Dienstbetoon	77
1. Algemeen	78
V. ALGEMEEN BESTUUR IV: VOORSPRAAK	78
A. Adhesieverklaringen	79
B. Stukken en dossiers behorende tot de lopende werkzaamheden van J.-M. Brans	79
C. Genummerde reeks dienstbetoondossiers	79
ARCHIEVEN VAN ANDERE ARCHIEFVORMERS	80

I. STUDIECOMMISSIE TER VERVLAAMSING VAN HET BESTUUR IN VLAANDEREN.....	80
II. PERSOONLIJK ARCHIEF AUGUST BORMS.....	80
III. PRO WESTLANDIA	80
IV. DE HOOGESCHOOLBOND EN DE HAAR STEUNENDE ORGANISATIES	81
V. NATIONAAL HULP- EN VOEDINGSKOMITEIT	81
NATIONALEN BOND VOOR DE BELGISCHE EENHEID.....	81
I. ONDERZOEKSCHEL INZAKE HET ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN.....	83
A. Sporen van inventarisering en onderzoek naar het archief	83
B. Analyse van de archiefstukken	83
1. <i>Categorie I</i>	83
a. 1e Section	84
b. 2e Section	84
c. 3e Section	84
d. 4e Section	84
e. 5e Section	84
2. <i>Categorie II</i>	84
3. <i>Categorie III</i>	84
a. 1e Section	84
b. 2e Section	84
c. 3e Section	84
d. 4e Section	84
e. 5e Section	84
f. 6e Section	84
g. 7e Section	84
h. 8e Section	84
4. <i>Categorie IV</i>	84
5. <i>Categorie V</i>	84
6. <i>Categorie VI</i>	84
7. <i>Categorie VII</i>	84
a. 1e Section	85
b. 2e Section	85
c. 3e Section	85
d. 4e Section	85
e. 5e Section	85
f. 6e Section	85
8. <i>Categorie VIII</i>	85
a. 1e Section	85
b. 2e Section	85
9. <i>Categorie IX</i>	85
10. <i>Notities en vertalingen buiten dit klassement</i>	85
C. Identificaties van personen.....	85
1. <i>Namenlijsten van activisten</i>	86
2. <i>Namenlijsten op basis van het archief van de dienst inlichtingen</i>	86
3. <i>Steekkaarten</i>	86

II.	STUKKEN VAN ANDERE OORSPRONG.....	86
A.	Uit het archief van de Finanzabteilung van het generaal-gouvernement.....	86
B.	Stukken bezorgd door private personen.....	87
C.	Verzamelde Documentatie van niet-archivalische aard.....	87
1.	<i>Vlaams-Nationalistische publicaties van na de oorlog</i>	87
2.	<i>Patriottische publicaties van na de oorlog</i>	87
3.	<i>Naoorlogse teksten uit Duitse bron</i>	87
D.	De redactie van de uitgaven.....	87
	PERSOONLIJK ARCHIEF VAN JACQUES PIRENNE	87
I.	ALS MILITANT VAN HET BELGICISME	87
A.	Politiek gedachtegoed	88
B.	Secretaris-generaal van de Nationalen Bond voor de Belgische Eenheid	88
C.	Propagandist van de “École des Hautes Etudes” te Gent.....	88
D.	Propagandist van de liberale partij.....	88
II.	ADVOCAAT VAN DE FEDERATION NATIONALE DES DEPORTES.....	88
A.	Proces tegen de Duitse staat.....	88
B.	Proces tegen de Belgische staat	88
	PERSOONLIJK ARCHIEF VAN HENRI PIRENNE	89
	SPOREN VAN DE NAOORLOGSE BEWERKING	89
I.	UITGELICHTE STUKKEN.....	89
II.	STUKKEN BETREFFENDE DE BEWERKING.....	89
III.	STUKKEN ZONDER MERKBAAR VERBAND.....	89
IV.	FOTO’S EN GLASNEGATIEVEN	89

INVENTARIS

ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN

De Raad van Vlaanderen stelde zich aan de bevolking voor als een proto-parlementair lichaam. Het meest in het oog springende was de zogenaamde ‘Algemene Vergadering’ die de politieke en juridische krijtlijnen moest uittekenen van de weg naar de bestuurlijke scheiding en naar de zelfstandigheid van Vlaanderen.

I. DE ALGEMENE VERGADERING

De Raad van Vlaanderen werd officieel gesticht op een zogenaamde “landdag” te Brussel op 4 februari 1917. Daarna begon een reeks van “Algemene Vergaderingen” van deze Raad. Zij bestond uit deelnemers aan de landdag, aangevuld met in de loop van 1917 gecoöpteerde leden.

Toch wenste deze vergadering zich voor te stellen als een groep mensen die ‘Vlaanderen’ vertegenwoordigde. Ze profileerde zich daarom uitdrukkelijk als een voorafspiegeling van een ‘Vlaams parlement’. Om dit geloofwaardig te maken werd het Belgische parlement als voorbeeld genomen wat organisatiestructuur en werkprocedures betrof. Dat betekende dat er werden aangeduid: een voorzitter, ondervoorzitters, secretarissen, een kwestor, enz. Samen vormden die een “bestuur” van de Raad. Daarbij kwam een “Secretariaat” dat zorgde voor de ondersteuning. De twee secretarissen werden immers bijgestaan door bedienden die een permanente administratie vormden. Er werden tevens ‘parlementaire’ commissies gevormd, permanente per ministerie, en tijdelijke als er zich een bijzonder probleem aandiende.

In zijn samenstelling van 1917 stond de algemene vergadering bekend als de zogenaamde “eerste” Raad van Vlaanderen. De leden daarvan hadden zichzelf aangeduid, op vraag van - of minstens na goedkeuring door - de bezetter. Een deel van hen stond op geheimhouding van hun lidmaatschap om op die manier onaangename repercussies vanwege hun omgeving te vermijden. Net voor de jaarwisseling van 1917-1918 besliste de Duitse bezetter dat deze Raad van Vlaanderen een grotere legitimiteit moest krijgen. Ze moest opnieuw samengesteld worden op basis van een “volksraadpleging” die haar een ogenschijnlijk democratisch karakter moest geven. Op het diplomatieke front kon deze tweede Raad dan worden voorgesteld als door het Vlaamse volk gesteund. Dat moest de bruikbaarheid van deze collaborerende beweging vergroten en de internationale legitimiteit van de Belgische regering in Le Havre verzwakken. Het ‘parlementaire’ karakter als volksvertegenwoordiging moest dus versterkt worden.

Deze zet was het gevolg van de Duitse militaire vooruitgang op het oostfront. Dat liet Berlijn toe om op het grondgebied van het vroegere Rusland nieuwe staten op

te (laten) richten zoals Finland en Oekraïne. De vredesonderhandelingen met de nieuwe bolsjewistische regering zouden het leger toelaten om het westelijk front te versterken en daar tot de aanval over te gaan. Militaire vooruitgang zou ook op het diplomatieke front nieuwe perspectieven openen. Vandaar deze stap vooruit in het stimuleren van het activisme.

Die “volksraadpleging” werd in februari-maart 1918 georganiseerd en ze bestond uit het voorstellen van de kandidaten aan een uitgeselecteerde activistisch gezinde achterban die dan bij acclamatie de keuze mocht bevestigen. Het aantal voorgestelde kandidaten stond in verhouding tot het bevolkingscijfer in de provincies. Op basis daarvan werd de ‘tweede’ Raad van Vlaanderen samengesteld en herbegonnen de “Algemene Vergaderingen”. Dit gebeurde echter pas na verloop van tijd omdat de publieke tegenstand tijdens de volksraadpleging onverwacht groot was. Dit zorgde voor ontmoediging en de bezetter wachtte enkele maanden voor hij toestemming gaf de algemene vergaderingen weer samen te roepen.

Het gewenste profiel als ‘volksvertegenwoordiging’ en wetgevende vergadering, die bovendien controle moest uitoefenen op de Vlaamse administratie die door het toepassen van de bestuurlijke scheiding vorm kreeg, vereiste zeer gedetailleerde notulen van de algemene vergaderingen. Voor de opmaak van deze notulen werd een “snelschrijverdienst” ingericht, bemand met stenografen, en beschikte de Raad over een ploeg van typistes, behorende tot het secretariaat. De oorspronkelijke stenografische notities werden slechts gedeeltelijk teruggevonden. De uitgetypte moedertekst van de notulen bleek onvindbaar. Wel werden een groot aantal kopie’s op doorslagpapier aangetroffen. Er waren een vrij groot aantal kopie’s in omloop vermits voor elke commissie van de Raad notulen beschikbaar moesten zijn als werkinstrument. Op de bestuursvergadering van 18 oktober 1917 werd bovendien beslist dat in de toekomst elk lid van het bestuur een exemplaar moest ontvangen.

Op de vergadering van 4 april 1918, ten tijde van de ‘tweede’ Raad van Vlaanderen, besliste het “Bureau” – zoals het bestuur ondertussen heette - om tijdens elke vergadering van de Algemene Raad enkele exemplaren van de notulen van de vorige vergadering klaar te leggen in de vergaderzaal, ter beschikking van de leden. Daardoor nam het aantal in omloop zijnde reeksen flink toe. We vonden meer dan tien verschillende reeksen notulen verspreid doorheen het archief maar geen enkele was volledig. Ze waren vrijwel altijd op doorslagpapier, doorgaans zonder enige aanduiding van een eventueel bestuurslid of van de commissie die er gebruik van maakte.

Er werd uitdrukkelijk vermeden om de gewone Raadsleden een exemplaar te bezorgen om zo lekken naar de buitenwereld te voorkomen. Er bleef uiteraard niet aflatende druk vanwege deze leden omdat ze vonden dat ze individueel recht hadden op een exemplaar van de notulen. Op de Bureauvergadering van 16 april 1918 werd echter beslist de notulen van de Algemene Vergadering niet te laten drukken met het argument dat dit te duur was. Vandaar dat de notulen uitsluitend in de vorm van een getypte doorslag zijn terug te vinden

Op de Bureauvergaderingen van 2 en 14 mei 1918 werd beslist om de “Snelschijversdienst” te versterken met Hugo Van den Broeck die op dat ogenblik

voor de persdienst werkte. Met zijn hulp zouden er dan twee types van notulen van de Algemene Vergadering opgemaakt worden. Eén gedetailleerde, haast woordelijk geformuleerde weergave van de besprekingen, vergelijkbaar met de “annalen” in het Belgische parlement. Deze uitgebreide teksten waren uitsluitend bestemd voor de leden van de Raad. Daarnaast zouden er “beknopte notulen” komen. Die waren bedoeld als wat uitgebreider dan de al bestaande, in omvang erg beperkte, mededelingen van het Persbureau. In deze afgeslankte versie mochten echter zeker geen namen van redenaars vermeld worden. Dit type van documenten werd echter niet gevonden in het bestand wat doet vermoeden dat dit plan niet werd uitgevoerd.

Op de Bureauvergadering van 28 mei 1918 valt volgend veelzeggend fragment aangaande de archiefvorming te lezen: “Van heel de reeks, van den oorsprong van den Raad af, bestaat slechts één volledig stel exemplaren. De secretaris heeft voorgeschreven dat er van elke notulen meerdere exemplaren zouden vervaardigd worden, zover de bestaande reeksen onvolledig zijn zouden.” Deze beslissing zal hebben geleid tot een zoveelste vermenigvuldiging van afschriften van notulen op flinterdun doorslagpapier.

Er werd tijdens de inventarisatie geprobeerd de versie te selecteren die de moedertekst het dichtst benaderde, bijvoorbeeld aan de hand van handtekeningen of aantekeningen van voorzitter en/of secretaris en op basis van verbeterde typfouten. Op die manier werd geprobeerd één volledige reeks samen te stellen met daaraan toegevoegd de destijds aan deze notulen gehechte (copies van) briefwisseling of rapporten die door de algemene vergadering moesten behandeld worden. Daar werden de uitnodigingsbrieven en agenda’s aan toegevoegd omwille van hun organische samenhang met de notulen. Dit selectiewerk leverde een stapel overvloedige doorslagen op van ongeveer 50 cm hoogte.

De reeks notulen eindigt eind september 1918. Op de Bureauvergaderingen van 3 en 8 oktober werd vastgesteld dat sommige notulen van de algemene vergadering nog niet waren afgewerkt, onder meer omdat bepaalde teksten aangaande de nieuwe onderwijswet die recent werd behandeld door de Algemene Vergadering, nog in bezit van Jozué De Decker waren. Het Bureau wilde dat er haast werd gezet achter de afwerking. Het feit dat stenograaf Van Calsteren onverwacht ontslag nam, dreigde dit voornemen te doorkruisen. Van hem werd geëist dat hij de teksten in verband met de onderwijsverordening nog zou afwerken. Het is niet duidelijk of dit werd uitgevoerd.

Op de Bureauvergadering van 10 oktober 1918 werd beslist maatregelen te treffen, gelet op de Duitse aftocht. Er werd daarbij ook aan het archief gedacht want in de notulen verscheen het volgende: “Aan het bureau zou de last opgedragen worden over het archief te waken”. Er werd onder meer beslist een volledige reeks van de notulen naar Nederland over te brengen omdat de agitatie tegen België na de wapenstilstand van daaruit ging verder gezet worden door een “Vlaamsch Comité” van activisten. Het valt te vermoeden dat hiervoor de kwalitatief beste want meest oorspronkelijke reeks werd gekozen. We mogen ook vermoeden dat topfiguren van de Raad hun persoonlijke exemplaren van de notulen hebben meegenomen op de vlucht naar het buitenland. Vandaar dat enkel secundaire reeksen kopie’s werden ingepakt en met de rest van het archief naar

Duitsland werden overgebracht. De meesten daarvan waren op dat ogenblik waarschijnlijk al niet meer volledig.

A. ALGEMEEN

B. ZITTINGEN VAN DE 'EERSTE' RAAD

De 'annalen' werden gegroepeerd per maand.

C. ZITTINGEN VAN DE 'TWEDE' RAAD

II. HET BESTUUR VAN DE RAAD

De Raad kende - zoals elk parlement - een bestuursorgaan onder leiding van de voorzitter en een aantal ondersteunende diensten. Een van de hoofdtaken was de archiefzorg.

Het bestuursorgaan bestond in eerste instantie uit activisten die behoorden tot de inrichters van de landdag op 4 februari 1917. Het ging om mensen die door de verantwoordelijken voor de Flamenpolitik van het bezettingsbestuur in bijzondere mate werden vertrouwd en vooruit geschoven als leiders. Deze kleine ploeg zette haar leidende rol na de landdag verder en werd tijdens de eerste weken "Dagelijks Bestuur" genoemd en nadien "Bestuur". Dit organisme werd dus permanent en de leden kregen een onderlinge taakverdeling. Het was in 1917 het voornaamste beslissingsorgaan en de draaischijf binnen het activisme, ook wat betreft de documentstromen en de archiefvorming.

Begin 1918 - na de creatie van de Commissie der Gevolmachtigden - werd deze archiefvormer gevoelig afgeslankt in ledental en bevoegdheden. De benaming "Bestuur" werd geschrapt en de benaming "Bureau" - soms ook vervlaamst tot "Bureel" - werd vanaf dan gebruikelijk. Het werk werd nu beperkt tot het organiseren en begeleiden van de activiteiten van de Algemene Vergadering en de daarbij horende commissies en al wat daar rechtstreeks uit voortvloeide.

Dit bestuursorgaan kan vergeleken worden met het college van kwestoren in het Belgische parlement. Het was verantwoordelijk voor de materiële en administratieve omkadering van de werkzaamheden en moest waken over de productie van notulen en over de archivering. Op de vergadering van 12 maart 1917 werd door de bestuursleden besloten in het vervolg dagelijks te vergaderen. De zorg voor het secretariaat en het daarbij horende archief werd op deze vergadering toegewezen aan Achille Brijs en Arthur Faingnaert die ieder een halve dag in het gebouw waar de zetel van de Raad was gevestigd, zouden werken en aldaar ter beschikking van de Raadsleden zouden staan. Zij kregen de titel van "secretaris van de Raad van Vlaanderen". Korte tijd later werd Faingnaert in die functie vervangen door de Antwerpse advocaat Jozef Van den Broeck.

Dit bestuur werd in 1917 de verzamelplaats waar een aantal van de belangrijkste Vlaamse gesprekspartners van het bezettingsbestuur in verzameld zaten. Het bestond uit Pieter Tack, Voorzitter van de Algemene Vergadering en als zodanig tevens voorzitter van het bestuur, Dr. Jozef De Keersmaecker, tweede voorzitter; Emiel Ver Hees, ondervoorzitter; Willem De Vreese, ondervoorzitter; de twee secretarissen Jozef Van den Broeck en Achiël Brijs. Daar werden op een bepaald

ogenblik aan toegevoegd: Arthur Faingnaert, in zijn functie als chef van het propagandabureau; Antoon Jacob als archivaris van de Raad; Jacob Lambrichts als vertegenwoordiger van het Persbureau; Masfranckx als “Schatmeester” die de rol van kwestor of financieel beheerder vervulde; Lodewijk Severeijns als gewoon lid. In de praktijk waren die mensen lang niet altijd op even intensieve wijze betrokken bij de werkzaamheden van dit bestuursorgaan.

In 1917 was dit bestuursorgaan het verhoudingsgewijs invloedrijkste lichaam binnen de activistische beweging. Het groeide dan ook aan in macht en in diversiteit van de archiefvorming. Na de oprichting van de Commissie der Gevolmachtigden in de winter van 1917-1918 werd dit bestuursorgaan weer herleid tot zijn kerntaak: de administratieve omkadering van de werkzaamheden van de Algemene Vergadering van de Raad van Vlaanderen en van haar commissies. Voorzitter werd Willem De Vreese. Als ondervoorzitters traden op: René De Clercq en Jozef De Keersmaecker. Kwestor was nog altijd Lodewijk Masfranckx. Secretarissen waren Jozef Van den Broeck en Alfons-Rosa Van Roy; waarbij Jozef Van den Broeck de belangrijkste rol bleef spelen, hetgeen zich weerspiegelt in de archiefvorming.

A. HET “BESTUUR” IN 1917

De reeks notulen van de bestuursvergaderingen was verspreid geraakt, onder meer omdat de naoorlogse bewerkers van het archief nogal wat documenten uit hun context hadden gehaald met het oog op de publicatie van vertalingen. Er werd geprobeerd de reeks weer te reconstrueren. De notulen werden vaak vergezeld van documenten in bijlage die aan de bestuursleden werden bezorgd en die beschouwd werden als organisch behorend bij de agenda of de notulen.

De activisten die de leiding in handen hadden, vormden al van in het begin archief tijdens die bezigheid. De bestuursleden werden echter pas formeel gekozen tijdens de algemene vergaderingen van 25 maart en 15 april 1917, datum waarop ook een reglement voor de werkzaamheden werd aangenomen. In de tweede helft van mei werd er personeel aangeworven waardoor de armslag van het bestuur fors groter werd. Er werd in deze periode door de bezetter ook gezorgd voor behoorlijke lokalen. Eind augustus kregen de secretarissen nogmaals extra administratieve hulp toegewezen en konden ze beschikken over een echte staf van bedienden. Tevoren zorgde vooral Brijs voor het archief. Het werd in zijn bureau bewaard en het bestond in oktober 1917 uit 57 genummerde klappers.

B. HET “BUREAU” IN 1918

De activisten hadden met de Raad een organisme dat als een proto-parlement functioneerde. Ze wilden daarnaast ook mikken op de vorming van een prefiguratie van een Vlaamse regering. Des te meer omdat het proces van de bestuurlijke scheiding ondertussen resultaat opleverde en er, hoe langer hoe meer, activisten tot ambtenaar benoemd werden. De administratie voor Vlaanderen kreeg dus stilaan vorm maar er was geen Vlaamse leiding die verder ging dan die van de ondertussen benoemde topambtenaren. Ambtenaren voeren een beleid uit maar ontwerpen het niet. Omwille van het prestige moesten er daarom nieuwe functies gecreëerd worden die leken op de traditionele ministers. Op de Bestuursvergadering van 30 oktober 1917 sprak Alfons Jonckx over zijn voorstel

tot proclamatie van de installatie van een “Commissie van Regeering”, met daarin de verantwoordelijke activisten voor elk van de diverse ministeries die door de bezetter buiten zijn militaire verantwoordelijkheden waren gelaten en toegewezen aan het gezag van de Zivilverwaltung.

Dat proces kwam nadien in een stroomversnelling terecht, onder meer door druk vanuit bepaalde Duitse kringen die aanstuurden op voldongen feiten. August Borms speelde daarop in. Op de Algemene Vergadering van 22 december 1917 van de Raad van Vlaanderen liet Borms eenparig “de zelfstandigheid van Vlaanderen” uitroepen. Dit werd voorgesteld als het afsluiten van de opdracht die aan de Raad was gegeven door de landdag van 4 februari 1917. Er moest nu overgegaan worden tot de vorming van een “grondwetgevend lichaam”, met andere woorden een ‘Tweede’ Raad van Vlaanderen die des te meer de allures had van een parlement omdat ze het resultaat zou zijn van ‘volksinspraak’. Het feit dat “de staat Vlaanderen is geboren” zoals Borms verklaarde, vergde ook een grotere greep van Vlamingen op de overheden en meerbepaald de ministeries. Borms maakte daarvan gebruik om het volgende voor te stellen: Het vroegere “Bestuur” van de Raad van Vlaanderen moest worden vervangen. Enerzijds was er nood aan een “Bureau van de Raad” dat leiding gaf aan de Algemene Vergadering, zijn commissies en de diensten van de Raad. Dus de voortzetting van wat het Bestuur tot dusver had gedaan wat de ‘parlementaire’ werkzaamheden betreft. Daarnaast moest er een “Commissie van Gevolmachtigden” komen. Deze laatste zou optreden als een voorafspiegeling van de toekomstige Vlaamse regering en de bezetter rechtstreeks adviseren.

Op de vergadering van 7 januari 1918 zat het oude “Bestuur” van de Raad van Vlaanderen voor de laatste keer samen en droeg het het grootste deel van zijn functies formeel over aan de “Commissie van Gevolmachtigden”. Het grootste deel van de aanwezigen stapte gewoon mee verder onder deze nieuwe benaming. Een afgeslankt bestuursorgaan bleef over onder de nieuwe benaming Bureau - of in het dagelijks spraakgebruik ook wel eens “Bureel” genoemd - van de Raad van Vlaanderen.

III. HET SECRETARIAAT VAN DE RAAD

In 1917 speelde Achille Brijs een belangrijke rol als secretaris. Als tweede belangrijke secretaris trad de Antwerpse advocaat Jozef Van den Broeck op. Hij bleef ook in 1918 in functie op deze post. De secretarissen beschikten over een administratieve staf van meerdere medewerkers.

Het secretariaatsarchief werd in de beginperiode ongeveer als volgt geordend:

- personeelszaken
- ledenlijsten van de commissies
- moties van de commissie en bijhorende briefwisseling
- reglementteksten
- briefwisseling
- “Algemeene Vergaderingen Briefwisseling”

Die rudimentaire indeling werd echter niet volgehouden. Temeer omdat de secretarissen van de Raad deels hun eigen reeksen aanlegden. De belangrijkste

secretaris op vlak van archiefvorming was Jozef Van den Broeck. Door Pirenne en zijn medewerkers werden tal van documenten uit dossiers gelicht die handelen over de interne werking van het bestuur van de Raad van Vlaanderen en het personeel dat in dienst was. We weten dat het Bureau op 27 augustus 1918 griffier De Vleeschouwer belastte met het aanleggen van “een bundel voor elk der bedienden”.

A. DOSSIERS BETREFFENDE DE ALGEMENE VERGADERING

B. BETREFFENDE DE LEDEN VAN DE RAAD

C. HET ADMINISTRATIEF PERSONEEL

D. ONDERWERPSDOSSIERS VAN HET SECRETARIAAT

Het secretariaat legde een reeks ordners aan die de titel kregen van een ministerieel departement of een belangrijke archiefvormer binnen de activistische beweging. Ze groepeerden onder die titel onderwerpsdossiers met een grote inhoudelijke diversiteit. De indeling van de subdossiers was in een aantal gevallen aan de binnenkant van de ordner. Dat liet tot op zekere hoogte ook toe hiaten vast te stellen. Anderzijds legde de diverse secretarissen ook onderwerpsdossiers aan en kwam veel briefwisseling terecht in verzameldossiers in afwachting van hun overdracht of de creatie van een nieuw dossier. Bovendien werd heel wat opnieuw geordend door de naoorlogse bewerkers die tal van nieuwe dossiers creëerden en die voornamelijk vulden met stukken van het secretariaat.

1. REEKS ORDNERS

2. DOSSIERS

3. VERENIGINGEN EN ORGANISATIES

4. DIENSTBETOON

5. DOSSIERS DOOR DE BEWERKERS SAMENGESTELD

IV. DE KWESTUUR

Deze functie werd uitgeoefend door Lodewijk Masfranckx, meestal “schatmeester” genoemd, van de Raad van Vlaanderen. Hij droeg de verantwoordelijkheid over de financiële huishouding van de Raad van Vlaanderen. De ruggengraat van zijn administratie bestond in het aanleggen van dossiers per maand met daarin stukken ter verantwoording van uitgaven en bewijzen van betaling. De dossiers bevatten facturen, schuldbewijzen en briefwisseling inzake de financiële verplichtingen.

Op de Bureauvergadering van 10 oktober 1918 werd de verhuis van het archief naar Duitse bodem onder ogen gezien. Maar was het dan nodig alles over te brengen? Kwestor Masfranckx had zijn twijfels en stelde voor het ‘financieel’ archief te vernietigen, op voorwaarde dat de bezetter het met dit plan eens was. Twee raadsleden zouden eerst de papieren selecteren ter voorbereiding van deze

vernietiging. Hij beloofde de Duitse ambtenaar Oszwald daarover aan te spreken. We weten niet in hoeverre dit voornemen effectief is uitgevoerd. Het lijkt er sterk op dat er geen tijd en mensen werden vrijgemaakt voor een weloverwogen selectie. Al is het duidelijk dat het archief van de kwestuur, hiaten vertoont. Dankzij de oude nummering is dit enigszins naspeurbaar. Het is tevens duidelijk dat deze dossiers ernstig werden verstoord door de naoorlogse bewerkers van het archief. Er werden door hen dossiers en documenten van andere archiefvormers in deze reeks ingevoerd. Waar nodig werden die op hun oorspronkelijke plaats geordend. Dat verklaart voor een deel de hiaten in de nummering “kwestuur”.

V. BIJZONDERE EN TIJDELIJKE COMMISSIES VAN DE RAAD

De Raad zette enkele keren tijdelijke commissies op touw die als opdracht hadden de Raad als organisatie te versterken en zijn imago bij de potentiële achterban positiever te maken. Het waren dus geen commissies naar het voorbeeld van de traditionele parlementaire commissies. Hun rol was louter uitvoerend of ondersteunend.

A. COMMISSIE VOOR ONTWERP VAN EEN ZEGEL

Op de vergadering van 28 april 1917 van het Bestuur van de Raad werd vermeld dat er een commissie was aangesteld die voor een ontwerp van zegel voor de Raad van Vlaanderen moest zorgen. Een verslag daarover werd verwacht. Op de vergadering van 29 april bleek dat deze opdracht in feite werd uitgevoerd door de commissie Binnenlandse Zaken. Feit is dat er nadien inderdaad een zegel werd gebruikt om enveloppen te verzegelen. Het bij deze gelegenheid ontworpen embleem werd ook als briefhoofd gebruikt. Van deze commissie werd geen archief teruggevonden.

B. COMMISSIE VOOR HET TAALGEBRUIK IN DE OPENBARE BESTUREN

Het is niet duidelijk of deze commissie ooit effectief heeft gefunctioneerd. Bovendien werd de bevoegdheid van “taalpolitie” in 1918 toegewezen aan nationaal verweer.

C. REGLEMENTSCOMMISSIE

De Raad vormde zichzelf naar het voorbeeld van het Belgische parlement. In eerste instantie werd het reglement dan ook min of meer overgenomen. Het bleek al gauw dat er een op maat gesneden reglement nodig was om de werkzaamheden in goede banen te leiden. De oprichting van een reglementscmissie werd voorgesteld op de bestuursvergadering van 2 augustus 1917 en dat voornemen werd bevestigd op de Algemene Vergadering van de Raad van 4 augustus. De openingszitting van de commissie viel op 21 augustus. Er bleef slechts een beperkt aantal documenten bewaard.

D. COMMISSIE DER GOUWRADEN

Onder Duitse druk werd in de loop van 1917 de inrichting van “gouwraden” voorbereid. Die moesten zich op provinciaal niveau profileren en de Raad van Vlaanderen meer achterban en een bredere basis geven. Naast de Raad van Vlaanderen met landelijk bereik werd het activistische netwerk van ‘mandatarissen’ dus ook uitgebreid via deze Gouwraden per provincie.

Het eerste initiatief in die richting werd genomen in de provincie Oost-Vlaanderen. Deze gouwraad ontplooidde zich met dokter Evarist Stocké als voorzitter. Op de Algemene Vergadering van 3 juni 1917 werd daarover een verslag voorgelezen. August Borms stelde daarop voor een commissie samen te stellen die binnen veertien dagen verslag kon uitbrengen over een plan om in alle Vlaamse provincies gouwraden op touw te zetten. Emiel Peeren diende in de Raad het voorstel in tot benoeming van deze “Commissie der Gouwraden”. Als gevolg daarvan werden er diverse teksten opgesteld: Ze werden genoemd: “Voorstel Fornier”, “Voorstel Goossens” en “Voorstel Tack-Brijs in opdracht van het Bestuur”. Deze teksten werden bezorgd aan alle commissies van de Raad op 15 juni 1917. Op de Algemene Vergadering van 17 juni moest De Keersmaecker, die als voorzitter optrad, evenwel bekennen dat de commissie, wegens tijdsgebrek, nog altijd niet benoemd was. Maar de idee werd niet verlaten, getuige de diverse pleidooien voor de oprichting. Uiteindelijk verwees de vergadering de kwestie van de gouwraden door naar de Commissie van Rechtswezen en Binnenlandse Zaken die toen nog als één commissie vergaderde. Daarbij zouden de vier indieners van een discussietekst over het onderwerp worden gevoegd. Samen vormden ze de Commissie Gouwraden.

Volgens een brief van Peeren aan het Bestuur, dd. 24 juni 1917, was er tot op dat ogenblik nog altijd geen vergadering geweest van deze “speciale commissie”. Hij drong aan op het nemen van een initiatief. Dat zette de zaak blijkbaar effectief in gang. In de uitnodigingsbrief van Jan Eggen, dd. 26 juni 1917, staat vermeld: “De Commissie van Justitie zal als Commissie der Gouwraden samenkomen”. Er werd dus gerekend op de leden van de bestaande commissie Justitie. Voorzitter werd Flor Heuvelmans en als secretaris werd Pol Goossens aangeduid.

Volgens het verslag van het Bestuur van 15 november 1917 zat de subcommissie Gouwraden op dat ogenblik in de eindfase van haar opdracht.

E. COMMISSIE “TOESTAND AMBTENAREN EN BEAMBTEN DER VLAAMSCHE MINISTERIES”

In de algemene vergadering van 10 november 1917 werd beslist tot oprichting van deze commissie en tot aanduiding van de leden. Verder werden geen dossiers meer gevonden zodat het twijfelachtig is of deze commissie een grootscheepse werking heeft ontplooid.

F. COMMISSIE VAN BESTUURSWEZEN

Om het activistische bestuurapparaat aantrekkelijker te maken voor potentiële kandidaten was het geven van een duurtetoeslag aan de nieuw benoemden – vooral aan hen die in Brussel kwamen wonen en werken – noodzakelijk. Om dat praktisch uit te werken, werd er een aparte commissie opgericht die voornamelijk

onder de naam “Commissie voor Bestuurswezen” bekend stond. We weten dat Jef Vanden Eynde, Hector Halsband, Jules Spincemaille, Hippoliet Meert, en J.-B Bellefroid werden uitgenodigd als lid te zetelen. Vanden Eynde werd secretaris en Meert voorzitter. Ze moest een regeling uitwerken die een feitelijke loonsverhoging mogelijk maakte. Tot dusver werden de dossiers van deze archiefvormer niet teruggevonden. Wel werd een dossier gevonden met daarin een doorslag van een uitnodigingsbrief aan deze mensen, vermoedelijk voor een eerste vergadering.

G. PERSCOMMISSIE

In november-december 1917 werd werk gemaakt van de inrichting van een persbureau. Daarbij kwam een perscommissie onder gezag van de Raad van Vlaanderen die sturend zou moeten optreden.

H. COMMISSIE DER WEGGEVOERDEN

De door de Duitsers in 1916 ingevoerde dwangarbeid voor zogenaamde “werkloze arbeiders” leidde tot deportaties van mannen naar de *Zivil-Arbeiter Bataillonen (Z.A.B.)* in kampen achter het westelijk front en naar kampen en tewerkstellingsplaatsen op Duitse bodem. In het Etappegebied werd nog veel meer gebruik gemaakt van dergelijke opeisingen dan in het Generaal-gouvernement. Deze opeisingen werden door de bevolking zeer negatief ontvangen en vormden een ernstig obstakel voor de propaganda van de Raad van Vlaanderen. Binnen het activisme kwam er daarom druk om de gevolgen van deze maatregel te milderen en/of zo mogelijk in te zetten ten bate van het activisme. De opgeëisten waren een van de belangrijkste onderwerpen in het dienstbetoon van de activisten en het probleem bracht een omvangrijke briefwisseling op gang.

Op de Bureauvergadering van 7 mei 1917 werd een commissie van drie personen aangeduid met Haller von Ziegesar (voorzitter), dokter Karel Borms en Emiel Peeren. Zij moesten over het lot van de opgeëisten onderhandelen met de Duitsers. Nadien raakten ook andere activisten betrokken bij deze commissie en profileerde Pol Goossens zich als “schrijver” of secretaris. Deze commissie steunde – zoals de andere commissies – voor haar administratie sterk op het Secretariaat van de Raad. Ook het Propagandabureau ontving en verstuurde veel briefwisseling over dit onderwerp. Op de vergadering van 25 augustus 1917 werden Karel Borms, Goossens en Peeren door de Raad van Vlaanderen aangeduid “om de arbeiders achter het front te bezoeken”. Van 4 tot 6 oktober 1917 trok deze commissie naar enkele *Zivilarbeiter*-kampen op door de Duitsers bezette Franse bodem. Deze commissie werd tevens genoemd “Commissie inzake Burgerlijke Opgeëischten”.

In de loop van 1918 werd Nationaal Verweer de belangrijkste archiefvormer inzake deze problematiek omdat het dienstbetoon bij haar geconcentreerd werd.

VI. DE ADMINISTRATIE VOOR DE BENOEMINGEN

Werd ook wel vermeld als “Dienst der Betrekkingen”. De afkondiging van de bestuurlijke scheiding bood uitzicht op een resem benoemingen in de administratie. De Raad van Vlaanderen werd daarom aangeschreven door mensen

die een baan zochten of die zich tegen betaling wilden inschakelen in het activisme. Ook het Duitse bezettingsbestuur ontving dergelijke brieven en bezorgde ze aan de Raad. Daar kwamen ze bij de secretarissen terecht. Op de bestuursvergaderingen van 21 en 24 maart 1917 werd er ernstig over nagedacht om een “commissie van toezicht op de benoemingen in de Vlaamse ministeries” op touw zetten met telkens twee leden van elke ‘parlementaire’ commissie van de Raad. Deze beslissing werd echter niet in werkelijkheid omgezet.

Ten einde de feitelijke splitsing van de departementen te bespoedigen, werd door het bestuur van de Raad een commissie aangeduid. Ze bestond uit Tack, Ver Hees, Van den Broeck en Brijs. Het was dus een subcommissie die binnen de context van het Bestuur functioneerde. Volgens het niet-gedateerde vertrouwelijke verslag “Samenvatting van de werkzaamheden van den Raad van Vlaanderen” (eind september-begin oktober 1917); werden “buiten de bestuurszittingen, talrijke vergaderingen aan dit werk” gewijd. Tot dusver werden van deze commissie geen notulen weergevonden. Het is mogelijk dat de werkzaamheden zich beperkten tot het evalueren en opvolgen van de ingediende kandidaturen.

Op 2 augustus 1917 werd er beslist om een “Kommissie voor het voorstellen van beampten” op te richten. De namen van de bestuursleden Ver Hees, Tack en Van den Broeck werden voorgesteld en dat betekende dat deze commissie vrijwel samenviel met die van voor het afkondigen van de bestuurlijke scheiding. Later duikt de benaming “Kommissie voor de benoemingen” op. Volgens het rapport “Samenvatting van de werkzaamheden van den Raad van Vlaanderen” van eind september, begin oktober 1917 werden de “honderden aanvragen om een betrekking en de honderden verzoekschriften van allerlei aard” door het secretariaat en de daartoe ingestelde dienst afgehandeld. Gelet op het feit dat het secretariaat ondertussen over administratieve bedienden beschikte, mag worden aangenomen dat enkele van hen werkten voor deze commissie en als zodanig een administratieve entiteit vormden. Er was alleszins een aparte archiefvorming binnen het secretariaat. De werkzaamheden werden op deze vergadering omschreven als: “Honderden kandidaturen voor deze ministeriën werden onderzocht, evenals voor de benoemingen in lager en middelbaar onderwijs.”

Deze greep op de benoemingen van ambtenaren was uiteraard een belangrijk machtsinstrument in handen van het bestuur van de Raad. Toen de functie van “Gevolmachtigden” werd ingevoerd, was een van de eerste beslissingen van de Commissie der Gevolmachtigden het ontbinden van de “Commissie van de benoemingen”. Daar was het Bestuur van de Raad het vanzelfsprekend niet mee eens (zie hierover de notulen van de Bestuursvergadering van 5 januari 1918). Het is echter onduidelijk of de archiefvorming in 1918 nog in hetzelfde tempo verliep. Het staat vast dat de Gevolmachtigden – gelet op hun machtspositie ten aanzien van de verschillende departementen – de benoemingen grotendeels naar zich toetrokken.

De dossiers bevatten voornamelijk sollicitatiebrieven met bijhorende notities, aanbevelingen, bewijsstukken en doorslagen van uitgaande briefwisseling. Interessante kandidaten werden gesignaleerd aan activistische topambtenaren in de ministeries en aan de gevolmachtigden. Of eventueel aan de propagandadienst als de aanvragers eerder daarvoor in aanmerking kwamen. In de loop van de lente

van 1918 groeide het aandeel van de administratie van de Gevolmachtigde van Nationaal Verweer, August Borms. Daardoor werden er ook in andere geledingen van het activistisch organisatienetwerk dossiers aangelegd op naam van een bepaalde persoon die op zoek was naar een benoeming in overheidsdienst.

Deze commissie ging ook zelf actief op zoek naar Vlaamsgezinden die op leidinggevende posities konden worden benoemd. Zoals in het vertrouwelijk verslag werd vermeld: “Voor het begeven van deze plaatsen werden verschillende reizen door bestuursleden en andere leden ondernomen.” In deze werd zonder twijfel nauw samengewerkt met de semi-parlementaire commissies die in de Raad van Vlaanderen functioneerden. Er zijn meerdere reeksen van dossiers te onderscheiden die binnen het werkveld van deze commissie vielen. Het valt te vermoeden dat de rol van deze commissie na de jaarwisseling 1917-1918 minder prominent werd omdat de gevolmachtigden de macht tot benoemen en het herinrichten van de administratie in de ministeries heel sterk naar zich toe trokken. Daardoor werd er ook in andere geledingen van het activistisch netwerk een dossier op de naam van de aanvragers aangelegd. Uitzonderlijk werd heel de inhoud van een dossier overgeheveld naar een andere archiefvormer en bleef slechts een lege omslag achter.

Door Armand Wullus werden de pakken met plaatsaanvragen geëtiketteerd en genummerd. De nummers. 1 tot en met 5 werden niet teruggevonden. Pakket met beginletter A kreeg van hem het nr. 6.

A. ALGEMEEN

B. “BUNDELS PLAATSAANVRAGEN”, ALFABETISCH GEORDEND

**C. PLAATSAANVRAGEN, GEORDEND VOLGENS
BEROEPSKLASSE.**

Er werden tevens verzamelbundels aangelegd volgens de beroepsklasse van de aanvragers. De naoorlogse bewerkers klasseerden deze dossiers als “Demandes de Places” van nrs 29 tot 32 maar de oorspronkelijke ordening was een eenvoudige nummering in de rechterbovenhoek. Mogelijk werden deze aparte dossiers aangelegd omdat een deel van hen verband hielden met het werk van bepaalde commissies van de Raad van Vlaanderen en met beroepen die ook in de context van de eigen administratie van de Raad van Vlaanderen konden functioneren, zoals bijvoorbeeld typistes.

**D. LOSSE DOSSIERS PLAATSAANVRAGEN, ALFABETISCH
GEORDEND.**

E. GENUMMERDE DOSSIERS REEKS “BETREKKING”.

F. DIENSTBETOONDOSSIERS VAN HET SEKRETARIAAT

Naast de vragen om een baan kreeg het secretariaat van de Raad van Vlaanderen tal van vragen om dienstbetoon van andere aard. Dat was vooral zo in de loop van 1917. Daarna - in de loop van de eerste maanden van 1918 - werd een groot deel van die vragen afgewenteld op de administratie van Nationaal Verweer en op de

diverse gevolmachtigden. Enkel de genadevragen voor door de Duitse krijgsrechtbanken uitgesproken doodstraffen bleven heel uitdrukkelijk behoren tot de bevoegdheid van Secretaris Jozef Vanden Broeck. In de praktijk bleven ook gewone dienstbetoonvragen toestromen. Door deze administratieve versplintering zijn veel aanvragers te vinden bij meer dan één activitische archiefvormer.

1. REEKS “INLICHTINGEN GEVRAAGD EN ZONDER GEVOLG GEBLEVEN”

Het gaat voornamelijk om door de bezetter opgeëiste arbeiders, meestal weggevoerd naar Duitsland, deels ook naar Zivilarbeiter Bataillonen (Z.A.B.) in Frankrijk, achter het Duitse front.

2. DOSSIERS “GEWICHTIGE ZAKEN”

3. GENUMMERDE DOSSIERS “ZAAK”

Deze reeks omvatte wat complexer en diverser onderwerpen van dienstbetoonaanvragen, doorgaans los van plaatsaanvragen. Daarom kregen ze de titel “Zaak”. Ze werden meestal behandeld door advocaat Jozef Van den Broeck, secretaris van de Raad van Vlaanderen. Deze dossiers zijn erg beschadigd door vocht. Het verdient aanbeveling ze te raadplegen via de microfilm. Ze werden aangetroffen in oud nummer P 46 voor de dossiernrs 100-233. In oud nummer P 44 voor de dossiernrs: 1-99.

VII. COMMISSIE DER GEVOLMACHTIGDEN/COMMISSIE VAN ZAAKGELASTIGDEN

Naarmate de jaarwisseling 1917-1918 naderde, besliste het Duitse leger het diplomatieke gewicht van de activistische beweging te vergroten door de beweging ogenschijnlijk meer bestuurlijke armslag te geven. Het gebruikte daarvoor August Borms als woordvoerder. Die ontwikkelde een argumentatie die moest leiden tot ingrijpende hervormingen en daardoor ook tot de creatie van nieuwe archiefvormers binnen het activisme.

Op de Algemene Vergadering van 22 december 1917 van de Raad van Vlaanderen liet Borms eenparig “de zelfstandigheid van Vlaanderen” uitroepen. Dit werd voorgesteld als het afsluiten van de opdracht die aan de Raad was gegeven door de landdag van 4 februari 1917. Het feit dat “de staat Vlaanderen is geboren” zoals Borms verklaarde, vergde ook een grotere greep van Vlamingen op de overheden en meer bepaald de ministeriële departementen. Op deze vergadering werd voorgesteld om zogenaamde “zaakgelastigden” aan te duiden. Daarover volgde een intens debat en aan het slot daarvan werd een motie gestemd betreffende de uitroeping van de politieke scheiding van België. Borms maakte daarvan gebruik om het volgende voor te stellen: Het vroegere “Bestuur” van de Raad van Vlaanderen moest worden vervangen. Dat kwam neer op een feitelijke opsplitsing, noodzakelijk geworden door de veel uitgebreider bevoegdheden die op komst waren. Om die aan te kunnen, werd er enerzijds een “Bureau van de Raad” opgericht dat leiding zou geven aan de Algemene Vergadering van de Raad van Vlaanderen, zijn commissies en zijn diverse diensten. Daarnaast moest er een “Commissie van Gevolmachtigden” komen. Deze laatste zou optreden als een

voorafspiegeling van de toekomstige Vlaamse regering. Haar werkzaamheden kwamen neer op het naar zich toetrekken van zoveel mogelijk bevoegdheden. De “gevolmachtigden” traden op als college maar elk van hen kreeg een van de vroegere ministeries als bevoegdheidsdomein toegewezen.

Borms zijn lijstje met namen van potentiële gevolmachtigden was opgesteld in nauw overleg met de bezetter. Hij stelde volgende namen voor met hun bevoegdheidsdomein:

Voorzitter van de commissie en bevoegd voor Buitenlandse Zaken: P. Tack
Algemeen Secretaris van de commissie: A. Brijs
Binnenlandse Zaken: A. Jonckx
Justitie: F. Heuvelmans
Onderwijs: J. De Decker
Nijverheid en Arbeid: E. Ver hees
Landbouw: T. Vernieuwe
Posterijen, Telegrafien en IJzerwegen: Brulez
Financiën: Oboussier

Vermits het nog ettelijke weken duurde eer deze nieuwe commissie effectief kon beginnen functioneren, brak er meteen een strijd om de macht los. Het was immers duidelijk dat een gevolmachtigde binnen het activisme op termijn het meest macht naar zich toe zou trekken, en dat het college een prefiguratie was van een regering. Deze benoemingen waren dus zeer gegeerd. Bovendien bleef de bezetter zich mengen en daardoor zag het uiteindelijke lijstje er enkele weken later anders uit. Zowel met de bevoegdheden als met de namen werd er geschoven:

Voorzitter: P. Tack
Secretaris: A. Brijs
Buitenlandse Zaken: A. Jonckx
Binnenlandse zaken: K. Heyndrickx
Landbouw en Openbare werken: T. Vernieuwe
Wetenschappen en Kunst: J. De Decker
Justitie: F. Heuvelmans
Financiën: L. Meert
Nijverheid en Arbeid: E. Ver hees
Posterijen, Telegrafien en Zeewezen: Brulez

In ieder geval trad de Commissie der Gevolmachtigden vanaf dan op als een van de machtigste organen binnen het activisme terwijl de individuele gevolmachtigden binnen hun bevoegdheidsdomein eveneens een belangrijke rol begonnen te spelen in de nog bestaande administratie. Die rol was des te ingrijpender als deze mensen tegelijkertijd de functie bekleedden van secretaris-generaal van het departement. De eerste activist die als zodanig benoemd werd, was Jozué de Decker op het departement Kunsten en Wetenschappen dat ook het staatsonderwijs onder zijn bevoegdheid had.

Op de vergadering van 7 januari 1918 zat het oude “Bestuur” van de Raad van Vlaanderen voor de laatste keer samen en het droeg zijn functies en macht formeel over aan de “Commissie van Gevolmachtigden”. Wat personeelsbezetting betrof veranderde dit niet veel en dat vergemakkelijkte uiteraard deze operatie.

Het grootste deel van de aanwezigen stapte gewoon mee verder onder deze nieuwe benaming. Behalve Maurits Josson die geen rol meer kreeg en de zaal verliet. Er was daarna nog enige tijd discussie tot de bevoegdheidsdomeinen beter waren afgebakend.

Tot een voorstel om ook een gevolmachtigde van “Nationaal Verweer” aan te duiden, kwam het pas op de vergadering van 17 januari 1918. Leo Meert stelde diens bevoegdheidsdomein voor als: “het inrichten van een politiemacht, de toekomstige rijkswacht, de propaganda en de pers”. Hij stelde dat August Borms hiervan de leiding kon nemen. Daar was niet iedereen het mee eens. Uiteindelijk bleef commissiesecretaris Achiel Brijs bevoegd voor het toezicht op de activistische pers. Het toezicht over de activistische propaganda - en dus over de diensten van Faingnaert - werd wel aan Borms toegewezen.

De installatie van de Commissie van Gevolmachtigden was het gevolg van toegenomen zelfvertrouwen bij de Duitsers als gevolg van de gebeurtenissen op het oostelijk front. De bolsjewiekenstaatsgreep, de vredesonderhandelingen te Brest-Litowsk die daarop volgden; en de onafhankelijkheidsverklaringen onder Duitse protectie van Finland, Oekraïne, Litouwen, Georgië enz. zorgden daarvoor. Hoe sterker het Vlaams-nationalisme zich kon profileren als een democratisch gelegitimeerde kracht, hoe bruikbaar het activisme was op het diplomatieke en propagandistische front. Zeker wanneer daar een semi-autonome (satelliet)staat die de Duitse bescherming zou vragen, kon uit voortvloeien.

De Commissie der gevolmachtigden vergaderde als college en daarbij trad secretaris Achille Brijs op als de man die verantwoordelijk was voor het archief. Hij legde daarbij dossiers aan die bij deze commissie hoorden maar had ook eigen dossiers die voortvloeiden uit zijn functie als gevolmachtigde en toezichthouder op de activistische pers. Het algemeen Secretariaat van Brijs beschikte over: een redacteur, twee beampten, vier steno-typisten, één aanwijzer, een deurwaarder, twee boden, een huisbewaarder en twee werkvrouwen. Het plan bestond om drie huizen in beslag te laten nemen om dit administratief apparaat in onder te brengen.

De Duitse zelfverzekerdheid smolt weg vanaf 8 augustus 1918 toen de aftakeling van het Duitse leger op het westelijke front zich inzette. Week na week werd duidelijker dat de strijdkrachten de ondergang slechts zouden kunnen vertragen, niet tegenhouden. Het kwam er dus op aan het activisme terug te schroeven zodat het geen hinderpaal kon vormen tijdens eventuele onderhandelingen waarbij Duitsland in een zwakkere positie zou verkeren dan voorheen werd verwacht. Vandaar dat de Duitsers beslisten de Commissie van Gevolmachtigden op te heffen omdat ze teveel de indruk gaf van een prefiguratie van een Vlaamse regering. Ze moest vervangen worden door een orgaan dat - zo werd gehoopt - minder irritatie opwekte bij de vijandelijke staten die immers ook de toekomstige gesprekspartners zouden zijn.

In eerste instantie gingen de geruchten over de creatie van een “Beirat” of Bijraad met een consultatief karakter bij de Zivilverwaltung van Vlaanderen. Op de vergadering van het Bureau van 20 september 1918 werd aangekondigd dat er werd geopteerd voor de benaming “Commissie van Zaakgelastigden”. De Commissie kreeg ook een naoorlogs programma. Zij moest het mogelijk maken

het activisme te doen voortleven na een Duitse militaire aftocht uit België. Er werden daarom pogingen gedaan om de deur open te zetten voor flaminganten die aanvaardbaar waren voor niet-activisten. Dit was weinig succesvol.

Op de vergadering van 26 september deelde Verwaltungschef Schaible, in naam van Gouverneur-generaal von Falkenhausen, mee dat gisterenavond beslist was de benaming “Commissie van Gevolmachtigden” af te schaffen en een “Verwaltungsbeirat, ’t is te zeggen eene Commissie van Zaakgelastigden” op te richten. Diezelfde avond bracht een delegatie met de Duitse ambtenaren Asmis, Kreuter en nog een derde Duitser, aan de Algemene Vergadering dit nieuws als “Mededeling van de besluiten van zijne Excellentie”. Voorzitter De Vreeze las daarop de namen voor in alfabetische volgorde:

“Borms: Nationaal Verweer
Brulez: posterijen
De Decker: Wetenschappen en Kunst
Meert: Financiën
Mommaerts: Landbouw
Plancquaert: Binnenlandse Zaken.
Van den Berghe: Openbare Werken
Ver Hees: nijverheid en Arbeid
Henderickx, ?, Justitie”

A. Brys, dr. Depla, Ed. Joris en A. Martens werden eveneens leden van deze Commissie van Zaakgelastigden maar zonder portefeuille. Het ‘onafhankelijke’ karakter van de vroegere Commissie van Gevolmachtigden werd in ieder geval ostentatief en drastisch teruggeschroefd en de rol van de bezetter werd versterkt. Dit werd als volgt omschreven: “De heer Verwaltungschef is voorzitter van de Bijraad, dewelke ook officieus kan vergaderen. officieel bestaat er geene commissie, doch enkel personen. De zaakgelastigden zijn niet verantwoordelijk tegenover de Raad, zij zijn het slechts tegenover de Generaal-Gouverneur”.

A. DE COMMISSIEVERGADERINGEN

De oorspronkelijke orde zoals secretaris Brijs deze had ingericht, werd zoveel mogelijk hersteld. De notulen werden door hem genummerd volgens de chronologische volgorde hetgeen contole op hun volledigheid mogelijk maakt. Hij bewaarde ze, met bijhorende stukken in een omslag met titel “Notulen der Vergaderingen gehouden door de Commissie van Gevolmachtigden. Zittingsjaar 1918”. Daarnaast legde hij dossiers aan met stukken inzake de besluitvorming aangaande de creatie van de gevolmachtigden.

B. SECRETARIAAT VAN DE COMMISSIE

Secretaris Brijs legde meerdere reeksen dossiers aan waarin hij de documenten verzamelde die hij in zijn functie van secretaris ontving en verzond. Het Algemeen Secretariaat van Brijs beschikte over 1 redacteur, 2 beambten, 4 stenotypisten, 1 aanwijzer, 1 deurwaarder, 2 boden, 1 huisbewaarder, 2 werkvrouwen.

1. REGISTERS VAN BRIEFWISSELING

Deze reeks bevat een reeks registers waarin Brijs liet noteren welke brieven hij ontving in zijn functie als secretaris van de Commissie van Gevolmachtigden en daarna bezorgde aan de bevoegde gevolmachtigde. Per gevolmachtigde werd één register aangelegd.

Daarnaast legde hij een reeks dossiers aan met doorslagen van begeleidende brieven die hij meestuurde wanneer hij een brief ontving die voor de commissie van gevolmachtigden of voor een individuele gevolmachtigde bedoeld was. Vermits hij tevens was aangeduid als “Gevolmachtigde voor Persaangelegenheden” verwijst een belangrijk deel van de dossiers naar het persbureau. Brijs maakte in zijn archiefordening geen echt onderscheid tussen zijn functie als secretaris van de commissie en zijn functie als gevolmachtigde met verantwoordelijkheid over een eigen domein. Bovendien zijn er – vooral in de dossiers dienstbetoon - banden aan te wijzen met zijn vorige functie als secretaris van het Bestuur van de Raad van Vlaanderen

2. REEKS GENUMMERDE ONDERWERPDOSSIERS

Brijs legde een reeks genummerde dossiers aan. In de meeste gevallen zijn die op hun beurt onderverdeeld in subdossiers.

3. BRIEFWISSELING MET DE GEVOLMACHTIGDEN

4. DOSSIERS INZAKE ACTIVISTISCHE ORGANISATIES

Secretaris Brijs legde een reeks onderwerpsdossiers aan op naam van de activistische organisaties die de Commissie der Gevolmachtigden aanschreven

VIII. OVERLEGORGANEN MET HET BEZETTINGSBESTUUR

Er werd regelmatig overleg georganiseerd tussen de activisten en leidinggevende ambtenaren en militairen van het bezettingsbestuur. Dat was ook zo bij tijd en wijle met Duitse politici en militairen buiten het eigenlijke bezettingsbestuur. Vanaf het ontstaan van de Raad van Vlaanderen, begin 1917, was echter gestructureerd overleg nodig en werd de verslaggeving en rapportering ten aanzien van de Algemene Vergadering belangrijk. Dit zorgde voor overlegorganen die enige continuïteit ontwikkelden. Het vertrouwelijke rapport “Samenvatting van de werkzaamheden van den Raad van Vlaanderen”, van eind september-begin oktober 1917, besteedt veel aandacht aan het overleg met de bezettende macht.

In dit rapport werd de genese van het Duits-Vlaamse overleg als volgt uit de doeken gedaan: er werd door een afvaardiging van de Raad eerst met gouverneur-generaal von Bissing onderhandeld. Daarna werd een delegatie naar Berlijn gestuurd om er te onderhandelen met Rijkskanselier von Bethman-Hollweg. Over de praktische doorvoering van de aldaar beloofde bestuurlijke scheiding werd daarna te Brussel verder gesproken met Staatssecretaris Helfferich. Het doorvoeren van de bestuurlijke scheiding in de administratie vereiste een intensief vergaderritme op hoog niveau met het bezettingsbestuur. Het Bestuur van de Raad

koos in eigen kring een vaste afvaardiging in de persoon van de voorzitter, de ondervoorzitters en de secretarissen. Op de bestuursvergadering van 28 maart 1917 werd meegedeeld dat de bezetter een commissie van vijf man wilde waarmee von Sandt, de Politische Abteilung en de Zivilverwaltung konden onderhandelen. Tack, De Keersmaecker, Ver Hees, Jozef Van den Broeck, Brijs werden daarvoor aangeduid en Jacob Lambrichts moest plaatsvervanger zijn van De Keersmaecker als die er niet kon zijn. Het spreekt vanzelf dat het Bestuur van de Raad het voor de hand liggende orgaan werd waar de resultaten van deze gesprekken het eerst en het intensiefst tegen het licht werden gehouden.

Deze delegatie was vrijwel elke week in de gebouwen van de Zivilverwaltung op bezoek voor een vergadering. Daarbij waren stevast twee afgevaardigden van de Politische Abteilung aanwezig. Dit overlegorgaan wordt in dit rapport de "Oberkommission" genoemd. Maar daarbij bleef het niet. Aan Vlaamse kant was er nood aan een intensieve voorbereiding van deze gesprekken over het implementeren van de bestuurlijke scheiding in de administratie. Daarom werd door het Bestuur een aparte commissie in het leven geroepen: "Ten einde de werkzaamheden bij die splitsing te bespoedigen, werd in het bestuur een commissie aangeduid, bestaande uit de heren Tack, Ver Hees, Van den Broeck en Brijs, die, buiten de bestuurszittingen, talrijke vergaderingen aan dit werk wijdden". Deze commissie was dus volkomen toegespitst op de voorbereiding van de bijeenkomsten van de Oberkommission. In de archieven werd van deze voorbereidingscommissie als archiefvormer tot dusver niets teruggevonden.

Volgens dit document werd de officiële uitnodiging aan de Raad van Vlaanderen om een delegatie naar de begrafenis van de op 18 april 1917 overleden von Bissing te sturen, gezien als een officiële erkenning van de Raad door de bezetter. Deze uitnodiging stak deze mensen duidelijk een hart onder de riem en dat was maanden nadien nog altijd merkbaar. Daarna kwam zijn opvolger Ludwig von Falkenhausen en die zette de *Flamenpolitik* met overtuiging verder: "ter gelegenheid van de aanstelling van de nieuwe gouverneur-generaal, Freiherr von Falkenhausen, werd in de vroegere vergaderzaal van de Belgische Senaat een afvaardiging van de Raad ontvangen: de politieke bescheiden, die aldaar uitgewisseld werden berusten in het Secretariaat, evenals de toespraken, gehouden bij de audiëntie bij den nieuwe Rijkskanselier Dr. Michaëlis te Brussel in de Senaat. Deze beide toespraken werden voorbereid in de Commissie van Buitenlandse Zaken".

In 1917 was het bestuur van de Raad de gebruikelijke partner; in de loop van 1918 verschoof dit naar de leden van de Commissie der Gevolmachtigden. Het was van in het begin de bedoeling dit overleg een bestendig karakter te geven met daaraan gekoppeld een functie van secretaris waardoor ze als instellingen functioneerden en de archiefvorming deels een reeksvormig karakter kreeg.

A. NOTULEN VAN VERGADERINGEN MET HET BEZETTINGSBESTUUR.

De naamgeving van deze vergaderingen is weinig stabiel. Duiken op in de loop der jaren: begin 1917 "Gesamtsitzung des 'Rates von Flandern'" maar ook "Oberkommission" en "Hauptkommission".

Op de bestuursvergadering van 28 maart 1917 werd medegedeeld dat de bezetter een commissie van vijf activisten wilde aangeduid zien waarmee Duitse topverantwoordelijken zoals von Sandt, chef van het burgerlijke bezettingsbestuur, en diensten zoals de Politische Abteilung en de Zivilverwaltung in de toekomst konden onderhandelen. Op de vergadering van 28 maart 1917 was voor het eerst sprake van notulen van een “Verhoor bij den Heer Verwaltungschef”.

De naamgeving van deze overlegorganen was wisselend en de vergaderingen werden afgewisseld door niet-officiële gesprekken in beperkter gezelschap. Toch mogen de opeenvolgende notulen en de bijhorende documenten wel degelijk beschouwd worden als één reeks. Daarom werd geprobeerd de archivalische neerslag van dit overleg zoveel mogelijk te reconstrueren. Hierbij moet rekening gehouden worden met het feit dat van veel bijeenkomsten er Duitse én Nederlandse notulen bestaan. De Duitse hebben inhoudelijk vaak een breder bereik. Des te meer omdat er ook voorhanden zijn van bijeenkomsten waar alleen Duitse ambtenaren aanwezig waren. De Nederlandstalige notulen betreffende een en dezelfde vergadering verschillen bij tijd en wijle bovendien inhoudelijk nogal wat van de Duitse.

Het lijkt er op dat de Duitse verantwoordelijken wel eens apart vergaderden en slechts een deel van haar zittingen samen met activisten organiseerde. Vandaar de benaming *Gesamtsitzung des “Rates von Flandern”* die tot in april 1917 gebruikelijk was voor de gemengd Duits-Vlaamse vergaderingen. Vanaf de vergadering van 16 april 1917 heette deze regelmatige bijeenkomst “Hauptkommission”. Dat was in Duitse ogen het belangrijkste overlegorgaan. De term “Oberkommission” is de titel die op de Nederlandstalige notulen werd gezet. Ook al gaat het om dezelfde vergadering, de notulen zijn verschillend van inhoud en zeker van nuance en details. Arthur Faingnaert werd op de vergadering van 26 april 1917 als “Protokolant” benoemd en was dus verantwoordelijk voor het opstellen van de notulen. Maar het is onduidelijk of hij dit heeft kunnen waarmaken.

Er was daarnaast ook een systeem van zogenaamde “*Unterkommissionen*” per ministerieel bevoegdheidsdomein voorzien. Op de vergadering van 26 april 1917 kreeg het Bestuur van de Raad van Vlaanderen - blijkens de notulen - van von Sandt nr 5 van de notulen van de Unterkommission voor Onderwijs overhandigd. Dit duidt er op dat de bezetter wel degelijk notulen aan de activistische leiding bezorgde maar mogelijk slechts sporadisch. Van deze Vlaams-Duitse overlegorganen op departementaal niveau werd in het archiefbestand niets terug gevonden.

Vermits het voorzitterschap van de vergaderingen door een Duitse hooggeplaatste ambtenaar werd bekleed – eerst door Zivilverwalter Maximilian von Sandt en nadien door Verwaltungschef für Flandern Alexander Schaible – ligt het zwaartepunt van dit overleg duidelijk bij het bezettingsbestuur. Vanwege de Zivilverwaltung duiken volgende personen regelmatig op in dit overleg: von Sandt, Landrichter Frese, diverse ambtenaren van de Politische Abteilung waaronder von der Lancken, Graf Harrach, Regierungsrat Gerstenhauer, prof. Beyerlé e.a. Uit de Raad van Vlaanderen zijn het voornamelijk De Keersmaecker,

Ver Hees, Lambrichts, Jozef Van den Broeck, Brijs die in dit overleg optreden. Veel documenten werden teruggevonden in oud doosnummer D 73. Verder werd een grote verspreiding vastgesteld doordat tal van documenten werden uitgelicht door de naoorlogse bewerkers. Er werd geprobeerd een zo volledig mogelijke reeks samen te stellen. Anderzijds werden de oorspronkelijke omslagen zoveel mogelijk hersteld. Er is een duidelijk onderscheid te maken tussen het overleg in 1917, ten tijde van de 1ste Raad van Vlaanderen en von Sandt, en de praktijk in 1918 toen de Zivilverwaltung für Flandern van Schaible een grotere rol speelde. Vanaf de zelfstandigheidsverklaring van Vlaanderen en de aanloop naar de 2de Raad van Vlaanderen, werden de notulen voorzien van een nummering. Telkens werd de titel van de vergadering vermeld.

B. ONDERWERPDOSSIERS

Hier moet rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat er documenten uit Duitse archiefbestanden door Wullus werden toegevoegd aan de dossiers.

- 1. BEHOREND TOT HET ARCHIEF VAN HET SECRETARIAAT VAN DE RAAD**
- 2. BEHOREND TOT DE COMMISSIE DER GEVOLMACHTIGDEN**
- 3. UITGELICHT DOOR DE NAOORLOGSE BEWERKERS.**

Omwille van het compromitterende karakter en het inhoudelijke belang werden tal van documenten van dit type door de naoorlogse bewerkers uit hun verband gelicht en in eigen mapjes gestopt. Het is niet altijd mogelijk de oorspronkelijke archiefvormer te achterhalen en mogelijk zijn een deel van deze documenten zelfs afkomstig van Duitse archiefvormers en vreemd aan het archief van de Raad van Vlaanderen. De nummering zoals aangebracht door de naoorlogse bewerkers op deze reeks dossiers kon deels gereconstrueerd worden hetgeen duidelijk aantoonde dat er hiaten zijn.

IX. IN HET KADER VAN DE BESTUURLIJKE SCHEIDING

Vermits de ‘Eerste’ Raad van Vlaanderen zich als proto-parlement profileerde, richtte ze ook, naar Belgisch voorbeeld, een aantal commissies op die zich op hun beurt na verloop van tijd vaak weer opsplitten naargelang er meer leden in de Raad werden gecoöpteerd. Of er werden tijdelijke subcommissies ingericht met een studie- of onderzoeksopdracht. Bovendien was het aantal leden van de ‘eerste’ Raad niet erg groot waardoor het om praktische redenen aangewezen was bepaalde commissie bevoegd te maken voor twee klassieke ministeries tegelijk.

Het landschap van commissies – die ook wel “Afdeelingen” werden genoemd omdat het woord “commissie” als een gallicisme werd ervaren – was dus weinig stabiel. Vermits deze commissies voorzien werden van een voorzitter en een secretaris profileerden ze zich als aparte archiefvormers binnen de contouren van de Raad van Vlaanderen. Deze commissies werden geacht een verslag te maken en in de beginperiode werd dat - meestal in samengevatte vorm - voorgesteld op de Algemene Vergadering. Naarmate het studiewerk en de voorbereiding van wetgeving zich ontwikkelden, nam de toestromende briefwisseling en het

verzamelen van documentatie toe. Ook de profileringsdrang van de energiekste leden zorgde voor een opstoot in de archiefvorming van deze commissies.

Op 18 oktober 1917 besliste het Bestuur van de Raad de organisatie van de commissies aan te passen aan de realiteit van de nog bestaande ministeries. Al werd voorzien dat ze nog verder konden onderverdeeld worden als dat nuttig zou zijn. De ministeries waren immers deels al administratief gesplitst door het voortschrijdende proces van de “bestuurlijke scheiding”. De commissies kregen daardoor meer beleidsvoorbereidend werk. Voor elke permanente commissie werd voorzien dat een bediende benoemd zou worden. Op dat ogenblik had het activisme dus (zij het vaak deels) greep gekregen op de administratie van zes vooroorlogse ministeries. Dat betekende dus zes klerken. De reorganisatie was vrij rigoureuze want in de notulen lezen we: “Elke commissie zal ook helemaal omgewerkt en de indeling der leden aan een nieuw onderzoek worden onderworpen”. Het bestuur wilde ook dat voor elke commissie een werkplan werd opgesteld. Op de bestuursvergadering van 25 oktober werd dit bevestigd en werd Emiel Ver Hees aangeduid om dit uit te schrijven voor elke commissie. Wel werd nu - om besparingsredenen - slechts één bediende voor telkens twee commissies voorzien. Maar ook een halftijdse kracht betekende natuurlijk een versterking van de capaciteit als ‘archiefvormer’

Toch bleef een groot deel van de archiefvorming gebeuren op het niveau van het Secretariaat van de Raad van Vlaanderen, onder meer omdat veel in- en uitgaande briefwisseling - en ook rapporten die de werking van de commissies moesten voeden of ondersteunen - via het secretariaat aan de bestemmelingen werden bezorgd en vaak ook ter bewaring in het secretariaatsarchief werden geconcentreerd. Het was overigens uitdrukkelijk de bedoeling dat de verslagen van de commissievergaderingen werden bezorgd aan het secretariaat van de Raad en opgeslagen in het archief. Dit gebeurde echter in vele gevallen slechts sporadisch. Het had wel tot gevolg dat er verslagen worden gevonden met de ontvangstempel van het secretariaat terwijl andere duidelijk behoorden tot het eigen archief van de commissie. Dat betekende dat ze wel eens in de kast van voorzitter of secretaris van de commissie terecht kwamen.

Oktober 1917 was dus belangrijk. Maar ook januari 1918 want toen werden de gevolmachtigden geïnstalleerd. Zij werden de belangrijkste verantwoordelijken op het terrein van de ministeries. In het *Gesetz- und Verordnungsblatt für Flandern*, *Wet- en Verordeningsblad voor Vlaanderen*, nr. 13, 10 februari 1918, verscheen het Dekreet van 18 januari, getekend door gouverneur-generaal von Falkenhausen. In artikel 1 werd gesteld dat de Raad van Vlaanderen onder zijn leden elf Gevolmachtigden mocht kiezen “die met de verantwoordelijke leiding en vertegenwoordiging van den Raad belast zijn. De keus der gevolmachtigden is aan mijn bekrachtiging onderworpen”. Artikel 2 omschreef de bevoegdheden: “De gevolmachtigden zijn beroepen om de aan den Raad van Vlaanderen opgedragen beraadslagende medewerking uit te oefenen aan mijn wetgeving voor Vlaanderen. De beraadslagende medewerking strekt zich niet uit tot wetgevende maatregelen van militair belang.”

Daarna volgen de namen van de aangeduide activisten, en de handtekening van Zivilverwalter Alexander Schaible, hoogste bestuursverantwoordelijke voor

Vlaanderen. Daarbij valt op dat een groot deel van deze gevolmachtigden al eerder een belangrijke positie innam in de administratie. Niet minder dan zes van hen waren al benoemd tot secretaris-generaal of een andere hoge bestuursfunctie in een departement. Hun bevoegdheidsdomein werd echter in deze verordening niet vermeld. Die hadden ze nochtans wel degelijk.

Tack: “algemeen bestuurder Kunsten en Wetenschappen”.

Brijs: koopman.

Jonckx: professor.

Heuvelmans: “algemeen secretaris Justitie”.

Heyndrickxs: “algemeen secretaris Binnenlandse Zaken”.

Meert: “fabriekbezitter”.

De Decker: professor en secretaris-generaal in Kunsten en Wetenschappen.

Ver Hees: “algemeen secretaris Ministerie voor Nijverheid en Arbeid

Vernieuwe: “algemeen secretaris Ministerie van Landbouw”.

Brulez:

Borms: “bestuurder aan het ministerie van Kunsten en Wetenschappen”.

Vanaf begin 1918 werd het werk van de commissies van de Raad uitdrukkelijk gezien als ondersteunend voor de opdrachten die aan de gevolmachtigden met hetzelfde bevoegdheidsdomein waren toebedeeld. Elke gevolmachtigde kreeg bovendien een secretaris, een redacteur en een steno-typiste. Dat hielp zijn positie ten aanzien van de ‘gewone’ commissieleden versterken.

Nochtans werd de machtsconcentratie in handen van de Commissie der Gevolmachtigden en van de individuele gevolmachtigden in eerste instantie fel gecontesteerd door de commissies. Een gevolmachtigde kreeg immers van de bezetter een echte greep op het bevoegdheidsdomein van een commissie. De leden van de Raad van Vlaanderen die geen gevolmachtigde werden - en dat was uiteraard de meerderheid - vreesden daardoor voor een verlies aan politieke relevantie ten aanzien van de bezetter. De Raad vroeg daarom dat elke gevolmachtigde als schakel met en als spreekbuis zou optreden namens de Commissie van de Raad. In ieder geval mocht het optreden van de gevolmachtigden er niet toe leiden dat de Raad van Vlaanderen en zijn commissies overbodig zouden worden. Dat betekende dat de archiefvorming van de commissie en de gevolmachtigde in de praktijk nauw met elkaar verbonden werd.

Maar ook het secretariaat van de Raad wilde zijn rol als draaischijf en centrale bewaarplaats voor de documenten niet zomaar loslaten. De documentstromen in goede banen leiden en de bewaring van de archiefbescheiden verzekeren, bleef een hoofdbekommernis. Secretaris van de Raad Jozef Van den Broeck schreef in een rondzendbrief op 22 januari 1918 de secretaris van elke commissie aan met de boodschap dat de verslagen moesten bezorgd worden aan het Bureau van de Raad die ze dan ter archivering zou overmaken aan het secretariaat en er tevens “de bevoegde Gevolmachtigde kennis zou van geven”. Er waren op dat ogenblik blijkbaar veel achterstallige verslagen want hij vroeg ze uitdrukkelijk op. Een week later vroeg hij elke commissiesecretaris om een exemplaar van de zittingsverslagen rechtstreeks over te maken aan de Gevolmachtigde die bevoegd was voor het werkveld. Hij wilde dat het verslag daarnaast in twee exemplaren

werd bezorgd aan het Bureau en legde er de nadruk op dit telkens zo snel mogelijk na de vergadering te doen want er waren commissies die daar al te lang mee treuzelden.

Naargelang het jaar 1918 vorderde, vervulde de “Gevolmachtigde” de facto vaak een leidende rol ten aanzien van de commissie. Er werd doorgaans vergaderd in zijn kabinet, en er werd gebruik gemaakt van ‘zijn’ ambtenaren, dat wil zeggen zijn persoonlijke staf en daarnaast de activistische benoemingen in het ministerie zelf. De belangrijkste daarvan waren trouwens vaak lid van de Raad en van de commissie. Dat zorgde er voor dat nogal wat ‘ambtelijk’ uitzijnde stukken en dossiers met het commissiearchief verweven raakten.

Er werden zitpenningen betaald en daarom probeerden vele commissies zoveel mogelijk te vergaderen en probeerden bepaalde leden van de Raad aan zoveel mogelijk commissies deel te nemen. Op de bestuursvergadering van 28 maart 1918 werd meegedeeld dat de Duitse leidinggevende ambtenaar graaf Harrach secretaris Jozef Van den Broeck had gewaarschuwd “dat de afdelingen en commissies te veel leden telden en dat er bezuinigingen dienen gedaan.” Als gevolg daarvan werd beslist dat de commissies voortaan slechts éénmaal per week mochten vergaderen. Dit had vermoedelijk een afzwakkende invloed op de kwantiteit van de archiefvorming. Het zette in ieder geval een discussie op gang over de organisatie van de commissies die nog weken zou duren.

De ledensamenstelling en de naamgeving van de commissies was voortdurend aan veranderingen onderhevig. Ook de bevoegdheden kenden tal van wijzigingen. Om enige orde te brengen in deze chaotische archiefvorming werd geopteerd voor een groepering per bevoegdheidsdomein. Daar vinden reeksen, dossiers en documenten een plaats die te verbinden vallen met de commissie, de bevoegde gevolmachtigde, het secretariaat van de Raad en van activistische topambtenaren. Waar mogelijk werd aangegeven welke instantie of persoon binnen het bevoegdheidsdomein als archiefvormer moet beschouwd worden.

A. HET BEVOEGDHEIDSDOMEIN FINANCIËN

De bezetter had al van in het begin met zijn “Finanzabteilung” onder leiding van Pochhammer een sterke greep op het Ministerie van Financiën met het doel zoveel mogelijk middelen uit het land te kunnen putten ter financiering van de bezettingstroepen en -administratie. Activistische invloed werd slechts mondjesmaat en laattijdig toegelaten. Uiteraard wensten de activisten zelf wel zo snel mogelijk greep te krijgen op deze cruciale administratie en er de administratieve scheiding door te voeren. Een “Commissie van Financiën” moest deze machtsgreep voorbereiden. De Bestuursvergadering van 23 april 1917 besliste om deze Commissie bijeen te roepen. Dat was dus tevoren blijkbaar nog niet gebeurd, al werd de commissie formeel al gevormd eind maart 1917. Het eerste spoor van uitgaande briefwisseling van de commissie dateert van 7 mei 1917.

Stabiliteit was nadien vaak ver te zoeken. Diverse ongedateerde lijsten van leden geven bijvoorbeeld als benamingen op: “Commissie van Handel, Bank en Geldwezen”, maar ook: “Commissie van Handel, Geld- en Financiewezen”. Pas in een latere fase duikt op: “Afdeling Financiën”. De samenstelling van het

ledenbestand was al even wisselend. Belangrijkste figuren waren: L. Masfranckx, A. Pacilly, Flor Peeters, Lodewijk Severeysns. Ten tijde van de eerste Raad van Vlaanderen was Masfranckx secretaris en Severeysns voorzitter. Ook Pacilly en Josson speelden wel eens secretaris op de vergaderingen.

Vooraf nadat de Wase industrieel Leo Meert uit zijn Nederlandse ballingschap was teruggelukt met de belofte dat hij het departement Financiën in handen zou krijgen, begon er vooruitgang te komen in de werkzaamheden. De bestuurlijke scheiding kreeg stap voor stap invloed op de centrale administratie van het departement. Het bezettingsbestuur wilde zijn finale greep echter nooit lossen en slechts delen van de administratie werden gesplitst. De bezetter wilde immers niet dat de belastinginning in elkaar zou stuiken door de activistische machtsaspiraties.

Vanaf de dag dat Leo Meert als gevolmachtigde kon functioneren, verschoof het zwaartepunt van de archiefvorming betreffende Financiën naar hem en zijn naaste medewerkers toe. De Commissie voor Geldwezen vergaderde vanaf eind juni 1918 in het kabinet van deze gevolmachtigde in Wetstraat 151. Albert Pacilly was toen secretaris van deze commissie.

1. DE COMMISSIE VAN GELDWEZEN

Tot dusver werd slechts een gering deel van de notulen teruggevonden. De secretaris van de commissie bezorgde zijn handgeschreven verslag aan het secretariaat van de Raad van Vlaanderen die het liet typen waardoor het tevens in meerdere exemplaren beschikbaar werd. Origineel en minstens één getypt exemplaar werden in het archief van het secretariaat bewaard.

a. Archief behorende tot het secretariaat van de Raad

b. Van Duitse oorsprong

Onder meer in D 117 werden dossiers en documenten van Duitse oorsprong gevonden met onderwerpen die in de Commissie van Geldwezen op de agenda werden gezet.

c. Van activistische oorsprong.

2. DE GEVOLMACHTIGDE VAN FINANCIËN

Het archief van gevolmachtigde Leo Meert werd erg verspreid en slechts gedeeltelijk aangetroffen. Daarbij kon een samenhangende, genummerde reeks gereconstrueerd worden. Het gaat zowel om dienstbetoon, om personeels- of sollicitatiedossiers, als om dossiers inzake voorstellen van mensen die inhoudelijk wilden bijdragen aan het hervormingswerk dat door de Raad van Vlaanderen was aangevat.

Een deel van de briefwisseling werd volgens een alfabetisch klassement op naam van de afzender bewaard in ordners. Het bestaan van minstens vier van dergelijke ordners kon gereconstrueerd worden. Daarnaast werd ook briefwisseling in omslagen geklasseerd. Van een deel van de respondenten of behandelde onderwerpen werden dus individuele dossiers opgemaakt. Het ging meestal om activistische militanten of om personen of groepen van personen waaraan Leo

Meert een bijzonder belang toekende. Deze dossiers werden genummerd. We konden de reeks tot dossier nr. 129 weer samenstellen.

De bezettingsadministratie bleef echter de eerste viool spelen in de vorm van de Finanzabteilung. De Duitse administratie had dit administratief onderdeel al van in het prille begin van de bezetting ingesteld om zo efficiënt mogelijk gebruik te kunnen maken van de Belgische belastingsopbrengsten met het doel daarmee hun eigen leger, bezettingsbestuur en het activisme te financieren. Leidende ambtenaren waren Geheime Oberfinanzrat Pochhammer, geholpen door Rechnungsrat Hoffmann die dienst deed als de facto algemeen bestuurder van het Ministerie van Financiën, Geheime Rechnungsrat Keilwagen en Assessor dr. Herr. Vanuit deze Duitse hoek werden belangrijke hervormingen, nieuwe wetgeving en richtlijnen voor de administratie voorbereid. Daardoor raakten er ook tal van documenten van Duitse oorsprong verweven met het archief. Veel van deze documenten waren zelfs ouder dan de Raad van Vlaanderen. In deze is het trouwens opvallend hoeveel documenten, aangemaakt door de bezetter, uit hun archivalische context werden gerukt. De archiefvorming binnen het bevoegdheidsdomein Financiën is daardoor een complexe historie omdat het bestuur van de Raad van Vlaanderen in 1917 probeerde om als draaischijf en verzamelpunt te dienen voor briefwisseling, documentatie en verslagen. In de loop van 1918 werden Gevolmachtigde Leo Meert en zijn naaste medewerkers geleidelijk dominanter.

Bij de overbrenging naar Duitsland in november 1918 trad er reeds verstoring op omdat Leo Meert zijn rol als financiële draaischijf nog een hele tijd vanop Nederlandse bodem probeerde verder te spelen en daarbij een deel van het archief wilde gebruiken. Dit onderdeel van het archief van de Raad van Vlaanderen werd dus al aan het einde van de oorlog verminkt. Het afgedwaalde deel raakte zo vermengd met zijn persoonlijk archief dat op het einde van zijn leven in het Letterenhuis in Antwerpen werd neergelegd.

De naoorlogse bewerkers o.l. v. Armand Wullus hebben in de jaren twintig de oorspronkelijk ordening van het ‘restarchief’ zoals aangetroffen in de koffers die uit Duitsland werden overgebracht, bovendien grondig verstoord.

De archiefvormers nauwkeurig identificeren was een moeizaam proces. Deels omdat de oude omslagen verwijderd en vervangen werden. Deels ook door de dubieuze aanduidingen op de documenten zelf. Documenten, voorzien van de stempel “Ministerie van geldwezen” werden gevonden in een achttal van de verpakkingseenheden. Dit is het gevolg van het feit dat de persoonlijke medewerker(s) van Leo Meert op een bepaald ogenblik op grote schaal de stempel met de vermelding “Ministerie van Geldwezen” gingen gebruiken, vermoedelijk vanaf het ogenblik toen Meert formeel de rol van secretaris-generaal kreeg toebedeeld. In feite gaat het doorgaans om stukken gericht aan of verzonden door de Gevolmachtigde van Financiën. Er werd blijkbaar geen onderscheid gemaakt tussen beide functies. Bovendien werden ook oudere stukken van deze stempel voorzien en werden daarbij ook stukken van de commissie van de Raad uit hun context gehaald. De naoorlogse bewerkers beschouwden alle dossiers en stukken die een verband hadden met het bevoegdheidsdomein Financiën als “Ministère

des Finances”. Ook daardoor werd zeer veel uit zijn oorspronkelijke context gerukt.

a. Briefwisseling en documentatie

b. Dienstbetoondossiers

Dienstbetoondossiers voor gevolmachtigde en secretaris-generaal Leo Meert. Een reeks individuele dossiers, gevonden in D117 werd in de plaatsingslijst aangeduid als: “correspondentie, plaatsaanvragen, douaniers, individuele dossiers.” In D122 werden de dossier met de volgnummers van 40 tot 80 teruggevonden als “briefwisseling”; in D103 als “correspondentie Dossiers 81-129”. In werkelijkheid is dit één reeks. In vele gevallen speelden leden van de commissie en activistische ambtenaren een rol als bemiddelaar of doorgeefluik

B. HET BEVOEGDHEIDSDOMEIN JUSTITIE

De activisten mikten uiteraard ook op een overname van het Ministerie van Justitie en een wisseling van de wacht in de magistratuur op Vlaamse bodem. De magistratuur werd echter beschermd door het Haagse oorlogsrecht dat bepaalde dat zij in functie moest blijven en de gemeenrechtelijke zaken blijven vervolgen en vonnissen. Enkel inbreuken op het oorlogsrecht mochten aan Duitse militaire rechtbanken toegewezen worden. Het optreden van de magistratuur tegen enkele activistische kopstukken - Borms en Tack - in het begin van 1918 leidde tot een frontale botsing met de bezetter. De magistratuur ging daarop in staking. De bezetter besliste daarna haar eigen rechtbanken in te voeren.

1. DE COMMISSIE VAN JUSTITIE

In het prille begin van het bestaan van de Raad van Vlaanderen werd een Commissie van Rechtswezen en Binnenlandse Zaken gevormd. Later in 1917 werd die opgesplitst. Tot de vooraanstaande en meest actieve leden van Justitie behoorden Flor Heuvelmans als voorzitter, Alfons Jonckx, Jan Eggen van Terlan, Dr. Godée-Molsbergen, Josson, Labberton, Quintens, Spincemaille, Van Roy, Van den Broeck. Vooral van Jozef Vanden Broeck werden er dossiers teruggevonden. Hij was tegelijkertijd advocaat, secretaris van deze commissie vanaf oktober 1917 ter opvolging van Alfons Jonckx, secretaris van de Raad van Vlaanderen, en ambtenaar want benoemd tot “Algemeen Inspecteur” bij het Ministerie van Justitie. Bovendien werden tal van documenten door de naoorlogse bewerkers uit hun context gelicht.

2. DE GEVOLMACHTIGDE VAN JUSTITIE

Justitie werd een moeilijk departement omdat er in 1918 een magistratenstaking uitbrak en omdat de bezetter en de Raad van Vlaanderen er niet in slaagden om een gevolmachtigde in een stevige positie aan het hoofd van het departement te plaatsen. Flor Heuvelmans werd door de Duitsers na verloop van tijd tot aftreden gedwongen, Daarna nam Karel Heyndrickx tijdelijk het roer over. Uiteindelijk werd het vooroorlogse Kamerlid Adelfons Hendericks bereid gevonden. Omdat de man zich verre hield van de Raad van Vlaanderen zijn er amper archiefstukken te vinden.

1917 – 15 september 1918.” Hetgeen dus niet klopt. We weten wel met zekerheid dat de bediende die in de loop van 1918 als secretaris werd aangesteld, Deceuster, telkens twee exemplaren van het verslag van de vergaderingen stuurde naar het Bureau. Vandaar dat we er in die context doorgaans twee exemplaten vinden. Vanaf de zitting van 2 juni 1918 werd hij als secretaris opgevolgd door Van Damme. Er werden verslagen aangetroffen in handschrift en in getypte vorm. Er werd geen volledige reeks van de notulen gevonden.

a. Algemeen

b. Behorend tot het Secretariaat van de Raad

De ambtenaar Deceuster was aangeduid als secretaris van de commissie. Vanaf 2 juni 1918 werd Van Damme secretaris. Tussen hen en het secretariaat van de Raad van Vlaanderen was er intense uitwisseling van documenten. Het is vaak niet duidelijk of de stukken bedoeld waren voor definitieve bewaring door het secretariaat van de Raad of door de Commissie zelf. Des te meer omdat onder meer omslagen werden gebruikt met voorgedrukte hoofding van het Ministerie.

c. “Onderafdeling der Gezondheidszaken”

Er werd eind 1917 voorzien dat er een ondergeschikte commissie “Onderafdeeling der Gezondheidszaken” zou opgericht worden omdat het departement Binnenlandse Zaken op dat ogenblik de volksgezondheidsadministratie binnen zijn gelederen had. Die is in de praktijk nooit opgericht. Binnen de Commissie voor Arbeid en Sociaal Vooruitzicht werd wel overgegaan tot de oprichting van een “onderafdeeling der geneesheren”. Deze commissie had de ambitie zeggingsmacht te verwerven over alle aspecten van de volksgezondheid en dus ook over een belangrijk deel van de bevoegdheid van Binnenlandse Zaken. Er werden slechts enkele documenten teruggevonden.

d. Commissie der Rijkscommissarissen

Om de agglomeratie Brussel in handen te kunnen nemen, hadden de activisten het plan opgevat om de burgemeesters en schepenen van de Brusselse gemeenten af te zetten en te vervangen door nieuwe benoemingen door het bezettingsbestuur. Dit zouden de “rijkscommissarissen” worden. Deze operatie werd voorbereid door een groep activisten uit de Brusselse agglomeratie. Op de vergadering van het Bureau van 21 maart 1918 werd de aanvraag van dit groepje Brusselse activisten om als nieuwe commissie van de Raad erkend te worden, besproken. Op de vergadering van 2 mei kwam de aanvraag opnieuw ter sprake. Feit is dat deze groep zich bewoog op het bevoegdheidsdomein van Binnenlandse zaken. Dat zorgde voor ongenoegen. De Gevolmachtigde voor Binnenlandse Zaken Karel Heyndrickx had de groep ondertussen al laten weten dat ze niet als zelfstandige commissie kon erkend worden omdat er ook niet-leden van de Raad van Vlaanderen deel van uitmaakten. Ze kreeg wel het karakter van een “studiecommissie”, buiten de Raad om. Tevens werd de betaling van de onkosten en financiering van de aankoop van studieboeken beloofd. Het Bureau eiste daarover een zeg te hebben en secretaris Jozef Vanden Broeck zou daarover met Karel Heyndrickx, gevolmachtigde van Binnenlandse Zaken en toezichthouder op

de gemeentebesturen, gaan onderhandelen. Op de vergadering van 14 mei 1918 vond het Bureau dat de commissie niet bij de Raad maar wel bij het Vlaamse, door Heyndrickx geleide Ministerie van Binnenlandse Zaken thuishoorde. Maar dat was niet zo eenvoudig: “Dit departement wijst ze af. Wat hoeft er nu gedaan te worden?”, werd genotuleerd. Anderzijds waren er op dat ogenblik geruchten dat de commissie al klaar was met haar werkprogramma. Daarmee was de behoefte om officieel erkend te worden vervallen. Het Bureau beschouwde daarom de zaak voorlopig als afgedaan.

2. GEVOLMACHTIGDE KAREL HEYNDRICKX

a. Dossiers van de gevolmachtigde

De dossiers die onder leiding van de gevolmachtigde Karel Heyndrickx tot stand kwamen, werden verpakt als dossiers van het algemeen Secretariaat van het ministerie.

b. Persoonlijke dossiers van Heyndrickxs

Het gaat in deze reeks om persoonlijke dossiers van Karel Heyndrickx. Zijn naam werd in potlood in de rechterbovenhoek genoteerd. Er werden ook veel losse documenten en dossiers gevonden, met Heyndrickx als bestemming. Deels gebeurde dit in pakken die door de naoorlogse bewerkers waren samengesteld.

D. HET BEVOEGDHEIDSDOMEIN ONDERWIJS, KUNST EN WETENSCHAPPEN.

Vermits het departement “Wetenschappen en kunsten”, waaronder ook het door het Rijk aangeboden onderwijs ressorteerde, onder Duitse druk als eerste een activist in de persoon van Jozué De Decker als secretaris-generaal kreeg en het ook als eerste onderworpen werd aan de bestuurlijke scheiding, was deze commissie in principe vrij vlug in staat om invloed uit te oefenen op deze herinrichting van het departement en op de benoemingspolitiek. De voorzitter van de commissie was Jules Libbrecht, die eveneens in het departement als leidinggevend ambtenaar werd benoemd, met Richard De Cneudt als secretaris. Verder duiken als leden op: August Borms, Dr. De Vreese, Dr. De Decker, E. Jacques, J. Lambrichts, H. Meert, Van Bergen, Raf Verhulst, Dr. von Ziegesar, Dr. Vlaemynck, Jef Vanden Eynde. Vermits verscheidene van deze mensen hoge functies bekleedden als ambtenaar in het gesplitste ministerie zorgde dat voor een zekere vermenging in de briefwisseling tussen de commissie en dossiers die eerder voortvloeiden uit hun ambtenarenfunctie (o.a. dienstbetoon). De dossiers van deze commissie werden door de latere bewerkers deels herordend, geplunderd of vermengd met dossiers van andere archiefvormers – zoals het secretariaat van de Raad van Vlaanderen – die eveneens dossiers opbouwde met briefwisseling die over dit bevoegdheidsdomein handelden. Dankzij de vondst van enkele oorspronkelijke omslagen kon een en ander gereconstrueerd worden.

1. DE COMMISSIE ONDERWIJS, KUNST, WETENSCHAP**2. DE GEVOLMACHTIGDE JOZUÉ DE DECKER**

Hier werd de inventaris van het archief van de “Zaakgelastigde voor Wetenschappen en Kunsten” gevolgd bij de indeling. Vermoedelijk werd dit document opgesteld naar aanleiding van de plannen tot evacuatie van het archief naar Duitsland in oktober-november 1918. Op dat document is een kanttekening te vinden van Armand Wullus waarin hij zegt “J’ai enlevé les couvertures suivantes et glissé leur contenu sous un “Allerlei”, 1. Formulieren, 2. Afdeling Schoone Kunsten 3. Statistieken voor Onderwijs en Schoone Kunsten Brussel”. Deze omslag werd gevonden en werd aan het eind van deze reeks toegevoegd. Er werd geen nummering gegeven aan de dossiers die in de inventaris vermeld staan. Wij respecteerden de volgorde. Het staat echter vast dat dit deelarchief grondig verstoord is en dat er documenten zijn verloren gegaan. Er werden ook dossiers gevonden die duidelijk door dezelfde hand werden aangelegd maar die niet in deze inventaris vermeld staan. Deze werden aan het einde van de reeks geplaatst.

E. HET BEVOEGDHEIDSDOMEIN NIJVERHEID, OPENBARE WERKEN, ARBEID, POST, TELEGRAAF EN ZEEWEZEN

Een groot deel van deze administraties en bevoegdheden waren door de bezetter in handen genomen. Dat betekende dat de activisten niet veel concreets konden uitvoeren. De commissie wisselde dan ook herhaaldelijk van naam of er werden tijdelijk afsplitsingen geïnstalleerd.

1. DE COMMISSIE NIJVERHEID EN OPENBARE WERKEN, SPOORWEGEN, POST, TELEGRAAF

Deze commissie werd al in de beginperiode op touw gezet. Het briefhoofd vermeldde toen alleen de bevoegdheden “nijverheid en verkeerswezen”. De commissie stond onder leiding van voorzitter Fornier met als secretaris Emiel Peeren. Ze zou zich later echter opsplitsen in meerdere commissies.

2. DE COMMISSIE SPOORWEGEN, POST, TELEGRAAF EN ZEEWEZEN

De “oude” nummering werd aangebracht door de naoorlogse Franstalige bewerkers maar volgt min of meer een logische volgorde en werd daarom zo mogelijk als leidraad gebruikt. De termen “Spoorwegen, Post, Telegraaf, Zeewezen” is het gevolg van de splitsing van de vroegere commissie.

a. Algemeen**b. Reeks genummerde dossiers****3. DE SUB-COMMISSIE DER POSTERIJEN**

Volgens namenlijsten van het secretariaat van de Raad van Vlaanderen zou deze commissie hebben bestaan uit de drijvende krachten Emiel Peeren als secretaris en Hector Halsband als voorzitter. In ieder geval werden door het Secretariaat van de Raad aparte dossiers aangelegd op naam van deze commissie.

4. COMMISSIE NIJVERHEID EN ARBEID

Deze commissie begon pas in een laat stadium te functioneren. Haar zitting van 24 november 1917 was pas de vijfde vergadering en die van 1 december de zevende. Ze overleefde de overgang van eerste naar tweede Raad van Vlaanderen. Volgens een brief van Kamiel De Clercq aan Karel De Vriese, dd. 26 juni 1918, waren ze toen bezig een "Economische Commissie" op te richten maar dit betekende niet het einde. Minstens op 4 september 1918 werd nog een uitnodiging voor een vergadering verstuurd door de secretaris van de "Afdeeling Nijverheid en Arbeid".

Voorzitter was Fornier, schrijver Emiel Peeren, (in de beginperiode was het Kimpe). Volgens een ledenlijst uit 1918 bestond de commissie uit De Meester (Laken), Ver Hees, De Vriese K., Rasschaert (Wetteren), Bellefroid Jan Baptist, Verhelst (Wetteren), Maene (Brugge), Goossens P. (Gent), Lambrechts J. (Brussel), Waternaux K. (Antwerpen), Faingnaert (Brussel, De Keersmaecker (Antwerpen), Brijs, Locquet (Antwerpen), Van Steenkiste (Kortrijk).

De belangrijkste verwezenlijking van deze commissie was de inrichting van een Vlaanderen-tentoonstelling waarvoor documentatie werd verzameld. Dit pakket dossiers werd voorafgegaan door een blad met opschrift "2^e reeks - bundels van de Afdeeling van Nijverheid en Arbeid.- Raad van Vlaanderen". Vermoedelijk is de eerste reeks "bundels" verloren gegaan.

a. Algemeen

b. De 'Vlaanderen'-tentoonstelling

5. PERSOONLIJKE DOSSIERS VAN GEVOLMACHTIGDE FERNAND BRULEZ

Gevolmachtigde was F. Brulez. Gelet op het feit dat de bezettingsmacht het overgrote deel van deze infrastructuur had gemilitariseerd en voor eigen gebruik bestemd, kon zijn activiteit niet anders dan relatief beperkt zijn. Ze strekte zich voornamelijk uit tot het versterken van de activistische invloed op het personeel van deze diensten. Het geheel der bevoegdheden was dus Nijverheid, Openbare Werken, verkeerswezen, Spoor, Post, Telegraaf en Zeewezen.

F. HET BEVOEGDHEIDSDOMEIN BUITENLANDSE ZAKEN

Het ministerie van Buitenlandse Zaken was door de bezetter volledig ontmanteld en de gebouwen bezet. Geen enkele Belgische ambtenaar deed er nog dienst. Toch wilde de Raad van Vlaanderen zich ook op dit terrein bevoegdheid toeëigenen, onder meer om op termijn relaties te ontwikkelen met neutrale landen en met Duitslands bondgenoten. Toen er zich een Waals activisme ontwikkelde, leken ook de contacten met het zuiden van het land toe te vallen aan deze commissie. Voorzitter was Pieter Tack, Jan Eggen was secretaris. Maar hij werd na een conflict opgevolgd door von Ziegesar. Leden waren: A. Brijs, A. Borms, De Keersmaecker, De Decker, Dr. De Vreese, Jonckx, Jacob, Lambrechts, Stocké, Ver Hees, Van den Broeck. In het begin van 1917 verscheen deze commissie onder de naam "Uitvoerende Commissie" omdat het eigenlijke 'buitenlands' beleid in principe werd geformuleerd door het bestuur van de Raad. Er werd een niet-gedateerd "reglement van inwendige orde" van deze "uitvoerende

commissie” teruggevonden, opgesteld in de eerste helft van 1917. Daarin wordt beweerd dat de commissie was opgericht op de landdag van 4 februari 1917. Ze pretendeerde bevoegd te zijn voor de onderhandelingen met de bezettende macht en voor “de besluiten van de Raad uitvoeren”. Belangrijk was volgende zinsnede: “De uitvoerende Commissie zetelt tevens als Commissie van Buitenlandse Zaken en Koloniën”. Verder leren we uit dit document dat er binnen haar schoot een “afdeling kerkelijke aangelegenheden” werd opgericht als sub-commissie.

In het verslag van het Bureau van de Raad van Vlaanderen van 6 november 1917 is volgend besluit aangaande de Uitvoerende Commissie te lezen: “Het bestuur is van mening dat die moet blijven bestaan maar onder de naam van Commissie van Buitenlandse Zaken zonder verandering te brengen aan het ledental of aan de leden zelf”. Dit betekende dus formeel het einde van de benaming “Uitvoerende Commissie”. Vermoedelijk is de archiefvorming zich blijven ontwikkelen zonder radicale breuk. Wel is duidelijk dat een conflict met Jan Eggen (mede) de oorzaak was van de overgang in benaming. Dit veroorzaakte tevens een gat in het vergaderritme. Belangrijk is dat secretaris Eggen de archieven uit de beginperiode heeft gehouden en dat is waarschijnlijk de oorzaak van het gebrek aan verslagen van de Uitvoerende Commissie. Op de vergadering van 7 oktober 1918 werd in ieder geval beslist de Duitse Verwaltung aan te schrijven met de eis dat de “oorkonden” van deze commissie dewelke door Jan Eggen nog altijd werden bewaard, en die door de bezetter waren verzegeld als gevolg van het dispuut, eindelijk ter beschikking zouden gesteld worden van de commissie, “desnoods na schifting der stukken in de aanwezigheid van prof. Mr. Eggen en van een Afgevaardigde der Verwaltung.” Het is echter niet duidelijk of dit heeft plaats gehad. Het is zelfs onwaarschijnlijk gelet op de datum die immers aan de vooravond viel van de ontreding van activisme en bezettingsbestuur onder druk van het geallieerde eindoffensief.

De Raad van Vlaanderen bleef bij de bezetter voortdurend sterk aandringen op het behoud van de benaming “buitenlandse zaken” omdat ze noodzakelijk was om de autonomie van de staat Vlaanderen die ze wilden ontwikkelen, te illustreren.

1. DE COMMISSIE

a. Algemeen

b. De sub-commissie voor kerkelijke aangelegenheden.

Deze commissie was opgericht in de schoot van de Uitvoerende Commissie op voorstel van Alfons Jonckx en had als opdracht kardinaal Mercier, aartsbisschop van Mechelen, op de voet te volgen en maatregelen uit te werken om zijn invloed te doen verminderen. Uitsluitend katholieke activisten maakten er deel van uit. Er is heel weinig archief teruggevonden dat binnen de context van deze commissie is gevormd geworden. Er bevinden zich daarnaast ook stukken betreffende Mercier in het archief van het Secretariaat van de Raad van Vlaanderen maar het is onduidelijk of die een rechtstreekse band hebben met de werkzaamheden van deze Commissie.

G. HET BEVOEGDHEIDSDOMEIN LANDBOUW EN OPENBARE WERKEN

De Commissie bestond uit Thelesphorus Vernieuwe als voorzitter, Paul De Waele als secretaris en de leden Pieter Borremans, Hendrik Mommaerts, Fernand Quintens en de arts Emile Van Bockstaele. Oorspronkelijk was de volledige naam “Landbouw en Openbare Werken”. Aan openbare werken werd in het bezette land haast niet meer gedaan omdat alle bouw materiaal door de Duitsers werd opgeëist. Bovendien werd enkel het departement Landbouw betrokken in de bestuurlijke scheiding; Openbare Werken niet. Er kon dus vooral gerekend worden op enige impact op de Landbouw.

De commissie liet al in een vroeg stadium papier met een eigen briefhoofd drukken maar werd in de praktijk opgesplitst in “onderafdelingen”. Archief werd gevonden in diverse mappen, chronologisch erg in de war geraakt en door de naoorlogse bewerkers uit de oorspronkelijke context gelicht. Behalve de omslagen die door het secretariaat van de Raad werden aangelegd, werden in dit geval ook tal van documenten gevonden die behoorden tot het secretariaat van de commissie zelf, onder meer briefwisseling en handgeschreven ontwerpnotulen van de zittingen, opgesteld door Paul Dewaele.

De werking begon pas met enige effectiviteit en bijhorende archiefvorming met de vergadering van 22 april 1917. Op 19 januari 1918 werd Borremans als nieuwe voorzitter aangeduid omdat Vernieuwe ondertussen als Gevolmachtigde van landbouw was benoemd. Op 6 juni 1918 nam Tanghe het secretariaat over. Hendrik Mommaerts was ondertussen voorzitter geworden. Op de vergadering van 9 maart 1918 is er protest te horen tegen het onregelmatig vergaderen van de onderafdeling Landbouw. Volgens het verslag van 20 maart 1918 werd aan het Bureau van de Raad medegedeeld dat er twee sub-commissies waren opgericht: een die zich moest buigen over de hervorming van het eigendomsrecht en een die de regeling van het pachtvraagstuk moest aanpakken.

1. DE COMMISSIE(S)

a. Algemeen

b. De aardappelcommissie

Op de Bureauvergadering van de Raad van Vlaanderen van 1 september 1917 werd een voorstel van Jef Vanden Eynde neergelegd aangaande het oprichten van een “Aardappelcommissie”. Die moest zorgen voor een vergroting van de aardappelareaal in 1918 en een regeling met de bezetter zodat het mogelijk zou worden om gemakkelijker aardappelen van het omliggende platteland naar de stad te brengen, mede ten bate van activistisch gezinden. Deze aardappelcommissie zou gevormd worden door Vernieuwe, Peerenboom, Lambrichts, Van den Eynde, Borremans. Het is onduidelijk of deze commissie na haar oprichting effectief heeft gefunctioneerd.

H. HET BEVOEGDHEIDSDOMEIN ARBEID EN SOCIAAL VOORUITZICHT

Volgens namenlijsten van het secretariaat van de Raad van Vlaanderen zou deze commissie hebben bestaan uit: Emiel Ver Hees, Voorzitter, Waternaux, Secretaris, leden: Dr. Borms, Brijs, Bellefroid, Dr. Claus, Dr. De Keersmaecker, Dr. Doussy, Dr. Dumon, Dr. Martens, Dr. Picard, Dr. Stocké, Dr. Schoenfeld, Dr. Vogels, Herman Vos, Arthur Faingnaert. De commissie was van plan voorstellen te formuleren om de Belgische sociale wetgeving grondig te wijzigen. Tot dusver werd het archief van deze archiefvormer echter nog niet teruggevonden op een solitair document “Programma van werkzaamheden” opgesteld door Arthur Faingnaert na, en een document over het apothekersberoep dat inhoudelijk bij het bevoegdheidsdomein aanleunt. Wel werden dossiers aangetroffen behorende tot het secretariaat van de Raad van Vlaanderen.

1. DE COMMISSIE ARBEID EN SOCIAAL VOORUITZICHT

a. Algemeen

b. Sub-commissie van geneesheren

De sub-commissie werd opgericht op de vergadering van de Commissie voor Arbeid en Sociale Voorzorg op 3 juni 1917 op voorstel van dr. Claus. De leden van deze commissie waren in principe alle artsen die in de Raad van Vlaanderen zetelden: Dr. Claus, Dr. De Keersmaecker, Dr. Doussy, Dr. Dumon, Dr. K. Borms, Dr. Goyens, Dr. Lindekens, Dr. Martens, Dr. Quintens, Dr. Stocké, Dr. Schoenfeld, Dr. Tamm, Dr. Van Bockstaele, Dr. Vogels. Secretaris was dr. Antoon Picard. Het is echter de vraag of ze ooit effectief heeft vergaderd en archief gevormd.

X. DE GOUWRADEN

De Raad van Vlaanderen ambieerde een landelijk bereik met haar Algemene Vergadering. Daarnaast werd het activistische netwerk ook deels gevuld via de “Gouwraden” die op provinciaal niveau werden opgericht. Op die manier konden militanten van eerder lokale betekenis ‘mandataris’ worden en aldus gebonden aan de beweging.

In de provincie Oost-Vlaanderen werd al in de loop van 1917 op eigen houtje gestart met de inrichting van een “Gouwraad”. Dat gebeurde vanuit Gent dat in het etappegebied van het Duitse 4de leger lag en daardoor moeizame verbindingen kende met de activisten in het Generaal-Gouvernement. Om de eigen machtspositie te verstevigen probeerden de Gentse activisten via een “Gouwraad” greep te krijgen op de rest van de provincie voorzover dat grondgebied binnen het etappegebied lag, dus zonder het arrondissement Sint-Niklaas.

De idee werd overgenomen door de Zivilverwaltung in het Generaal-Gouvernement en door de activistische leiders in Brussel. Zij verwachtten dat dergelijke gouwraden een steun zouden vormen voor het netwerk van propagandisten. En op termijn lag de vervanging van de vooroorlogse provincieraden in het verschiet. De afkondiging van de zelfstandigheid van

Vlaanderen op 22 december 1917 en de volksraadpleging ter samenstelling van de 'tweede' Raad van Vlaanderen, vormde een spoorslag. Tegelijkertijd kon immers een zogenaamde 'verkozen' gouvraad de legitimatie van het activisme versterken. Bovendien waren de betrokkenen dan openlijk geëngageerd als activist. In de periode van december 1917 tot en met januari 1918 werden in de provincies "Gouwradencommissies" opgericht om de volksraadpleging voor te bereiden en kandidaten voor de gouwraden te zoeken.

Het bestuur van de Raad van Vlaanderen speelde de rol van stimulator en coördinator. Het secretariaat zag zich verplicht dossiers aan te leggen betreffende de activiteiten van deze commissies en van de latere gouwraden. Volgens de Bureauzitting van 21 februari 1918 was het de bedoeling de gouwraden een werkrooster op te leggen, geconcentreerd op studiewerk en propaganda. Er was dus sturing vanuit Brussel. Het Bestuur van de Raad voerde een zo strikt mogelijke controle uit op wat er in dit verband in de provincie gebeurde. Het Secretariaat legde een reeks algemene dossiers inzake de gouwraden aan en reeksen dossiers voor elke gouvraad. Deze dossiers werden ernstig verstoord door de naoorlogse bewerkers van het archief. Waar mogelijk werd de oorspronkelijke ordening hersteld.

A. ALGEMENE DOSSIERS INZAKE DE GOUWRADEN

B. GOUWRAAD ANTWERPEN

C. GOUWRAAD BRABANT

D. GOUWRAAD LIMBURG

E. GOUWRAAD OOST-VLAANDEREN

De activisten van Oost-Vlaanderen richtten op 24 juni 1917 op eigen houtje een gowdag in. Dit naar het voorbeeld van de landdag van 4 februari waar de Raad van Vlaanderen werd opgericht. Dat was het vertrekpunt voor de oprichting van de gouvraad. Die functioneerde met dr. Evarist Stocké als voorzitter, dr. Adriaan Martens als ondervoorzitter en August Thiry als secretaris. Notulen, gesteld in het handschrift van Thiry, werden - dit valt af te leiden uit een begeleidend briefje - aan het Secretariaat van de Raad van Vlaanderen bezorgd en daar gearchiveerd. Een groot deel van onderhavige dossiers bestaat eveneens uit documenten die met enige regelmaat vanuit Gent naar het Secretariaat in Brussel werden verzonden. Er mag vermoed worden dat bepaalde dossiers die eerder de interne financiële huishouding betreffen, pas in de loop van oktober, tijdens de voorbereiding van de vlucht van de activisten, in Brussel zijn beland. Daarna werden ze opgenomen in het archief met de bedoeling ze naar Duitsland te voeren.

F. GOUWRAAD WEST-VLAANDEREN

XI. CENTRAAL VLAAMSCH PERSBUREAU

Er was van in het begin van het bestaan van het activisme belangstelling voor persaangelegenheden omdat de uitvoerders van de Flamenpolitik beseften dat het

nodig was goed op de hoogte te zijn van wat in de buitenlandse pers verscheen. Vandaar dat in de coulissen van de Eerste Raad van Vlaanderen er een perscommissie actief was. Anderzijds was het nodig de eigen pers te voorzien van de nodige inlichtingen. Bovendien werd het nodig geacht om de kopstukken van het activisme op de hoogte te houden van wat in de pers verscheen over het activisme en alle onderwerpen die voor de het activisme van belang konden zijn. Het Persbureau kreeg dus ook een documentaire functie. Hugo Vanden Broeck was chef. J. Van der Ven en Huibrecht Van Ael waren redacteurs. Vanaf begin 1918 werd er een “gevolmachtigde voor Persaangelegenheden” aangeduid in de persoon van Achiel Brijs. Ook prof. Willem De Vreese als voorzitter van de Tweede Raad van Vlaanderen speelde een belangrijke rol.

A. DE PERSCOMMISSIE

B. INFORMATIEVE UITGAVEN VAN HET PERSBUREAU

C. PERSKNIPSELS UIT DUITSLAND

Het Persbureau was klant van het persknipselbedrijf *Klose und Seidel. Bureau für Zeitungs-Ausschnitte*, gevestigd te Berlijn op de Georgenkirchplatz. Op deze manier werden de leidende figuren van het activisme op de hoogte gesteld van hoe in Duitsland tegen België, het ‘autonome’ Vlaanderen en tegen het activisme aangekeken werd.

D. VERZAMELING BLADEN EN TIJDSCHRIFTEN

ARCHIEF VAN HET PROPAGANDABUREAU

“een zelfstandig organisme onder toezicht
van den Raad van Vlaanderen”

Arthur Faingnaert

Arthur Faingnaert verklaarde op de studiedag voor de kaders van zijn propagandanetwerk op 8-9 mei 1918 dat het propagandabureau een zelfstandig organisme was geworden. Hoe was het zover gekomen?

In de loop der maanden kreeg de propaganda meer geld en mensen ter beschikking. De bruikbaarheid op het diplomatieke vlak van het activisme was immers des te groter als deze Raad aantoonbaar over een massale aanhang beschikte. De bezetter had dus meerdere en zwaarwegende redenen om de activisten alle kansen te geven met het oog op het verwerven van die aanhang. Daarvoor werd een apparaat op touw gezet dat op de duur vele tientallen betaalde krachten in zijn gelederen had en dat over aanzienlijke financiële middelen beschikte. Het propaganda-apparaat nam bovendien hoe langer hoe meer taken op zich, onder meer omdat de propaganda gekoppeld werd aan inlichtingenwerk.

Het bestond initieel in zijn meest eenvoudige vorm uit een propagandabureau onder toezicht van de propaganda commissie, opgericht in de schoot van de Raad van Vlaanderen. Nadien zou dit bureau zich in snel tempo organisatorisch

diversifiëren en over het Vlaamse land uitspreiden, met tentakels tot in Nederland en tot in de kampen in Duitsland.

I. DE PROPAGANDACOMMISSIE

Tot het oprichten van een propagandabureau werd al vroeg beslist. Om de werkzaamheden te begeleiden en richting te geven werd beslist een commissie op te richten van vooraanstaande activisten, leden van de Raad van Vlaanderen. De eerste vergadering die traceerbaar is in het register met handtekeningen van de aanwezigen is 10 augustus 1917. Als leden van de commissie duiken de namen op van Arthur Faingnaert, Richard De Cneudt, Steven Prenau, Von Ziegesar, René De Clercq, August Borms, Dirk T'Jolleyn, Jan Borms, Hector Halsband, dr. De Keersmaecker, Karel Waternaux, Dhooge, Lambrichts, Jan Wannijn, Achille Brijs, en nog vele anderen. De commissie functioneerde - naargelang de tijd vorderde - meer en meer in de marge van het propagandabureel zelf in plaats van in het kader van de parlementaire ambities van de Raad van Vlaanderen. Des te meer omdat er in de loop van 1918 ook betaalde krachten uit het propagandanetwerk zelf op de vergaderingen werden uitgenodigd. Vaak waren dat géén leden van de Raad van Vlaanderen. De commissie groeide dus uit tot een soort adviesraad van het propagandabureau.

Op de studiedagen van de propagandisten en vertrouwensmannen op 19 en 20 mei 1918 werd het grootste deel van de werknemers verzameld. Daar werd het *Centraal Vlaamsch Propagandakomitee* voorgesteld als “een zelfstandig organisme onder toezicht van den Raad van Vlaanderen”. Dat toezicht gebeurde op volgende manier: “In de Raad zelf is er een raadgevende propagandacommissie, die als schakel dient tussen de Raad en het Propagandakomitee”. De commissie van de Raad was dus beperkter maar haar leden zetelden tegelijk in het uitgebreider “Centraal Vlaamsch Propagandakomitee” waarin ook vertegenwoordigers uit de gouwen zaten en die ook wel eens als een ‘hoofdbestuur’ van de propaganda werd voorgesteld. In de ogen van de betrokken leden en de militanten bestond er echter geen waterdichte scheiding tussen beide archiefvormers. Bovendien zorgden Faingnaert en zijn naaste medewerkers voor de administratie. Vermoedelijk is dit het gevolg van het feit dat Faingnaert op zijn vlucht naar Nederland in november 1918 een groot deel van zijn persoonlijk archief meenam om het verder in te zetten in de anti-Belgische propaganda.

II. CENTRAAL VLAAMSCH PROPAGANDABUREEL

Het *Centraal Vlaamsch Propagandabureel* was een van de eerste professioneel bemande organisaties die in de marge van de Raad van Vlaanderen werden opgericht. De oorspronkelijke bedoeling was een “bureel”, gevuld met betaalde krachten en inhoudelijk bijgestaan door een commissie, gevormd met leden van de Raad. Deze betaalde krachten moesten zorgen voor de verspreiding van de politieke boodschap. Dat moest via meetings en wervende voordrachten waarop tevens brochures en pamfletten konden uitgedeeld worden. Dit vergde veel administratie en organisatie, al was het maar omdat het bezettingsbestuur in al zijn geledingen hierbij moest betrokken worden.

De man die werd aangeduid om van dat centraal bureel de leiding te nemen was Arthur Faingnaert, een van de voornaamste leidsmannen van het vroege activisme in de Brusselse agglomeratie. Hij werkte daarvoor nauw samen met Robert-Paul Oszwald, de Duitse historicus en archivaris die door het bezettingsbestuur was aangeduid als zijn rechtstreekse chef.

Dit Centraal Vlaamsch Propagandabureel ging van start, kort na de Vlaamse Landdag van 4 februari 1917. De daaropvolgende maanden werden er medewerkers gezocht, zowel voor het kantoor in Brussel als voor de zetels in de provincie. Het was de bedoeling te komen tot een netwerk van propagandaburelen over heel het Vlaamse land volgens de indeling provincie - arrondissement - kanton.

Al snel kwam ook Duitsland binnen het gezichtsveld van de propaganda. De krijgsgevangenen, de vrijwillige en verplicht tewerkgestelde arbeiders vormden de doelgroepen. Anderzijds werd gevraagd vanuit het bezettingsbestuur om ook de publieke opinie in Duitsland te bewerken, onder meer via het uitsenden van propagandisten en via de Deutsch-Flämische Gesellschaft die op Duitse bodem optrad als een verlengstuk van het Propagandabureel.

Gedurende het grootste deel van 1917 bestond de kern van de arbeid in:

- het zoeken van medewerkers overal in Vlaanderen.
- het inrichten van meetings.
- het uitgeven van pamfletten en brochures en het oprichten van activistische bladen en verenigingen.

De Propagandadienst werd in de herfst van 1917 plots veel belangrijker omdat de Duitsers de activisten dwongen in de komende winter een grootscheepse 'volksraadpleging' op touw te zetten met het oog op de verkiezing van een 'tweede' Raad van Vlaanderen en van gouvraden per provincie. Dit vergde een grootscheepse inspanning van de propaganda. Omdat dit tevens leidde tot fellere tegenkanting vanwege patriotten werd het propaganda-apparaat uitgebreid en werd het tevens ingezet als een inlichtingennetwerk. Daarbij werd geprobeerd de feitelijke achterban, de potentiële achterban en de notoire tegenstanders van het activisme in kaart te brengen en te registreren. Als gevolg hiervan werd ook de organisatorische structuur van de centrale administratie in Brussel uitgebreid en gediversifieerd. De archiefvorming kende hierdoor een forse uitbreiding in inhoud en type van documenten. Dit inlichtingenwerk maakte repressieve acties vanwege het bezettingsbestuur mogelijk. Het afschrikwekkende effect van de Duitse repressie zorgde ervoor dat het openlijke verzet van de patriotten sterk verminderde.

Toen de krijgskansen op het westelijke front zich in de nazomer van 1918 tegen de Duitsers keerden, werd de naam van het Propagandabureau veranderd in *Centraal Vlaamsch Sekretariaat* (afgekort tot CVS). Het was immers nodig zich voor te bereiden op een toestand zonder Duitse bezettingstroepen en dus werd gekozen voor een minder beladen naam. Deze naamsverandering betekende evenwel geen wijziging in het stramien van de archiefvorming. Behalve dat ze kwantitatief verminderde omdat er in de personeelsbezetting een ernstige

afkalving plaatsvond. De bezetter schroefde immers het budget voor de propaganda fors terug en dat had gevolgen.

Het Centraal Vlaamsch Propagandabureel kreeg in de loop der tijd volgende bestuurlijke onderverdelingen en ondergeschikte diensten.

De directeur: Arthur Faingnaert.

Het secretariaat, dat in een latere fase ook wel als afdeling I werd beschouwd, was de administratieve draaischijf en zorgde voor de financiële huishouding en ondersteuning.

Afdeling Volksvergaderingen verzamelde gegevens over meetings, manifestaties, debatten, toneelvoorstellingen, zangavonden. Lode De Ley was afdelingsoverste. In de dossiers zijn te vinden: stukken betreffende de huur van de zaal, de organisatie van de meeting, de contacten met de bezettende macht, met de spreker en de artiesten, briefwisseling met de inrichters, eventueel gestemde dagorde en moties, affiches en ter plekke uitgedeelde pamfletten.

Afdeling Documentatie moest de verslagen van de door Faingnaert aangestelde “*briefwisselaars*” en andere informanten bewaren per gemeente of - desgevallend - grotere bestuurlijke omschrijving. Deze dienst legde tevens dossiers aan met briefwisseling en gegevens inzake de activiteiten van de lokale propagandisten. De verslagen werden geanalyseerd om er inlichtingen uit te puren met het doel de slagkracht van de Raad van Vlaanderen op het lokale niveau te vergroten, in staat te zijn tot ideologisch verantwoorde rekruteringen van propagandisten of ambtenaren voor de vervlaamste administraties en tot het uitschakelen van politieke tegenstanders. In de dossiers zijn te vinden: verslagen en briefwisseling, overzichten van verspreide publicaties en pamfletten, overzichten van inwoners die proactivist, anti-activist of onverschillig zijn.

Afdeling Vlugschriften. De propaganda profileerde zich in het vroegste stadium met pamfletten en affiches tegenover het grote publiek. Dit stond onder leiding van Jef Hinderdael, bijgestaan door Jan Porteau. Deze afdeling bezorgde aan de vertrouwensmannen exemplaren van elke publicatie. Ze zorgde ook voor het laten drukken en bijdrukken van brochures, pamfletten en affiches, het versturen van gedrukt propagandamateriaal naar de kampen in Nederland, Duitsland en Zwitserland.

Op de studiedagen van de propagandisten en vertrouwensmannen op 19 en 20 mei 1918 werd het grootste deel van de werknemers verzameld. Op dat ogenblik was het zelfvertrouwen torenhoog omwille van de Duitse lenteoffensieven die aantoonde dat de Duitse legers de militaire overhand hadden op het westelijke front. Daar werd deze mensen uitdrukkelijk opgedragen dat ook in de diverse geledingen van de propaganda op lokaal niveau alle activiteiten in volgende vier diensten verdeeld moesten worden, met zo streng mogelijk omschreven bevoegdheden:

1. Het eigenlijk bestuur, met het secretariaat en “de rekenplichtigheid” als onderafdeling.
2. De documentatiedienst.
3. De dienst der propagandaschriften

4. De dienst der volksvergaderingen.

Tijdens de toespraken werden de bevoegdheden, de bedoelingen van de inlichtingengaring, de voorziene documentstromen en de noodzakelijk geachte archivering grondig uit de doeken gedaan.

“In den documentatiedienst worden alle verslagen der propagandaburelen en komiteiten en van de briefwisselaars of vertrouwenslieden bewaard en de lijsten en steekkaarten van alle gekende actieve, passieve en vijandig gestemde personen en verenigingen. Het Vlaams bestuur moet zijn vrienden en vijanden kennen in ‘t belang en voor de zekerheid van de jonge staatsinrichting.

De verslagen worden door dien dienst ontleedt. De gegevens der verslagen worden ingedeeld volgens de diensten waarop zij betrekking hebben, bijzonder de diensten de propagandaschriften en volksvergaderingen aan dezen, tegen ontvangstbewijs, op een aanwijzingsformulier overgemaakt.

De documentatiedienst legt een dubbel steekkaartenstelsel aan: een per gemeente en een per vereniging, in alfabetische volgorde. Een klassering per beroep is ook voorzien.

Tevens zijn er voor iedere gemeente drie of vier mappen voorzien: een voor de verslagen, een voor de personalia en een of twee, volgens het belang der plaats, voor de stukken die betrekking hebben op de volksvergaderingen, toneel- en andere avonden, welke ter plaatse gehouden en de propagandaschriften die er verspreid werden. Er kan in de documentatiedienst ook een persarchief aangelegd worden.”

Faingnaert liet daarbij duidelijk blijken dat hij het onderdeel van de Documentatiedienst het belangrijkste vond van heel het propaganda-apparaat. Het was daarmee duidelijk dat op dit terrein de grootste expansie te verwachten viel. Immers de diensten Volksvergaderingen en Vlugschriften bestonden al van in het begin en er was geen fundamentele wijziging aan hun takenpakket aangebracht.

In de nazomer van 1918 kwam de bezetting in een crisis terecht door de neergang van het Duitse leger aan het westelijke front. Er werd voor geopteerd het activisme enigszins terug te schroeven. Dat gebeurde door er minder belastinggeld naartoe te laten stromen. Op een niet gedateerde nota van laat in 1918, getekend door Faingnaert, staat een nieuwe onderverdeling van zijn dienst vermeld. De nieuwe “dienstregeling” werd opgelegd “op uitdrukkelijk verzoek van de kredietgevende overheid”, het Duits bezettingsbestuur dus.

De Algemeen Bestuurder Faingnaert

- met algemeen secretaris Dirk T’Jollyn en nog vijf krachten.
- Dienst der Documentatie “verbonden aan het algemeen secretariaat” (met drie administratieve krachten en T’Jollyn als diensthoofd).
- Dienst der Volksvergaderingen met diensthoofd J.B. Bellefroid, secretaris Baudewijns, en als “inrichter der volksvergaderingen” Clemens Van den Broeck, bijgestaan door Meulenijzer, Coessens en De Juncker.
- Dienst der Vlugschriften met diensthoofd Jef Hinderdael, bureelhoofd Jan Porteau, en enkele administratieve krachten.

Het lijkt er bovendien op dat in een later stadium deze structuur nogmaals werd afgeslankt, samen met een ontslag van een groot deel van de bedienden en kaderleden. Dit moet ernstige gevolgen hebben gehad voor de archiefvorming.

Deze administratie was gevestigd in Belliardstraat 41, in hetzelfde gebouw als Nationaal Verweer dat onder leiding van Gevolmachtigde August Borms stond.

A. HET SECRETARIAAT

Deze dienst trad op als de rechtstreekse administratieve ondersteuning van directeur of “algemeen bestuurder” Arthur Faingnaert. Ook de registratuur van de briefwisseling gebeurde centraal voor heel het centrale propagandabureau.

1. ALGEMEEN

2. DE REGISTRATUURDIENST

Slechts een deel van de registers van deze dienst bleef bewaard.

3. MAANDVERSLAGEN EN RAPPORTEN

4. ALGEMENE BRIEFWISSELING

5. CONTACTEN MET DE BEZETTER

6. BEGROTING, BUDGET, BOEKHOUDING

7. RAPPORTERING

8. ONGENUMMERDE ONDERWERPDOSSIERS

Binnen het propagandabureau te Brussel werden dossiers gevormd die geen nummer kregen maar enkel een titel. Zij konden van zeer diverse aard zijn. Bovendien is bij de meeste de samenhang van de inhoud grondig verstoord door de naoorlogse bewerkers van het archief. In de mate van het mogelijke werd geprobeerd de oude organisatie van het bestand te herstellen. Zo nodig wordt een onderscheid gemaakt tussen dossiers die als “activistisch” te herkennen zijn en dossiers die werden samengesteld door de naoorlogse bewerkers maar waarvan de documenten duidelijk uit het archief van het Centraal Propagandabureau werden gelicht. Het gaat om ‘activistische’ dossiers. De originele titels van de dossiers werden weergegeven maar zij dekken zelden de (volledige) inhoud. Het gaat in vele gevallen om propagandisten die vanuit het centraal bureau op Brabantse bodem actief waren.

B. ACTIVITEITEN IN DE PROVINCIE BRABANT

Alle titels werden door dezelfde hand geschreven, doorgaans gaat het over de provincie Brabant. Vaak zijn het omslagen die tevoren voor een ander klassemment gediend hebben.

1. ALGEMEEN**2. ACTIVISTISCHE VERENIGINGEN**

Er werden gegevens van en over activistische organisaties aangetroffen in door de propaganda aangelegde dossiers maar ook in dossiers die door de naoorlogse bewerkers werden opgesteld. Gelet op hun aard werden ze hier samengebracht. De franstalige bewerkers hebben na de oorlog geprobeerd om met de aanleg van een reeks *Sociétés activistes* (op de omslagen afgekort tot “soc. act.”) een reeks aan te leggen die hen moest toelaten om de militanten en de aanhangers van het activisme te identificeren. Voor een deel werden de originele, door de administratie van Faingnaert aangelegde dossiers, daarvoor gebruikt of alleszins werd hun inhoud geplunderd. Als het gaat om activistische omslagen werden ze bijkomend voorzien van aanduidingen in het Frans en een nieuw klassement. Dit gebeurde vaak nadat de inhoud was verstoord en documenten waren uitgelicht en elders ondergebracht. Heel vaak werden er commentaarteksten en analyses van de naoorlogse bewerkers aan de inhoud toegevoegd.

3. DE HANDTEKENINGENACTIE.

De propagandisten werden ingeschakeld om zoveel mogelijk handtekeningen te verzamelen onder verklaringen die steun betuigden aan het programma - zijnde de zelfstandigheid van Vlaanderen - van de Raad van Vlaanderen. Hiervoor werden diverse voorgedrukte formulieren en formuleringen gebruikt. Gaande van individuele verklaringen tot lijsten met de hoofding “Centraal Vlaamsch Propagandakomitee”. Met die campagne werd in het begin van 1918 gestart. Voor het propagandabureau was het bovendien belangrijk omdat binnen deze kring van ondertekenaars werd gezocht naar mensen die op een of andere manier konden worden aangesproken voor activiteiten ten gunste van de propaganda. Afgaande op het sterk wisselende type van omslagen, lijkt het er op dat er nooit een duidelijk klassement werd ingevoerd met het doel deze adhesieverklaringen te ordenen. Vergelijkbare verklaringen, maar dan op voorgedrukte formulieren die individueel te ondertekenen waren, werden ook verspreid door Nationaal Verweer. Dergelijke gehandtekende adhesieverklaringen waren bovendien nodig om te kunnen rekenen op tussenkomst in het kader van het dienstbetoon. Er moet dus rekening gehouden worden met het onderscheid tussen de twee activistische instellingen - Nationaal Verweer en de Propaganda - die dergelijke verklaringen verzamelden en gebruikten in het kader van hun werkzaamheden.

4. REEKS GENUMMERDE ONDERWERPDOSSIERS

Deze dossiers werden teruggevonden in de originele activistische omslag waardoor het mogelijk was ze te ordenen volgens hun oorspronkelijke nummering. Het valt te vrezen dat documenten door de naoorlogse bewerkers uit deze omslagen werden gelicht en elders ondergebracht waardoor niet alle dossiers volledig zijn.

C. WERKING IN DE KRIJGSGEVANGENENKAMPEN

Een van de voornaamste agenten van de Raad van Vlaanderen was Cyriel Rousseu die de leiding over de werking in de krijgsgevangenenkampen

toebedeeld kreeg. Rousseu beschouwde zich als de afgevaardigde van de Raad van Vlaanderen maar stuurde het grootste deel van zijn brieven en rapporten naar het Propagandabureau en een kleiner deel naar August Borms als gevolmachtigde van Nationaal Verweer. De door hem opgemaakte en naar Vlaanderen gestuurde brieven en rapporten werden verspreid over dossiers in de deelbestanden van zowel de Raad van Vlaanderen, Nationaal Verweer en het Propagandabureau. Sommige stukken verhuisden wel eens – zoals de stempels aantonen – tussen deze instellingen. Erger was dat de naoorlogse bewerkers van het archief deze stukken grondig exerceerden met het oog op het vinden van compromitterende gegevens. Daarbij werd een groot deel van deze archiefstukken uit hun context gehaald waardoor de oorspronkelijke organisatie grotendeels verloren ging. Om deze reden werd beslist van de briefwisseling, rapporten en bijbehorende stukken een apart onderdeel te maken binnen het deelbestand van het propagandabureau. Enkel de stukken die op hun oorspronkelijke plaats in dossiers van Nationaal Verweer en Propagandabureau werden daar gehandhaafd.

D. AFDELING 2: DIENST DOCUMENTATIE

Dienst Documentatie werd pas in een laat stadium opgericht en kreeg vooral vleugels onder invloed van de onverwacht heftige en massale tegenstand zoals die tot uiting kwam na de uitroeping van Vlaanderens zelfstandigheid, gepaard aan rellen tijdens de zogenaamde ‘volksraadpleging’ in de winterperiode van 1918. Faingnaert beseftte dat dit onderdeel van zijn administratie erg belangrijk kon worden omdat het gegevens opleverde over zowel potentiële medestanders als tegenstanders. De inlichtingen konden dus voor rekrutering zowel als voor repressie dienen. Dit betekende dat er van de briefwisselaars heel wat meer werd verwacht dan in de beginperiode van de propaganda. In plaats van uitsluitend ostentatieve arbeid ten dienste van de propaganda met meetings en pamfletten, kwam er ook het ‘stille’ inlichtingenwerk bij kijken. Het was aan de administratie van Brussel om de gegevens uit de ingekomen correspondentie te pureren en ze te ordenen in een gegevensbank. Deze administratieve verwerking verliep onder toezicht van Dirk T’Jollyn en Arthur Faingnaert.

Deze gegevensbank bestond uit verslagen en briefwisseling, overzichten van de door de plaatselijke propagandisten verspreide publicaties en propagandapamfletten, lijsten van inwoners die pro activisme, anti-activist of onverschillig werden geacht. Dit alles geordend per ressort. Het analyseren werd als volgt omschreven: “In deze afdeling worden de verslagen der propagandaburelen en comiteiten en die van de briefwisselaars en vertrouwenslieden zorgvuldig bewaard, alsmede de lijsten en steekkaarten van actieven, passieve en vijandig gestemde personen en verenigingen. De Documentatie legt een dubbel steekkaartenstelsel aan, één per gemeente en één per vereniging in alfabetische orde”.

De groepering van de inlichtingen verliep volgens deze richtlijnen onder de titels:

map nr. 1 Verslagen.

map nr. 2 Naamlijst.

map nr. 3 Lijst der meetings en der vlugschriften.

In principe beschikte dus elk ressort over drie aparte dossiers, al trad er voor de grotere steden diversificatie op. Die dossiers werden tijdens de inventarisatie zo mogelijk gegroepeerd onder één inventarisnummer. Er wordt in de beschrijving aangegeven welk van de voorziene subdossiers effectief werd teruggevonden.

1. INLICHTINGENDOSSIERS VAN ALGEMENE AARD.

2. DOSSIERS VOLGENS GEOGRAFISCHE INDELING

De binnenstromende documenten en de verwerkte gegevens werden in dossiers gestopt die geklasseerd werden naargelang hun geografisch bereik. Dat kon provinciaal, kantonnaal of gemeentelijk zijn. Dus ongeveer zoals de buitendiensten van de propaganda hun ressorten eruit zagen. Daarna werden de dossiers in een alfabetisch klassement gebracht. Voor naamlijsten, de overzichten van volksvergaderingen; voor verslagen van de briefwisselaars werden telkens aparte mappen aangelegd. Omdat ze onder één administratieve archiefvormer thuishoren, werden de diverse omslagen onder de naam van gemeente of kanton ondergebracht.

- a. Letter A
- b. Letter B
- c. Letter D
- d. Letter E
- e. Letter G
- f. Letter H
- g. Letter I
- h. Letter K
- i. Letter L
- j. Letter M
- k. Letter N
- l. Letter O
- m. Letter P
- n. Letter R
- o. Letter S
- p. Letter T
- q. Letter U
- r. Letter V
- s. Letter W
- t. Letter Z

3. LIJSTEN PER BEROEPSGROEP

Deze afdeling stelde naamlijsten op met de beroepsgroepen waarop de politieke gezindheid van de betrokkenen werden ingevuld.

4. VERZAMELING STEEKKAARTEN

De medewerkers van Documentatie verzamelden de gegevens betreffende activisten, potentiële activisten en dienstbetoonaanvragers op steekkaarten waarop persoonlijke gegevens en de politieke gezindheden werden aangegeven. De steekkaarten betreffende de provincie Limburg en een deel van de provincie Antwerpen werden niet teruggevonden.

E. AFDELING III: DIENST VLUGSCHRIFTEN

Afdeling “Vlugschriften” stond onder leiding van Jef Hinderdael en “bureelhoofd” Jan Porteau, en hield zich bezig met het opstellen, drukken en verspreiden van brochures, pamfletten en affiches. Toen de kisten met archief in de herfst van 1918 werden klaargemaakt voor verzending naar Duitsland, werd er op een van deze een lijstje gekleefd met daarop de aanduiding dat de inhoud deels persoonlijk archief van Hinderdael bevatte. Dit kan verklaren waarom een deel van de dossiers eerder persoonlijk getint is.

- 1. BRIEFWISSELING**
- 2. FINANCIËEL BEHEER**
- 3. DOSSIERS INZAKE MANUSCRIPTEN**
- 4. VERZAMELING PAMFLETTEN EN BROCHURES**
- 5. DOCUMENTATIE VAN DE AFDELING**

Er werd een verzameling publicaties en brochures aangetroffen met volgnummer die duidelijk uit een werkbibliotheek van een activistische instelling komen. Het gaat vrijwel zeker om de bibliotheek die ten dienste stond van het personeel van het propagandabureau in Brussel. Des te meer omdat er in deze reeks een aantal werken voorkomen met het exlibris van Jef Hinderdael, een van de voornaamste beampten op het propagandabureau en verantwoordelijke van afdeling “Vlugschriften”. Een klein deel van de werken draagt handschriftelijke tekst die duidelijk maakt dat ze geschenken werden door hun Duitse auteurs. Op een aantal werken werden stempels aangetroffen die aantonen dat ze werden gekocht in Duitse boekhandels in Antwerpen en Brussel.

a. Genummerde reeks

Deze reeks werd voorzien van rode en blauwe etiketten waarop volgnummers werden genoteerd, geplakt in de rechterbovenhoek van de kaft.

b. Uit activistische bron maar zonder volgnummer**F. AFDELING IV: DIENST VOLKSVERGADERINGEN**

De Dienst Volksvergaderingen ontstond al in de loop van 1917. zij moest, vanuit Brussel, over heel Vlaanderen meetings, manifestaties, debatten, toneelvoorstellingen, zangavonden inrichten en de lokale propagandisten bijstaan, onder meer in de noodzakelijke contacten met de bezettingsadministratie. Dat betekende ook dat er subsidies naar inrichters en sprekers vloeiden en dit vereiste een verantwoording. Dit leidde tot de aanleg van dossiers. Lode de Ley was afdelingsoverste van “Volksvergaderingen”. Maar ook Dirk 't Jollyn speelde in deze een belangrijke rol. Deze afdeling zocht tevens voor elke gemeente of kanton naar een of meer bruikbare “briefwisselaars”, vertrouwensmannen die bereid waren inlichtingen door te spelen aan het Propagandabureau in Brussel.

1. TOEGANGEN EN REGISTERS

2. GEOGRAFISCH INGEDEELDE DOSSIERS

De geografisch ingedeelde dossiers bevatten stukken betreffende de huur van de zaal, de organisatie van de voorstelling, de contacten met de bezettende macht, briefwisseling met de spreker(s) en met de inrichters, eventueel op de meeting gestemde dagorde of moties.

- a. Letter A
- b. Letter B
- c. Letter D
- d. Letter E
- e. Letter G
- f. Letter H
- g. Letter I
- h. Letter J
- i. Letter K
- j. Letter L
- k. Lettter M
- l. Letter N
- m. Letter O
- n. Letter P
- o. Letter R
- p. Letter S
- q. Letter T
- r. Letter U
- s. Letter V
- t. Letter W
- u. Letter Z

3. AFFICHES

Er werd op het propagandabureau een verzameling dossiers aangelegd met zogenaamde “vlugschriften en plakbrieven”, pamfletten en affiches die doorgaans in twee exemplaren werden ingestuurd als bewijsmateriaal voor de verspreiding in de betrokken gemeente.

a. De alfabetische reeks

De dossiers werden alfabetisch gerangschikt en genummerd. Binnen de dossiers werden de affiches chronologisch geordend en elk dossier werd voorzien van een lijstje met gegevens inzake type van document, de spreker(s) of auteur, het onderwerp en eventueel de datum. Zeer waarschijnlijk was deze reeks een onderdeel van het archief van Afdeling 4 Volkvergaderingen omdat deze affiches en pamfletten vrijwel altijd verbonden zijn met de organisatie van een meeting.

b. Reeks losse affiches

Onder oud nummer D10 en D11 werden grote aantallen affiches aangetroffen waarvoor destijds waarschijnlijk de tijd ontbrak om ze in het classificatiesysteem in te voeren.

4. FORMULIEREN TER AANKONDIGING VAN “VERGADERING”

Van de buitendiensten van het Propagandabureau werd verwacht dat zij een voorgedrukt formulier zouden invullen bij elke te organiseren vergadering en dit aan het hoofdbureau in Brussel zouden bezorgen. Met daarop de nodige gegevens van plaats en datum, spreker en of er een reispassaantvraag nodig zou zijn. Deze formulieren werden voorzien van een volgnummer en als zodanig gearcheveerd. De chronologie correspondeert echter niet helemaal met de volgnummers.

G. AFDELING V: VERWEERDIENST

De Verweerdienst werd ingevoerd en als “afdeling” voorgesteld volgens het overzicht van de administratie van het Propagandabureau zoals gebracht op de studiedag voor de propagandisten in Brussel in de lente van 1918. Als “leiders” werden aangeduid Isselée en Verhaert. Beide personen zorgden met de Brusselse activistische turnverenigingen en met de afdelingen van de “Vlaamsche Voorwachten” in andere steden desgevraagd voor de aanwezigheid van een knokploeg op de meetings. Die knokploegen waren in de meeste gevallen pas inzetbaar vanaf de zomer van 1918. Tot echte archiefvorming is het blijkbaar niet gekomen. Er werd alvast geen archief, aangemaakt door deze afdeling, gevonden.

III. ‘BUITENDIENSTEN’ VAN HET PROPAGANDABUREEL

Nadat het Centraal Propagandabureel van start was gegaan in Brussel, werden er – via leden van de Raad van Vlaanderen – in de provincies eveneens propaganda-activiteiten opgezet. Die activiteit werd opgedreven vanaf de nazomer van 1917. Dat leidde tot de oprichting van een aantal permanent bemande propagandabureau’s in de provinciehoofdplaatsen.

Vermits het bezettingsbestuur de Raad van Vlaanderen dwong tot een grootscheepse propaganda met het oog op de creatie van een aantoonbare achterban, was het nodig een echt netwerk in te richten. Er werden hiervoor door de bezetter omvangrijke kredieten toegewezen aan Faingnaert. Als hij het in zijn briefwisseling had over de bezettingsautoriteiten, noemde hij de Duitsers altijd “de kredietverlenende overheid”. Die toestroom van geld maakte het mogelijk overal in Vlaanderen betaalde krachten aan te werven of ze vanuit Brussel of Antwerpen uit te sturen. Het was de bedoeling een hiërarchisch systeem op te

zetten op basis van de Belgische bestuurlijke indeling volgens provincie, arrondissement en kanton. Op elk van deze niveau's moest een "propagandabureel" actief worden. De regionale en plaatselijke leiding werd zo mogelijk in handen gelegd van betaalde krachten die permanent konden ingezet worden. Zij werden aangespoord om zich met vrijwillige, maar vaak ook deeltijds of per opdracht betaalde medewerkers te omringen.

Brussel wilde uitdrukkelijk dat de lokale propagandakomiteiten werden ingericht naar het model van het centraal bureel in Brussel, de diverse afdelingen inclusief. De werkinhoud was in principe dezelfde. De betaalde krachten moesten bovendien ondersteund worden door een "propagandakomitee" waarin de lokale activistische leiders zetelden. Op de studiedagen van de propagandisten op 19-20 mei 1918 (zie het rapport op p. 48) werd deze mensen bovendien op het hart gedrukt dat deze lokale propagandakomiteiten "moeten zoveel mogelijk samengesteld worden uit afgevaardigden van de Vlaamse activistische verenigingen". De bedoeling daarvan werd uitgelegd als volgt: "Zij moeten ingericht worden op zulke wijze, dat zij een levend orgaan worden van de Vlaamse staatsinrichting, ook in de toekomst, zolang de veiligheid van deze staatsinrichting het vergt." Wie een vooraanstaande rol wilde spelen in het activisme had er dus alle belang bij te zorgen voor activistisch verenigingsleven in zijn thuisbasis zodat hij een 'aantoonbare' achterban had.

Toen de bezetter in oktober 1918 bevel gaf om de belangrijkste archieven te verzamelen met het oog op hun overbrenging naar Duitsland, liet Faingnaert zijn regionale propagandisten weten dat ook zij hun archieven in veiligheid moesten brengen zodat ze niet in handen konden vallen van de Belgische justitie. Het gevolg daarvan was dat een aantal lokale propagandabureau's hun archief – of delen ervan – naar Brussel overbrachten om toe te voegen aan het archief van de Raad van Vlaanderen. Op die manier werden ze naar Duitsland gevoerd. Ze werden beschouwd als een integraal deel van het archief.

In de allerlaatste map met titel "Te klasseeren stukken" in de reeks genummerde dossiers van het centraal secretariaat in Brussel, vonden we briefwisseling terug van midden oktober 1918 die nooit werd geklasseerd. Een doorslag van een brief aan de Duitse ambtenaar Robert-Paul Oszwald, dd. 15 oktober, geeft een goed beeld van de moeilijkheden die zich voordeden bij de inzamelactie van de archieven van deze buitendiensten. We lezen immers een resümé klachten: "Nog immer zijn we niet in het bezit van het archief der propaganda te Aalst, Dendermonde en St.-Niklaas. Gelieve ons mede te deelen hoe we die stukken naar Brussel krijgen: of U zich wil gelasten met een telefonisch bevel, ofwel of we zelf een persoon er kunnen naartoe sturen." Dit geeft een idee van het grote belang dat aan deze inzamelactie werd gehecht.

Anderzijds werd eerder persoonlijk getint archief afgestoten en aan de eigenaar terugbezorgd. In een andere brief van Faingnaert van diezelfde dag, ditmaal gericht aan zijn mede-activist Fornier: lezen we: "Wij hebben de eer U over te maken een pakket U toebehorende, dat we terugvonden bij een nazicht van ons archief." De dossiers van wat men beschouwde als "archief van de activistische instellingen" had dus duidelijk voorrang bij het formeren van het bestand dat naar Duitsland moest overgebracht worden. Dit kan verklaren waarom er zo weinig

echt aan een individu gebonden archieven werden aangetroffen. Van die mensen werd verwacht dat ze er zelf voor zorgden dat hun persoonlijke documenten niet in vijandelijke handen vielen. Wie naar het buitenland trok, moest het maar meenemen. Veel topfiguren zoals De Decker, Faingnaert, Meert, Ver Hees, enz. deden dat ook.

Wie in Vlaanderen bleef, werd geacht over te gaan tot vernietiging van al wat compromitterend kon zijn. In de rapporten van rondreizend propagandist Clemens Van den Broeck, dd. 14 oktober, lezen we over Ruisbroek: "Den H. Van Kemenade heeft geene papieren of documentatie die verdwijnen moet". In het rapport van 15 oktober: "Te Vilvoorde heeft den heer Verhulst alles verbrand dat noodig bleek". Verhulst gaf wel verslagen mee met de vraag "dit terug te kunnen krijgen als 't gevaar geweken is. Zijne persoonlijke briefwisseling en briefpapier zendt hij bij een familielid naar Duitsland (hij deed de verpakking in mijn bijzijn)". Het inhoudelijk ongevaarlijk geachte maar in de toekomst mogelijk nog nuttige propagandamateriaal van Vilvoorde werd naar Antwerpen gezonden waar het kon weggeborgen worden. Ander materiaal werd bij een "passief" gebleven flamingant opgeborgen. Deze gegevens tonen duidelijk aan dat de archiefinzamelactie door de leiders in Brussel werd beschouwd als een absolute prioriteit.

Het spreekt vanzelf dat bepaalde lokale bureau's er in deze omstandigheden helemaal niet in zijn geslaagd om hun archief toe te voegen aan het grote pakket dat in Brussel klaargemaakt werd voor transport. Van de bureau's die daar wel in slaagden, werden de archieven vaak in ernstig verstoorde vorm ingepakt en overgedragen.

Het gaat in deze dus om archieven van lokale archiefvormers die in een hiërarchisch verband werkten onder leiding van het Centraal Propagandabureau. Dat hun archief vermengd lijkt te zijn met verenigingsarchief is geen toeval maar het gevolg van de uitdrukkelijke opdracht die deze mensen kregen van hun chefs in Brussel; namelijk de propaganda te laten dragen door lokaal verankerde activistische verenigingen.

Tijdens het inventariseren werd het oorspronkelijke hiërarchisch systeem van het propagandanetwerk volgens provincie, arrondissement, kanton, gemeente, gebruikt om deze archieven een logische plaats te geven.

A. PROVINCIE ANTWERPEN

Karel Waternaux, lid van de Raad van Vlaanderen, nam de verantwoordelijkheid om vanuit de havenstad de propaganda te organiseren. Hij mikte op de hele provincie. Tot zijn verantwoordelijkheden behoorde echter ook een groot deel van het arrondissement Sint-Niklaas. De reden was dat de oostelijke kantons door de bezetter niet werden ingedeeld bij het Etappegebied dat de rest van de provincie Oost-Vlaanderen wel in zijn greep had. Lokeren en omgeving behoorden tot de Etappe. Er was daardoor tussen de regio rond Sint-Niklaas en Temse en de rest van de provincie Oost-Vlaanderen een moeilijk te overschrijden grens. Die barrière was er niet met het Generaal-Gouvernement waardoor het praktischer was de propaganda in het Waasland onder het gezag te brengen van het provinciaal bureau van Antwerpen. Waternaux had daardoor dus vier arrondissementen

binnen het ressort van zijn propaganda. Een groot deel van het propagandawerk voor het Waasland gebeurde vanuit het arrondissementeel niveau Antwerpen.

1. “VLAAMSCH PROPAGANDA BUREEL. CENTRALE VOOR DE PROVINCIE ANTWERPEN”

Het bureau van Waternaux noemde zichzelf “Vlaamsch Propaganda-Bureel. Centrale voor de Provincie Antwerpen”. Het personeelsbestand telde tot 17 bedienden maar dit aantal fluctueerde sterk door het grote verloop. Afgaande op bepaalde titels en opmerkingen in de stukken werden de ingekomen brieven behandeld door “Bureel A” en de uitgaande door “Bureel B”. Dit was vermoedelijk niet meer dan een praktische afspraak wat werkverdeling betreft; maar deze indeling weerspiegelt zich wel degelijk in de archiefvorming. Na de opstartfase was het organiseren van de volksraadpleging en het inrichten van de gouwraad de eerste grote uitdaging. Daarna probeerde het bureau zich effectief te organiseren naar het voorbeeld van de “afdelingen” zoals die te Brussel waren ingevoerd. In de lente van 1918 werd er een “Afdeling Volksvergaderingen” ingericht met Jef Van Extergem als een van de leidende figuren. Ook een “Afdeling Propaganda” en een afdeling “Inlichtingen” werden actief.

a. Provinciaal Secretariaat.

Het secretariaat was gevestigd in de Prinsesstraat 16 in Antwerpen. Karel Waternaux kreeg de titel van “bestuurder”.

(1) *Dossiers van de bestuurder*

(2) *Administratie van personeel en militanten.*

b. Provinciaal kiescomité Antwerpen en de Gouwraad

Om de selectie van Raadsleden en gowwraadsleden voor te bereiden en de kiesverrichtingen in goede banen te leiden werden er in de provincies, afhangende van de provinciale propagandabureau's, kiescomité's opgericht waarin leden van de ‘eerste’ Raad van Vlaanderen zetelden. Vooral in de provincie Antwerpen was dit comité zodanig actief dat het zich profileerde als een aparte archiefvormer met Hendrik Vloemans als secretaris, een eigen stempel en eigen dossiers.

(1) *Algemeen*

(2) *Bureel A: behandeling ingekomen briefwisseling*

(3) *Bureel B: behandeling uitgaande briefwisseling*

c. De Afdelingen

Naar het voorbeeld van Brussel werden er “afdelingen” met een welomschreven opdracht opgericht.

(1) *Afdeling Volksvergaderingen*

Bevat voornamelijk briefwisseling betreffende en bewijsmateriaal voor de propaganda-activiteiten in de provincie.

(2) *Afdeling Propaganda*

Deze afdeling hield zich voornamelijk bezig met opstellen, uitgeven en verspreiden van drukwerk.

(3) *Afdeling Documentatie (ook "Inlichtingen" genoemd)*

Deze afdeling hield zich voornamelijk bezig met het verzamelen van inlichtingen over de bevolking.

(4) *Afdeling Verzoekschriften*

Dienstbetoon en dan in het bijzonder het behandelen van "plaatsaanvragen" van mensen op zoek naar een job, vormden een groot deel van de briefwisseling.

(5) *"Centraal Inlichtingsbureel voor Vluchtelingen Antwerpen"*

Waternaux richtte in 1917 het "Centraal Inlichtingsbureel voor Vluchtelingen Antwerpen" op in de hoop op die manier de armslag van zijn propaganda te vergroten. Als verantwoordelijke werd de vooroorlogse christen-democratisch militant Jan-Baptist Bellefroid aangeduid. Sinds het begin van de 'Derde' slag bij Ieper en de Britse opmars in de richting van Passendale, waren veel West-Vlamingen gedwongen om dieper het bezette land in te trekken om onderdak te zoeken. Daardoor was de armslag van het bureel al snel veel groter dan de provincie zelf en stroomde ook briefwisseling toe uit de andere provincies. Veel vluchtelingen waren immers op zoek naar dorps- en streekgenoten en naar familieleden.

d. Activistische organisaties

Dossiers inzake de werking, leden en activiteiten van de activistische verenigingen en mantelorganisaties.

e. De ondergeschikte regionale bureau's van Antwerpen

Waternaux zijn secretariaat had de leiding over vier arrondissementele bureau's die op hun beurt nog eens leiding gaven aan kantonnale bureau's.

(1) *Propagandabureel arrondissement Antwerpen*

Het propagandabureel werd gehuisvest in hetzelfde gebouw in de Prinsstraat 16 als het provinciaal propagandabureau. Het had de kantons van Antwerpen, Berchem, Borgerhout, Brecht, Boom, Ekeren, Kontich, Zandhoven als werkterrein. Antoon Vloemans leidde het arrondissementeel bureau. Hij was tevens voorzitter van het "Vlaamsch Propaganda-Komiteit. Arrondissement Antwerpen". Aan dit arrondissementeel niveau werd tevens de administratieve leiding toevertrouwd van activiteiten aan de andere kant van de Schelde, met name in Temse en Sint-Niklaas.

- (a) Briefwisseling
- (b) Propaganda-activiteiten
- (c) Hoofdbestuur der Vlaamsche Werking in groot-Antwerpen

Werd eind juli 1918 gesticht “in de schoot der propaganda”, zoals de programmatekst stelde, om de werking in de agglomeratie te stimuleren. Het bestuur telde tien leden. Lodewijk Sips werd voorzitter en Karel Waternaux werd secretaris.

- (d) Propagandabureel arrondissement Mechelen-Lier

Het arrondissement telde de kantons Duffel, Heist-op-den-Berg, Lier, Mechelen I, Mechelen II en Puurs. Lier behoorde al in een heel vroeg stadium tot de radicaal-activistische beweging en er werd in september 1917 een propagandacomité gesticht dat de ambitie had heel het arrondissement te bestrijken. Lier was in 1917 zelfs een tijd het hoofdbureau voor het hele arrondissement. Al verschoof de verantwoordelijkheid voor het arrondissement nadien naar de stad Mechelen, toch bleef Lier zich in verregaande mate autonoom te ontwikkelen. Bovendien was de werking in Mechelen lang niet altijd actief en rezen er heftige interne moeilijkheden.

In doos P 52 werden documenten en dossiers aangetroffen van het propagandabureel van het arrondissement Mechelen, gevestigd in de Grondwetstraat 5. In juni staat het op de briefhoofden nog vermeld als propagandabureau. In augustus is het al “propagandabureel” geworden. Oorspronkelijk werden lokale activisten aan het hoofd gezet van de propaganda maar na ernstige interne moeilijkheden besliste de propagandaverantwoordelijke van Antwerpen, Waternaux, om Jan-Baptist Bellefroid en Antoon Wolfs naar Mechelen te sturen. Die overgang zorgde voor een gebrek aan continuïteit in de archiefvorming en het klassement.

De dossiers van het arrondissementeel bureau zijn in volkomen chaos op het einde van de oorlog meegenomen en naar Duitsland gevoerd. Een groot deel van de stukken zit buiten elk oorspronkelijk verband. Er zijn grofweg twee oorspronkelijke “klassementen” te onderscheiden. Het gaat deels om twee vroegere ordners met een alfabetische indeling. Daarnaast werden grijze mappen teruggevonden met opschriften die eerder wijzen op een thematische indeling of volgens de bestemming waarmee werd gecorrespondeerd. Ze kregen het nummer CVS/32/met verder volgnummer Daarvan ontbreken de nrs. 4, 5 en 9 en mogelijk ook de nummers hoger dan 11

- (e) Algemeen
- (f) Briefwisseling Reeks CVS/32
- (g) Propagandabureel kanton Lier

In Lier was al vroegtijdig activistische werking. Deze groep probeerde zich zelfs op te werpen als de hoofdvertegenwoordiger voor de propagandistische werking in heel het arrondissement Mechelen. Vandaar dat de titel op de briefhoofden in

1917 was: “Vlaamsch Aktivistisch Propaganda Komiteit van het Arrondissement Mechelen. Hoofdbureel Lier”. Uiteindelijk moest deze groep echter deze verantwoordelijkheid overlaten aan het bureel in Mechelen waardoor Lier afzakte naar een kantonnaal niveau. Dit belet niet dat het bereik in de beginperiode geografisch een stuk ruimer was. Secretaris van het propagandabureel was Willem Pasteyn, drukker van beroep. Hij werd in de loop van 1918 opgevolgd door Alfred Bogaerts. De dossiers met briefwisseling en verslagen werden grondig verstoord en de franstalige bewerkers hebben ook briefwisseling die bij het provinciaal propagandacomité van Antwerpen en het centraal Bureel van Brussel hoorde, vermengd met deze dossiers. In dit onderdeel komen er tal van omslagen voor die geen verband hebben met Lier maar wel resultaat van recuperatie zijn, vermoedelijk door de naoorlogse bewerkers. Dat maakte het herstel van de oorspronkelijke ordening vrijwel onmogelijk.

(2) *Propagandabureel arrondissement Turnhout*

Het propagandabureel Turnhout had de kantons Arendonk, Herentals, Hoogstraten, Mol, Turnhout, Westerlo onder zijn bevoegdheid. Het werd geleid door Frans Jacobs die al in de loop van 1917 van start ging. Hij slaagde erin propagandisten aan het werk te zetten in diverse gemeenten en in het bijzonder in de kantons Westerlo en Herentals.

- (a) Algemeen
- (b) Stad en kanton Turnhout
- (c) Propagandabureel kanton Herentals

(3) *Propagandabureel arrondissement Sint-Niklaas*

Dit arrondissement omvatte de kantons Beveren, Lokeren, Temse, Sint-Gillis-Waas, Sint-Niklaas. De centrumfunctie was toebedeeld aan de stad Sint-Niklaas. Van het arrondissementeel bureau als archiefvormer werd niets gevonden. Er werd vermoedelijk vanuit Sint-Niklaas niets overgebracht naar Brussel met het oog op de verhuis naar Duitsland. Enkel het semi-onafhankelijke propagandabureau in Temse slaagde daar wel in. Omdat Temse al vrij vroeg intensief werd bewerkt via Jef Hinderdael, een van de leidende aangestelden van het propagandabureau in Brussel, kwam er daar een relatief krachtige werking op gang. Het valt ook te vermoeden dat een deel van de documenten en dossiers via hem in het onderdeel “Temse”, zijn beland.

- (a) Propagandabureel kanton Temse

B. PROPAGANDABUREEL PROVINCIE BRABANT

Van het propagandabureel in de provincie Brabant en de ondergeschikte bureau's werden blijkbaar geen archieven meegenomen naar Duitsland. Als archiefvormer zijn ze daarom niet traceerbaar in het bestand Raad van Vlaanderen. In de praktijk werd in deze provincie de Duitse bestuursorganisatie grosso modo overgenomen, waardoor er een onderscheid werd gemaakt tussen Groot-Brussel voor de hoofdstedelijke agglomeratie en het daarrond liggende “Brüssel-Land” dat de rest

van het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde omvatte. Feit is dat deze beide propagandaverantwoordelijken in hetzelfde gebouw huisden als het Nationaal Propagandabureau, nl. in de Belliardstraat 41. Ook van deze regionale archiefvormers uit het netwerk van de propaganda werd blijkbaar geen archief overgebracht naar Duitsland. Vermoedelijk was het archief voor het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde vrij sterk geïntegreerd in het archief van het Centraal Propagandabureau. Anderzijds lijkt het er op dat veel activiteiten gebeurden onder de vlag van de “Nationale Volksbond”.

1. “NATIONALE VOLKSBOND”

Gesticht te Brussel in de nazomer van 1917. De statuten werden gedateerd op 24 september 1917. Het secretariaat was gevestigd in Sint-Joost-ten-Noode. Droeg de leuze: “Licht en recht”. Volgens de statuten was het doel het aanpakken van onregelmatigheden in de voedselbevoorradingdiensten en andere liefdadigheidswerken van het nationaal Hulp- en Voedingskomitee. Voorzitter was Maurits Sacré en secretaris A. Heylen. Het was duidelijk de bedoeling deze naam voorlopig te gebruiken om de band met het propagandabureau te maskeren. In 1918, na de volksraadpleging, was er van deze Nationale Volksbond geen sprake meer.

2. PROPAGANDA ARRONDISSEMENT BRUSSEL-HALLE-VILVOORDE

3. PROPAGANDA ARRONDISSEMENT LEUVEN

Het arrondissement Leuven kende een grote autonomie. Jozef Ursi, leidende figuur van de propaganda in het arrondissement Leuven, verkoos op eigen houtje het arrondissementale archief mee te nemen naar Duitse bodem.

C. PROPAGANDABUREEL PROVINCIE LIMBURG

Limburg kende een provinciale structuur met de leiding in Hasselt in de Geraetsstraat met Jan Borms als chef. Er werden geen verantwoordelijken per arrondissement aangeduid. In de meeste kantons van de provincie – Beringen, Hasselt, Herk-de-Stad, Sint-Truiden, Bree, Maaseik, Neerpelt, Peer, Bilzen, Borgloon, Maasmechelen; Zichen, Tongeren en Landen werd wel een verantwoordelijke aangeduid maar er was amper sprake van een echt propagandabureau op dit niveau. Van het propagandabureau in Hasselt en de ondergeschikte kantonnale bureau's werden blijkbaar geen archieven meegenomen naar Duitsland want als archiefvormer werden ze niet teruggevonden.

D. PROPAGANDABUREEL PROVINCIE OOST-VLAANDEREN (ETAPPE)

Gent was een der vroegste centra van activisme. Nadeel was echter dat de Gentenaars een moeizame verbinding kenden met het generaal-gouvernement en dus ook met het centraal Propagandabureau in Brussel. Na een interne machtsstrijd slaagde Jan Wannijn erin het laken grotendeels naar zich toe te trekken en zich door Brussel te laten erkennen als de verantwoordelijke voor heel de provincie. Zijn machtsbereik was nochtans in realiteit beperkt tot de

agglomeratie Gent en de wijde omgeving. Dit was het gevolg van de stringente reisbeperkingen die door de bezetter werden opgelegd. De arrondissementen Eeklo en Oudenaarde kenden slechts een heel beperkte infiltratie van het activisme. In Aalst bleek meer expansie mogelijk

1. PROVINCIALE BESTUURSNIVEAU

a. Briefwisseling van het secretariaat

b. Boekhouding

2. ARRONDISSEMENT EN AGGLOMERATIE GENT

a. Betreffende de propaganda

Het gaat voornamelijk om toelatingen door de Duitse overheid en om voorbeelden van wat als propaganda werd verspreid.

b. Dossiers, samengesteld door de naoorlogse bewerkers

De ploeg van Jacques Pirenne lichtte originele documenten uit hun verband en vormde nieuwe dossiers, voornamelijk met het in kaart brengen van de activistische achterban als doel. De documenten en dossiers die oorspronkelijk naar alle waarschijnlijkheid werden gevormd door het propagandabureau van Jan Wannijn werden hier samengebracht.

c. Ledenadministratie van mantelorganisaties.

De Gentse activisten brachten onder meer ledenadministratie over naar Brussel. Het gaat om steekkaarten, ledenlijsten, toetredingsformulieren.

3. ARRONDISSEMENT AALST

Er werd een Vlaamsche Arrondissementsbond met de naam "Ontwaakt Aalst" opgericht die stimulerend moest optreden en die het propagandabureau de nodige ruggensteun moest geven. Er werden enkel dossiers gevonden, samengesteld door de naoorlogse bewerkers. De ploeg van Jacques Pirenne lichtte originele documenten uit hun verband en vormde nieuwe dossiers, voornamelijk met het in kaart brengen van de activistische achterban als doel. De documenten en dossiers die oorspronkelijk naar alle waarschijnlijkheid werden gevormd door het propagandabureau van Jan Wannijn werden hier samengebracht.

E. PROPAGANDABUREEL PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

Het bleek erg moeilijk om voor de provincie West-Vlaanderen een centraal, coördinerend secretariaat voor de propaganda op touw te zetten. Het door de Duitsers bezette territorium was al te dicht bij de Duitse gevechtseenheden aan het front en aan de kust gelegen. Dat maakte circulatie door burgers erg moeilijk. Toch werd er een "Gouwraad van West-Vlaanderen" opgericht die een zetel kreeg in Kortrijk en die een Vlaamsch Propaganda-Bureau op touw zette in het in de Groeningestraat 19 gevestigd Vlaamsch Huis. Dat stond onder leiding van Hendrik D'Hooghe. Daarnaast probeerden de activisten om te Oostende, te

Brugge en te Tielt kernen op touw te zetten die de ambitie hadden deze arrondissementen te bestrijken. In de praktijk was hun bereik echter veel beperkter. Vermoedelijk slaagde enkel het bureel te Tielt erin om archiefstukken naar Brussel te voeren om ze in veiligheid te laten brengen op Duitse bodem.

1. ARRONDISSEMENT KORTRIJK

2. ARRONDISSEMENT TIELT

Werd geleid door “arrondissementsleider” Gerard Buysschaert die tevoren verantwoordelijk was geweest voor de propaganda in het kanton Kortrijk. Het heette “Vlaamsch Sekretariaat”. Tielt was de stad waar het hoofdkwartier van het Duitse 4de Leger gevestigd was en vermoedelijk speelde dit mee in de beslissing om te zorgen voor activistische aanwezigheid in deze stad. Buysschaert kon de Duitse bezetter pas in augustus 1918 mededelen dat hij in Tielt was aangekomen, daarheen gezonden door Vlaamsch Propagagandabureel te Brussel. De werking ging dus erg laat van start.

ARCHIEF VAN ‘NATIONAAL VERWEER’

Het bezettingsbestuur zette rond de jaarwisseling van 1917-1918 een prefiguratie op touw van een Vlaamse ‘regering’ in de vorm van de “Commissie der Gevolmachtigden”. De bezetter beschouwde deze gevolmachtigden als raadgevers in het proces van de bestuurlijke scheiding maar deze mensen kregen ook greep op de uitvoerende macht. De oprichting van deze commissie was een volgende stap in de inrichting van een Vlaamse satellietstaat.

Voor elk ministerieel departement werd een activist als “gevolmachtigde” aangeduid. Maar er was één uitzondering! Voor het bevoegdheidsdomein ‘landsverdediging’ werd er tijdens de voorbereidingsfase niemand genoemd. Het departement bestond als zodanig trouwens niet meer in Brussel vermits deze administratie in augustus 1914 was weggetrokken met de regering en het leger. De lege gebouwen waren in 1914 door de bezettingsadministratie in beslag genomen en bezet.

Dit hiaat werd door de activisten uiteraard aangevoeld als een ernstig gemis. Des te meer omdat dit naar de buitenwereld en de eigen achterban aantoonde dat het activisme haar werkelijke impact vrij beperkt was. Een gewapende macht was immers essentieel in een staatsvormingsproces.

Tot August Borms na verloop van luttele weken toch werd opgenomen in deze commissie met de titel “Gevolmachtigde van Nationaal Verweer”. Het is echter betekenisvol dat het weken duurde vooraleer deze titel verscheen. Dit wijst op getouwtrek achter de schermen met het bezettingsbestuur, de regering in Berlijn en de legerleiding. Borms kreeg bovendien geen macht toegeschoven over een bestaande administratie. De meeste andere gevolmachtigden waren door de bezetter immers tevens tot secretaris-generaal van een ministerie aangesteld en ze hadden de beschikking over gebouwen en de nog actieve administratie. Borms kreeg het vroegere “Ministerie van Oorlog” uitdrukkelijk niet tot zijn beschikking. In tegenstelling met zijn collega’s kon Borms dus niet proberen om greep te

krijgen op een bestaande administratie en de burelen vullen met activistische benoemingen.

Borms was een radicale activist en de woordvoerder van de stroming die aanstuurde op een vernietiging van het Belgische staatsverband en een nauw aanleunen van het te creëren 'autonome' Vlaanderen bij Duitsland. Hij beseftte goed dat het activisme dan moest beschikken over machtsinstrumenten. Aan strijdkrachten naar het voorbeeld van een regulier leger werd gedacht maar dit kon pas gerealiseerd worden op langere termijn. Voor de 'buitenlandse veiligheid' zouden de Duitse strijdkrachten moeten instaan. Het lag anders voor de 'binnenlandse veiligheid'. Borms mikte op korte termijn op de oprichting van een betrouwbare 'Vlaamse' geheime politie en een in het binnenland inzetbare gewapende macht in de vorm van een korps activistische rijkswachters. In België maakte de rijkswacht deel uit van het leger en stond dus onder gezag van de minister van Oorlog. De rijkswachters waren allemaal weggetrokken of door de Duitsers krijgsgevangen gemaakt. Er bestond dus een feitelijke leegte.

Het bewapenen van Vlamingen was echter niet voor de hand liggend, in de ogen van de bezetter. Het wantrouwen ten aanzien van Vlamingen was groot. Omdat de bezetter de oprichting van elke vorm van gewapende (politie)macht in beraad hield tot in de laatste weken van de bezetting, moest Borms zich beperken tot het rekruteren van potentiële manschappen in de krijgsgevangenenkampen en onder de activistische achterban in het bezette land. Dit werd door Borms toevertrouwd aan Algemeen Bestuur 3 van zijn administratie. De fysieke en mentale voorbereiding werd in handen genomen door het oprichten van turnverenigingen en het trainen van activistische milities, uitgerust met knuppels.

Aan Nationaal Verweer werd daarnaast de afhandeling van de dienstbetoonaanvragen toegewezen. Raad van Vlaanderen, de bezettingsmacht en individuele activisten werden immers door duizenden mensen aangesproken – mondeling en per brief – in de hoop een voordeel te bekomen. De mogelijkheden om via dienstbetoon van deze aard aanhang te creëren, waren in 1917 al duidelijk. Er werd afgesproken dat de bedienden van Nationaal Verweer dit werk grotendeels in handen zouden nemen. Om dit uit te voeren, zette Borms Algemeen Bestuur 4 op het getouw.

Tot de 'politie' taken rekende Borms ook het afdwingen van de naleving van de taalwetgeving die door de bezetter werd aangescherpt. Die taak werd toegewezen aan Algemeen Bestuur 2.

Nationaal Verweer bestond uit een Algemeen Secretariaat en het Kabinet van de Gevolmachtigde. Daarnaast werd een structuur opgebouwd van in principe vier "Algemene Besturen" die op hun beurt nog eens konden onderverdeeld worden in "Afdelingen" en die op hun beurt in "Burelen". Het 1ste Algemeen Bestuur viel in de praktijk vermoedelijk samen met "het Kabinet" van de gevolmachtigde. Er werden immers geen dossiers of documenten met de aanduiding "1ste Algemeen Bestuur" aangetroffen en verwijzingen al evenmin. Deze administratieve onderverdelingen waren nog niet volledig in praktijk omgezet toen duidelijk werd dat de Duitsers de oorlog gingen verliezen en België zouden ontruimen.

Borms zijn diensten werkten gedurende de maanden maart en april 1918 in lokalen van het Ministerie van Justitie. Dit verklaart waarom omslagen met

dergelijke voorgedrukte hoofding worden aangetroffen. Vanaf 1 mei 1918 waren de kantoren van Nationaal Verweer gevestigd in de Belliardstraat 41. Kort nadien werden op grote schaal speciaal gedrukte, groene (voor de diverse besturen), roze (voor het “Algemeen Sekretariaat”) en blauwe (voor het “Kabinet” van de gevolmachtigde) omslagen geleverd. In het spraakgebruik van Nationaal Verweer werd een dossier “bundel” genoemd.

Nationaal Verweer kende volgende administratieve onderverdelingen, bevoegdheden en bijhorende reeksen dossiers.

- a. Algemeen Sekretariaat
 - (1) Politiek beleid van de Gevolmachtigde
 - (2) Administratief beheer
 - (3) Personeelsdossiers
 - (4) Verklaringen “Aansluiting bij het programma van de Raad van Vlaanderen”.
- b. Kabinet van de Gevolmachtigde
 - (1) Algemene dossiers en administratie
 - (2) Dienstbetoondossiers
- c. 2de Algemeen Bestuur: “Vervlaamsing openbare leven”.
- d. 3de Algemeen Bestuur: “Veiligheid”
 - (1) Dossiers van Georges Roose en zijn sekretariaat
 - (2) Afdeling 1: veiligheid
 - (3) Afdeling 2: kandidaatstellingen voor de rijkswacht
 - (4) Afdeling 3: dienstbetoon ten voordele van krijgsgevangenen. met een aparte reeks “Rijkswacht”.
 - (6) Afdeling 4: dienstbetoondossiers
- e. 4de Algemeen Bestuur: “Voorspraak” (dat in de praktijk eveneens uit dienstbetoon bestond).

Zijn administratie groeide snel en telde op haar hoogtepunt 18 personeelsleden. Het budget van Nationaal Verweer werd in de loop van 1918 begroot op 150.000 frank of een equivalent van 750 maandlonen van het niveau “bediende”. Dit geeft een beeld van de groei die hij voor het komende jaar 1919 voorzag.

Er werd geprobeerd de oorspronkelijke ordening van dit archief te herstellen. Daardoor werd het mogelijk de reeksen numeriek weer in volgorde te brengen en de nummers van de ontbrekende dossiers te identificeren. Hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat de diensten van Borms in de loop van 1918 er niet in slaagden om hun achterstand in de ordening van de briefwisseling in te lopen. De medewerkers kregen immers ook nog lopende dossiers uit de tijd vóór de oprichting van Nationaal Verweer toevertrouwd. Deze inhaalbeweging verklaart waarom er documenten te vinden zijn uit 1917. Deze integratie werd nooit voltooid. Er werd bijvoorbeeld een map teruggevonden met het opschrift “Afgehandelde zaken zonder bundel”. Ze werden dus nooit ingeschreven, verpakt en genummerd als een dossier. Zo zijn er meerdere voorbeelden. Dit toont aan hoe onvolkomen het klassement in 1918 was. Dit heeft voor gevolg dat vele

onderwerpdossiers per definitie onvolledig zijn vermits tal van brieven onderweg zijn blijven steken.

De ontruiming van het grondgebied door de bezetter en de plotse verhuizing van het archief naar Duitse bodem in november 1918 zorgden voor verdere verstoringen. Nadien werden de reeksen nogmaals grondig verstoord door de naoorlogse bewerkers. De gewone dossiers lieten ze doorgaans zo goed als ongemoeid. De dienstbetoonaanvragers werden enkel geïdentificeerd en op steekkaart gebracht. De dossiers met inhoud van politieke aard of met documenten die handelden over de voorbereiding van de militaire en politionele collaboratie werden wel intensief gemanipuleerd en grondig verstoord.

Feit is dat de procureur-generaal van het Parket bij het Hof van Beroep van Brussel op 14 november 1921 aan deze archievencommissie een kopie van een inventaris bezorgde van archiefkisten die op het einde van de bezetting naar Leipzig waren vervoerd. De lijst is te vinden onder inventarisnummer 122 zoals beschreven in P.A. TALLIER, *Inventaire des Archives de la Commission des Archives de la Guerre (puis archives de la Guerre) 1919-1945*, Brussel 1997, toegang in beperkte oplage, T 458 .

Vraag is waar Justitie deze lijst kon bemachtigen. Vermits het enkel gaat om het archief - en tal van kantoorbenodigdheden - dat was ingepakt door Nationaal Verweer, ligt het voor de hand te veronderstellen dat dit een lijst was die in beslag genomen werd op het onderduikadres in Brussel waar August Borms kort na de oorlog was opgepakt. Er werden slechts 12 kisten en pakken opgesomd in dit document. De kisten droegen het opschrift "N.V." van Nationaal Verweer. Van geen enkel ander onderdeel van de Raad van Vlaanderen is immers in deze lijst een spoor te bekennen.

Daaruit leren we dat een deel van de kisten was gevuld met een schrijfmachine, pakken blanco papier van allerlei aard en opschrift; carbonpapier, steekkaarten. In deze inventaris werd de naam van de dienstbetoonaanvrager vermeld, ongeveer datgene wat op de voorkant van de omslag geschreven stond. Kisten 10 en 11 waren gevuld met "bundels en boeken toebehorend aan den Heer JM Brans" De titels van de dienstbetoondossiers worden vermeld, samen met hun oud nummer. Dat maakt het mogelijk de hiaten wat beter te omschrijven en eventueel in een toelichting de titel aan te geven van het dossier dat ontbreekt.

I. HET ALGEMEEN SECRETARIAAT

Het Algemeen Secretariaat was verantwoordelijk voor de directe ondersteuning van het politieke handelen van de gevolmachtigde August Borms. Daarnaast was het uiteraard ook verantwoordelijk voor de sturing en de coördinatie van de diverse administratieve onderdelen van Nationaal Verweer en voor het personeelsbeheer. Voornamelijk roze omslagen werden gebruikt door deze administratie. Ook het "Economaaat" en de "Verzendingsdienst" functioneerden onder dit Algemeen Secretariaat.

A. POLITIEK BELEID VAN DE GEVOLMACHTIGDE**1. ALGEMEEN****2. ADMINISTRATIEF BEHEER**

Hieronder vielen de werkzaamheden van het “Ekonomaat”, de “Verzendingsdienst” en het personeelsbeheer.

II. KABINET VAN DE GEVOLMACHTIGDE

Vermits er geen spoor van een Algemeen Bestuur I werd teruggevonden maar wel van reeksen gevormd door het “Kabinet” van Nationaal Verweer valt te vermoeden dat dit kabinet in een latere fase beschouwd werd als het 1ste Algemeen Bestuur. De grijze, voorgedrukte omslagen met het opschrift “Kabinet” bleven langdurig in gebruik. Veel van deze dossiers werden in een latere fase naar Algemeen Bestuur IV overgeheveld en daar opgenomen in een later aangelegd dossier met groene omslag. Die transfer verklaart voor een deel de talrijke hiaten in de reeks.

A. ALGEMENE EN ADMINISTRATIEVE DOSSIERS

De algemene dossiers van het Kabinet kregen geen volgnummer. Hiervoor werden deels omslagen van het Ministerie van Justitie gebruikt waarvan de voorgedrukte hoofding werd aangepast. Vóór 1 mei 1918 waren de diensten van Nationaal Verweer ondergebracht in lokalen van het Ministerie van Justitie. Vandaar het voorkomen van deze omslagen in het onderdeel Kabinet dat immers de eerste kern van de administratie van Nationaal Verweer vormde. In een later stadium werden er speciale grijze omslagen met opschrift “Kabinet van de gevolmachtigde” gedrukt.

B. DIENSTBETOONDOSSIERS

De oudste documenten dateren over het algemeen van februari 1918 en vallen dus in de stichtingsperiode van de administratie van Nationaal Verweer. Het “Kabinet” was de broedkamer waaruit de latere bestuurlijke opdeling volgens onderwerp en doelgroep is gevolgd. Deze dossiers zijn inhoudelijk bijzonder divers en bestrijken het scala van bevoegdheden die later over de “Algemene Besturen” van Nationaal Verweer werd verdeeld.

III. ALGEMEEN BESTUUR 2: VERVLAAMSING VAN HET OPENBARE LEVEN

Dit Algemeen bestuur hield zich bezig met het opvolgen van de toepassing van de taalverordening van 9 augustus 1917. Die versterkte de bestaande Belgische taalwetgeving ten voordele van het Nederlands maar omdat ze werd ingevoerd door de bezetter, werd ze niet erkend door de nog in dienst zijnde Belgische administratie en de gemeentebesturen. De meeste dossiers hun titel is zeer breed, veel breder dan de werkelijke inhoud. Ze waren dan ook opgevat om op termijn véél meer documenten te bevatten. In de beschrijving werd daarom geprobeerd de werkelijke inhoud van de dossiers weer te geven. Er werd door de dienst een

onderscheid gemaakt voor dossiers inzake Groot-Brussel (van nr. 70 tot en met 103) en dossiers voor Vlaanderen (van nr. 205 tot en met 238). Het staat vast dat de nummers 1-69 ooit werden toegekend want ze zijn te vinden in het register van briefwisseling van dit Algemeen Bestuur. Mogelijk werden ze in een vroeg stadium weer opgeheven. Zij ontbreken in ieder geval in de inventaris die door het parket kort na de oorlog werd in beslag genomen op August Borms zijn onderduikadres. De leidende figuur van dit Algemeen Bestuur was de Brusselse flamingant Lodewijk Peerenboom, in dienst als “algemeen bestuurder” vanaf 1 maart 1918.

A. ALGEMEEN

B. DOSSIERS GROOT-BRUSSEL

C. DOSSIERS VLAANDEREN

IV. ALGEMEEN BESTUUR 3: VEILIGHEID

Borms schreef op 10 mei 1918 persoonlijk aan de activistische krijgsgevangene Piet Van Rossem, voorzitter van het “Vlaamsch Middenkomiteit” in Göttingen. De brief is te vinden in de reeks dossiers van Algemeen bestuur 3, afdeling 3, dossier met oud nummer 4. Hij zei daarin over de bevoegdheid van deze dienst: *“In Nationaal Verweer hebben we thans een afzonderlijke afdeeling die zich geheel den dienst der veiligheid bezig houdt en waarvan het algemeen bestuur toevertrouwd is aan den heer Geo Roose, voor u wel geen onbekende. Tot die afdeeling behoort ook al wat betrekking heeft met onze krijgsgevangenen, zodat voortaan niets meer wat deze betreft door andere handen dan de onze zal gaan. Voor alle vrijlatingen, verplaatsingen enz. vraagt de Zivilverwaltung hier, dan ook thans ons advies. Wij zullen evenzo tegenover uw komiteit handelen en over alles u raadplegen. Dat zal nog veel regelmatigere geschieden wanneer de drie vertrouwensmannen die we daarvoor hebben gevraagd, nl. de heeren Valgaeren, Leo Van Cleemputte en Claessens hier zullen zijn.”*

Wat was de situatie, één maand later? Roose stuurde een overzicht mee met een brief aan Hector Halsband op 12 juni 1918. Die is te vinden in het onderdeel III/3 Briefwisseling, dossier betreffende de bestuurlijke inrichting van deze Afdeling, oud nummer 221. Daarin legt hij uit hoe zijn 3de Algemeen bestuur er op dat ogenblik uitziet en wat zijn plannen voor de toekomst zijn. De 1ste afdeling kreeg de titel “Veiligheid” maar hij noemt die “nog zeer embryonair”. Ze maakte steekkaarten van ieder die in dat verband contact nam met Nationaal Verweer. *“Mijn inzicht is een volledig stel steekkaarten te maken, zodanig dat wij fungeren kunnen als politieke politie. Een plan tot aanstelling van agenten en inspecteurs der veiligheid is gereed. Bij gebrek aan personeel komt thans van deze belangrijke dienst weinig terecht.”* Hier loerde dus het gevaar om de hoek van dubbel werk met de dienst Documentatie van het Centraal Propagandabureau. De tweede afdeling kreeg de titel “Rijkswacht”: *“Deze dienst houdt zich thans bezig met al wat moet gedaan worden om vanwege de D.O. [=Duitse autoriteiten] tot de inrichting der rijkswacht mogen over te gaan. Evenals het voorgaande bestuur is dat geroepen tot zeer grote uitbreiding.”* De derde afdeling heette

“Krijgsgevangenenanaangelegenheden” met de voor de hand liggende bevoegdheid: *“Tot dit bestuur behoort alles wat de krijgsgevangenen betreft. Thans omvangrijk, zal deze dienst in de toekomst wellicht samenvallen met de vrijlating van krijgsgevangenen, werk- en pensioenbezorging enz. en gekozen worden tot een ander Algemeen Bestuur.”* Hij voorzag dus dat deze dienst op termijn zou uitgroeien en in administratieve rang verhogen tot een Algemeen Bestuur. Zover is het nooit gekomen.

A. DOSSIERS VAN BESTUURDER GEORGE ROOSE

B. AFDELING 1: VEILIGHEID

Deze afdeling kreeg in principe dossiers toegewezen die met “veiligheid” te maken hadden. De activisten voelden zich vaak door hun omgeving bedreigd. Het doel van deze dossiers was de strijd tegen vijandig gezinde personen te kunnen opvoeren. Er werden ook dossiers aangelegd over activisten en organisaties die in aanmerking kwamen voor een actieve rol in de strijd tegen de anti-activisten. Er komen echter ook ‘gewone’ dienstbetoondossiers voor in deze reeks.

C. AFDELING 2: RIJKSWACHT

De dossiers die door deze afdeling werden aangelegd, handelen voornamelijk over kandidaatstellingen voor opname in de activistische rijkswacht. In het register werd een document gevonden met de Franse kanttekening: “Papier collé à l’intérieur du couvercle de la caisse. N.V. 2” gevolgd door een paraf. Het document bevat aanduidingen over de inhoud van de oorspronkelijke, naar Duitsland getransporteerde kist met daarin gegevens over de 2de afdeling van het 3de bestuur van Nationaal Verweer, verantwoordelijk voor de inrichting van de rijkswacht.

“N.V. III. B II A: Rijkswacht:

- 1 pak voorstellen
- A pak briefwisseling
- 1 aanwijzer
- 1 pak met 248 aanvragen
- 1 (woord onleesbaar)
- 3 pak kaarten inlichtingen
- 2^e best. 1 pak”

Deze aanduidingen zijn erg vaag maar geven een idee van het type van de documenten en het oorspronkelijke aantal aanvragen. Er zijn ook enkele eerder algemene dossiers voorhanden, vermoedelijk met documenten die nooit geklasseerd raakten. De hoofdmoot bestaat uit groene, genummerde omslagen.

1. ALGEMEEN**2. GENUMMERDE DOSSIERS****3. REEKS KANDIDATEN VOOR DE RIJKSWACHT**

De omslagen van deze reeks hebben geen aanwijzing wat bevoegde bureau- of afdeling betreft. Ze werden enkel voorzien van een stempeltje of het met de hand geschreven opschrift “rijksnacht”. Volgens de interne bevoegdheidsverdeling binnen de administratie van Nationaal Verweer moeten ze thuishoren in het 2de Algemeen Bestuur onder leiding van George Roose. Het gaat meestal om burgers die in het bezette land verbleven en alleszins om mannen waarvan kon gehoopt worden dat ze plaats zouden nemen in de rangen van de op te richten rijksnacht. In deze dossiers zijn documenten en gegevens geconcentreerd die nodig of nuttig waren om de geschiktheid van de kandidaten te kunnen beoordelen. De dossiers bevatten sollicitatiebrieven, bewijs van goed gedrag en zeden, aanbevelingen van activistische vertrouwelingen, voorgedrukte formulieren van Nationaal Verweer met “biografische inlichtingen”, uittreksels uit het strafregister, enz. De documenten dateren allemaal uit het jaar 1918. Veel van de betrokkenen beschikken ook over een dossier in een van de andere reeksen van Nationaal Verweer.

D. AFDELING 3: KRIJGSGEVANGENENAANGELEGENHEDEN

Deze afdeling spitte zich toe op dienstbetoon ten aanzien van krijgsgevangenen. Er komen echter ook burgerlijke gevangenen voor in deze reeks dossiers.

1. ALGEMEEN**2. REEKS GENUMMERDE DOSSIERS****E. AFDELING 4: DIENSTBETOON**

In de 4de afdeling van het 3de Algemeen Bestuur werden in de beginperiode de eerder algemene dienstbetoon dossiers geconcentreerd. Vermoedelijk werd met de aanleg van deze reeks begonnen vooraleer het 4de Algemeen Bestuur werd ingericht onder leiding van Jan-Mathijs Brans. Vanaf zijn overkomst in de loop van april 1918 werden een aantal dossiers van deze afdeling overgeheveld naar het 4de Algemeen Bestuur. Veel van de ontbrekende nummers in het begin van onderhavige reeks bevinden zich daardoor in de reeks Algemeen Bestuur IV. Daardoor kunnen beide reeksen per definitie geen doorlopende nummering kennen. De aanduiding “ontbreekt” wil dus niet noodzakelijk zeggen dat het desbetreffende dossier verloren is gegaan. Het is best mogelijk dat het opgenomen is in de andere reeks. Onderhavige reeks dossiers is dus complementair met de reeks dossiers van Algemeen Bestuur IV.

1. ALGEMEEN

V. ALGEMEEN BESTUUR IV: VOORSPRAAK

Oorspronkelijk was er een “Dienst der verzoekschriften” gehecht aan het Bureau van de Raad van Vlaanderen. Ze stond onder leiding van Jan Matthijs Brans; daarbij geholpen door Van Mieghem. Op de vergadering van 9 april 1918 van het Bureau van de Raad van Vlaanderen werd echter positief geantwoord op de vraag van August Borms om deze bevoegdheden aan hem toe te vertrouwen: *“Het Beheer van het Nationaal Verweer is van gevoelen dat de dienst der voorspraak best door hen zoude gedaan worden. Het bureau is akkoord dat inderdaad deze werking bij de propaganda dient geconcentreerd te worden, doch dat de genadevertogen het Bureau van den Raad moeten worden voorbehouden.”* Dat betekende dat Brans, Van Mieghem en de typiste juffrouw Claes naar Nationaal Verweer zouden worden overgeheveld. Deze regeling werd nog eens bevestigd op de bureauvergadering van 30 april. De eigenlijke overheveling gebeurde volgens plan in het begin van mei. Medewerker Van Mieghem nam overigens enkele dagen later ontslag.

Vanaf dan kreeg de “voorspraakdienst”, zoals hij wel eens genoemd werd, vorm binnen de administratie van Nationaal Verweer als een Algemeen Bestuur. Er werden grote aantallen afgehandelde en nog lopende dossiers meegenomen hetgeen verklaart waarom veel dossiers in deze reeks een begindatum hebben die veel verder in de tijd teruggaat dan het bestaan van dit “Algemeen Bestuur IV”. Een onderverdeling in “bureau’s” werd niet doorgevoerd. Er werd maar één reeks dossiers aangelegd.

Volgens de beslissing van het Bureau bleven alleen genadevragen voor terdoodveroordeelden tot de bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen - en dus van het Bureau zelf - behoren. Tussenkomen in dit type van dienstbetoondossiers werden voornamelijk toevertrouwd aan de secretaris van de Raad, de Antwerpse jurist Jozef Vanden Broeck. Dit betekende in de praktijk dat dossiers wel eens heen en weer verhuisden van de lokalen van het Bureau naar die van Nationaal Verweer en omgekeerd. Dat liep niet altijd van een leien dakje. De Voorspraakdienst van Borms stribbelde vaak tegen en voerde administratieve vertragsmanoeuvres uit zoals weigeren om “bundels”- zoals de dossiers werden genoemd - ter beschikking te stellen van het Bureau. Het kwam zelfs zover dat de voorzitter van het Bureau bij gevolmachtigde Borms ging klagen over administratieve obstructie. Op 27 juni werd deze problematiek op de agenda gezet van een vergadering onder de titel *“Politieke besprekingen tussen Bureau en gevolmachtigden”*. Jozef Van den Broeck maakte van de gelegenheid gebruik en liet notuleren: *“Niettegenstaande deze dienst ruim twee maanden zelfstandig werkt en een aanzienlijk getal bedienden tot zijne beschikking heeft, is zijn werk in volslagen wanorde: bundels en stukken zijn onvindbaar, brieven worden niet ofwel te laat beantwoord”*. Er werden volgens hem ook “beschermelingen” door de voorspraakdienst naar het Bureau gestuurd met de boodschap dat hun stukken daar zouden bewaard worden, terwijl dit niet het geval was. Voor een deel kunnen deze strubbelingen een verklaring vormen voor de gaten die er in de reeksen dossiers te vinden zijn. Ook de daaropvolgende maanden werd er herhaaldelijk geklaagd over het werk van de Voorspraakdienst die op haar beurt bij monde van

Brans het Bureau antwoordde dat ze overbelast was met werk. Dat deze uitwisseling van dossiers al tijdens de bezettingstijd zal geleid hebben tot de creatie van hiaten in de reeks, ligt voor de hand.

A. ADHESIEVERKLARINGEN

Onder impuls van August Borms werd een voorgedrukt formulier ingevoerd dat een adhesieverklaring aan het programma van de Raad van Vlaanderen bevatte. Een dergelijke ondertekende verklaring was noodzakelijk om in aanmerking te komen voor steun bij een dienstbetoonaanvraag. Elke militant en propagandist moest over een voorraad beschikken. Elke aanvrager moest immers eerst een verklaring tekenen; pas dan konden stappen gezet worden. De uiteindelijke bestemming voor deze ingevulde formuliertjes was dus Algemeen Bestuur IV. Het ligt voor de hand dat veel ingevulde formulieren nooit zover zijn geraakt.

Ook het Propagandabureau beschikte over vergelijkbare voorgedrukte adhesieverklaringen. Maar ook deze moesten aan Nationaal Verweer worden overgedragen. Vermits ze als bewijs dienden om aanvragers van dienstbetoon verder te helpen, kwamen ze uiteindelijk terecht in Algemeen Bestuur IV onder leiding van Jan-Matthijs Brans.

Anderzijds is het ook waarschijnlijk dat veel formulieren tijdens de naoorlogse bewerking van het archief uit hun context werden gehaald om ze te gebruiken voor het opstellen van steekkaarten van de activistische aanhang. Er werden wanordelijke bundels gevonden in in doos A1, doos D94, in een omslag van arrondissement Leuven maar met formulieren afkomstig uit heel Vlaanderen en voornamelijk de provincie Limburg, en een klein pakket, alfabetisch geordend in een map met franstalig opschrift “farde n° 118”.

B. STUKKEN EN DOSSIERS BEHORENDE TOT DE LOPENDE WERKZAAMHEDEN VAN J.-M. BRANS

Jan-Matthijs Brans maakte in de loop van april de overstap van de administratie van de Raad van Vlaanderen naar Nationaal Verweer waar hij zich eveneens met dienstbetoon zou bezighouden. Een deel van de dossiers viel daardoor tussen wal en schip wat hun plaats van bewaring betreft. De brieven kwamen binnen op het secretariaat van de Raad van Vlaanderen of eerst bij de gevolmachtigden en werden daarna vanuit het secretariaat overgedragen naar Brans op Nationaal Verweer. De notities op bepaalde omslagen wijzen daarop. Ze bevinden zich in de eenvoudige omslagen zoals op het secretariaat van de Raad gebruikelijk waren. Het ligt voor de hand dat door tijdsgebrek lang niet alle ingekomen brieven werden opgenomen in een aparte, groene map op naam.

C. GENUMMERDE REEKS DIENSTBETOONDOSSIERS

In deze reeks - tenminste toch voor de nummers lager dan 1550 - werden dossiers opgenomen die werden uitgelicht uit andere reeksen van Nationaal Verweer. Dit verklaart de talrijke, grote gaten in het begin van de nummering.

ARCHIEVEN VAN ANDERE ARCHIEFVORMERS

Tijdens de bewerking van het archiefbestand werden dossiers en documenten aangetroffen die werden opgemaakt in de periode voor de Raad van Vlaanderen begon te functioneren. Voor een deel gaat het om archief dat door de mensen, actief binnen het netwerk van de Raad van Vlaanderen, nuttig werd geacht voor de werking en daarom op een of andere manier werd geïntegreerd. Dit met het oogpunt de stukken aan te wenden als documentatiemateriaal of om de gegevens te gebruiken bij de agitatie. Anderzijds werden er ook documenten aangetroffen waarvan het verschijnen eerder toe te wijzen zal zijn aan het feit dat de naoorlogse patriottische bewerkers van het archief stukken die hen werden aangeboden, integreerden omdat ze nuttig waren in hun campagne tegen het Vlaams-nationalisme in het interbellum. Gelet op de chronologie en het autonome statuut van de diverse archiefvormers werd ervoor geopteerd ze apart te beschrijven.

I. STUDIECOMMISSIE TER VERVLAAMSING VAN HET BESTUUR IN VLAANDEREN

Er werd een pakket dossiers aangetroffen met de benaming “Raad van Vlaanderen. Vervlaamsing van het bestuur in Vlaanderen”. In potlood was op een van de kaften tevens de aanduiding “Kongressen Staatsbedienden 1911-12” te lezen. Het gaat in werkelijkheid om een pakket aan vooroorlogse documentatie en archief dat door een van de bestuursleden-ambtenaren werd verzameld en tijdens de bezettingsjaren aan de Raad van Vlaanderen overhandigd met de bedoeling het te gebruiken in de propaganda en in de werkzaamheden. Deze “Studiecommissie ter vervlaamsing van het bestuur in Vlaanderen” kwam tot stand na het tweede congres in 1911. Vermits Emiel Peeren optrad als voorzitter van deze studiecommissie en hij nadien een belangrijke rol speelde in de Raad van Vlaanderen is de kans groot dat hij de man is die zorgde voor de overdracht. A. De Grave was secretaris en notulist van de commissie. Dit pakket werd teruggevonden met de oude code CVS 21, map 36 en werd uiteindelijk bewaard in nr. D 81.

II. PERSOONLIJK ARCHIEF AUGUST BORMS

Er werden in het bestand brieven gevonden die behoren tot het persoonlijk archief van August Borms. Ze werden geadresseerd aan Borms' persoonlijk adres en dateren uit de eerste helft van de bezetting. Ze handelen over de aanloop naar het activisme. Het is onduidelijk hoe deze brieven in dit bestand terecht zijn gekomen. Mogelijk heeft Borms ze zelf meegenomen naar zijn bureau op de administratie van Nationaal Verweer in Brussel. Het is ook mogelijk dat de naoorlogse bewerkers - eventueel met ambtenaren van Justitie als tussenpersoon - hiervoor verantwoordelijk zijn.

III. PRO WESTLANDIA

De vereniging Pro Westlandia was een organisatie die in de jaren net voor de Eerste Wereldoorlog het Vlaams bewustzijn probeerde te versterken in Noord-Frankrijk in de regio waar nog Vlaamse dialecten werden gesproken. De

organisatie werd geleid door August Borms. Zij verzamelde in haar korte bestaan veel documentatie. Borms nam ze mee naar Brussel toen hij naar daar verhuisde in het kader van zijn werkzaamheden in de Raad van Vlaanderen. Die documentatie kon van pas komen toen de Duitse lenteoffensieven van 1918 uitzicht boden op een verovering van de regio. Na de Duitse opmars kon dit archief nuttig zijn bij het organiseren van de activistische beïnvloeding. Op de bestuursvergadering van de Raad van Vlaanderen van 16 mei 1918 werd door secretaris Jozef Van den Broeck aangekondigd dat hij de levering van het archief van Pro Westlandia verwachtte op korte termijn. Op 30 mei stuurde hij nog een herinneringsbrief aan Borms in verband met de belofte dit archief te bezorgen. Zie tevens het dossier van Nationaal Verweer, reeks Kabinet, oud nr. 97 met als titel "Frans-Vlaanderen". Uit deze briefwisseling in mei 1918 blijkt dat het archief werd toevertrouwd aan het Persbureau van de Raad. Tot dusver werd dit archief echter niet teruggevonden

IV. DE HOOGESCHOOLBOND EN DE HAAR STEUNENDE ORGANISATIES

Nadat de Duitsers beslist hadden de vernederlandsing van de Gentse universiteit te gebruiken om Vlaamsgezinden los te weken van het Belgische patriottisme kreeg een "Hoogeschoolbond" de gelegenheid om propaganda te voeren ter ondertekening van een petitie. Ze stond onder het co-voorzitterschap van de Kamerleden Adelfons Henderickx en Leo Augusteyns. In het najaar van 1916 organiseerde de bond een campagne om bij een breed publiek handtekeningen te ronselen. Mede dankzij een aantal meetings kon ze tot zo'n 3000 handtekeningen geraken. Een deel van de ingezamelde handtekeningen kwam nadien in het archief van de Raad van Vlaanderen terecht. De leidende figuren van deze Hoogeschoolbond traden immers toe tot het activisme. Vermoedelijk hoopte men deze lijsten te kunnen gebruiken in de propaganda en bij de zoektocht naar militanten voor de propaganda of ambtenaren voor vernederlandsde administraties.

V. NATIONAAL HULP- EN VOEDINGSKOMITEIT

NATIONALEN BOND VOOR DE BELGISCHE EENHEID

De oprichting van de Ligue Nationale pour l'Unité belge of Nationalen Bond voor de Belgische Eenheid vloeide voort uit de verontwaardiging bij Franstaligen over de druk vanuit Vlaanderen op parlement en regering tot vernederlandsing van de Gentse rijksuniversiteit. Die tegenstand tegen de Vlaamse beweging kwam grootschalig tot uiting op 28 januari 1923 met een betoging, ingericht door een "Ligue Nationale" ter verdediging van de Gentse universiteit als franstalige onderwijsinstelling. De familie Pirenne speelde een belangrijke rol in het verzet tegen de Vlaamse taaleisen. Zoon Jacques werd secretaris-generaal en vader-hoogleraar Henri werd ere-voorzitter van deze drukingsgroep. Deze kring was de drijvende kracht achter de installatie van de zogenaamde *École des Hautes Etudes* die na de goedkeuring van de zogenaamde Nolf-wet in 1923 in Gent een parallel, niet door de overheid erkend, circuit van Franstalig universitair onderwijs aanbood. Op 20 juni 1925 werd door de vereniging beslist dat zij zich niet meer

alleen met de Gentse universiteit zou bezig houden maar dat de werking verbreed werd tot de verdediging van het Frans over gans Vlaanderen. Het fragment “pour la défense de Gand” werd uit de naam geschrapt en ingeruild voor “pour l’unité belge”.

De vereniging zag het compromitteren van het Vlaams-nationalisme als een nuttig wapen in de strijd tegen de opmars van de Nederlandse taal en de achteruitgang van de maatschappelijke betekenis van het Frans die daar het gevolg van was. Documenten uit de oorlogstijd die verwezen naar de banden tussen de Duitse agressor en het Vlaams-nationalisme konden daarvoor gebruikt worden. De beste speurder naar dit soort van documenten was de geboren Leuvenaar en germanist Armand Wullus, beter bekend onder zijn schrijversnaam Rudiger. Hij had als krijgsgevangen soldaat in het kamp kennis gemaakt met het activisme en er een sterke afkeer voor Vlaamsgezinden aan overgehouden. Hij had zijn waarde als speurneus naar in dat verband bruikbare archiefstukken al overtuigend aangetoond met diverse spraakmakende publicaties. Bovendien kende hij Nederlands en Duits en dat was absoluut nodig om dergelijke documenten te begrijpen.

Er was minstens vanaf 1923 contact tussen Jacques Pirenne en Armand Wullus. Beide heren vonden elkaar in de zoektocht naar geld om te kunnen ingaan op het aanbod vanuit Duitsland om het archief van de Raad van Vlaanderen te verkopen. De Liga verwachtte dat dit archief haar in staat zou stellen om niet alleen het Vlaams-nationalisme maar heel de Vlaamse beweging grondig te compromitteren en zo de politieke druk die aanstuurde op de promotie van het Nederlands te verzwakken. Er werd voldoende geld gevonden en na lang aanslepende onderhandelingen gebeurde de overdracht van het archief op 24 januari 1925. Daarna volgde een langdurige bewerkingsfase waarin Wullus het archief ordende, analyseerde en deels vertaalde. Pas op 11 maart 1928 viel het besluit tot publicatie in de vorm van een bronnenuitgave van een aantal geselecteerde stukken. Op 20 september verscheen een Franstalige uitgave met deze vertalingen. De Nederlandstalige volgde pas een jaar later en was veel beperkter van omvang. De publicaties hadden maar een beperkt politiek effect. De Vlaamse beweging was daarmee niet te stuiten en de roep om meer ingrijpende en afdwingbare taalwetgeving klonk des te luider, nog eens aangevuurd door de snel groter wordende populariteit van het Vlaams-nationalisme bij de jongere generatie in Vlaanderen.

Op 4 oktober 1931 organiseerde de Nationalen Bond nog een grote manifestatie in Hasselt die aanleiding gaf tot rellen en straatgevechten. In datzelfde jaar verdween haar tijdschrift *Pour l'Unité*. Dat was een aanwijzing voor een ernstige verzwakking en haar gebrek aan achterban.

De organisatie besloot haar archiefbestand dat voortvloeide uit de bewerking en exploitatie van het archief van de Raad van Vlaanderen bij het activistenarchief te laten. Daarnaast heeft Jacques Pirenne van de gelegenheid gebruik gemaakt om ook een groot deel van zijn persoonlijk archief als advocaat en politiek agitator veilig te stellen en dan vooral dossiers die handelen over de nasleep van de Eerste Wereldoorlog. Op dat ogenblik dreigde er immers een Duitse invasie. Die zou zeker leiden tot inbeslagname van deze archieven. Op die manier zijn ook stukken

die thuishoren bij zijn vader Henri Pirenne als archiefvormer in dit bestand terecht gekomen.

I. ONDERZOEKSCHEL INZAKE HET ARCHIEF VAN DE RAAD VAN VLAANDEREN.

De Nationalen Bond gaf Armand Wullus de gelegenheid om het uit Duitsland overgebrachte archief grondig te onderzoeken. Om hem daarbij te helpen en zijn werk enige wetenschappelijke legitimiteit te geven, werd er een commissie aangeduid van vooraanstaande Belgen die zijn werk zou patroneren en begeleiden. Wullus en zijn naaste medewerkers functioneerden als een onderzoekscel.

A. SPOREN VAN INVENTARISERING EN ONDERZOEK NAAR HET ARCHIEF

B. ANALYSE VAN DE ARCHIEFSTUKKEN

Om het groeiende Vlaams-nationalisme in een kwaad daglicht te stellen, was het nodig het archief van de Raad van Vlaanderen te analyseren, namenlijsten op te stellen en vertalingen te maken van de meest compromitterende documenten. Er werd een classificatiesysteem ontworpen dat de gegevens die daaruit voortvloeiden, overzichtelijk moest maken. Dit classificatiesysteem bestond uit drie luiken. Een nummer van een “catégorie” die een bepaald terrein omvatte. Dit werd vaak – maar niet altijd – gevolgd door een “section” als verdere onderverdeling. Daarna volgde als derde een louter numerieke aanduiding op dossierniveau. Dit samengestelde nummer werd telkens als “oud nummer” vermeld in een “toelichting” bij de beschrijving. Het herstel van deze reeks volgens de oude nummering maakte het mogelijk hiaten te identificeren.

1. CATEGORIE I.

Deze “Catégorie” omvatte notities en vertalingen van teksten die handelen over de Raad van Vlaanderen, zijn bestuursorganen en zijn commissies, en over overleg met de Duitse bezetter.

a. 1e Section**b. 2e Section****c. 3e Section****d. 4e Section****e. 5e Section****2. CATEGORIE II****3. CATEGORIE III**

Kreeg de titel “Propagande bureau central”. Bevat notities over de propaganda zoals die vanuit Brussel werd geleid door Arthur Faingnaert en zijn medewerkers.

a. 1e Section**b. 2e Section****c. 3e Section****d. 4e Section**

Deze afdeling kreeg als titel “Bureaux de propagande locaux et rapports sur localités”.

e. 5e Section**f. 6e Section****g. 7e Section****h. 8e Section**

Deze afdeling kreeg als titel: “Propagande à l’Armée belge”. Spitste zich toe op informatie over de zending van de delegatie die door de frontbeweging naar de Duitse linies was gestuurd; met Karel De Schaepdrijver, Jules Charpentier e.a., in mei 1918.

4. CATEGORIE IV**5. CATEGORIE V****6. CATEGORIE VI****7. CATEGORIE VII**

Notities over de activistische activiteit in de centrale administratie. Er werden slechts twee dossiers teruggevonden in D137 en ze omvatten “sections” die elk een ministerieel departement omvatten. Vermoedelijk is een groot deel van de dossiers van “Catégorie VII” verloren gegaan.

- a. 1e Section
- b. 2e Section
- c. 3e Section
- d. 4e Section
- e. 5e Section
- f. 6e Section

8. CATEGORIE VIII

Bevat documenten betreffende wetsherzieningen en andere belangrijke initiatieven op juridisch vlak. Armand Wullus groepeerde een aantal vertaalde teksten onder de titel “Documents relatifs aux projets de lois et ordonnances et pièces importantes.” In deze onderwerpmappen zijn soms ook de activistische basisteksten te vinden die hij de moeite van het vertalen waard vond. Vaak gaat het dan om doorslagen en niet om unieke originelen. Er werden ook vertalingen van Duitse teksten gemaakt die eveneens door Wullus werden verzameld buiten het archief van de Raad van Vlaanderen om.

- a. 1e Section
- b. 2e Section

9. CATEGORIE IX

10. NOTITIES EN VERTALINGEN BUITEN DIT KLASSEMENT

Er werden notities gevonden die niet in het systeem van de “categories” werden ingedeeld. Deels gaat het om dubbels.

C. IDENTIFICATIES VAN PERSONEN

Het doel van de bewerkers was tevens het in kaart brengen van de activistische aanhang en van de mensen die hoopten via het activisme voordelen te verwerven. In de uitgaven van het Comité werden echter uitsluitend activisten met naam vermeld die een gerechtelijke veroordeling hadden opgelopen. In de inleiding werd vermeld dat degenene die niet veroordeeld waren, gerust konden zijn, want dat het niet de bedoeling van het “comité” was om hun naam in de openbaarheid te brengen. Maar iedereen wist dat de bewerkers van het archief hiertoe natuurlijk wel in staat waren. Het instrument dat daarvoor moest dienen bestond uit lijsten en steekkaarten die tijdens de bewerking en ordening van het archief van de Raad van Vlaanderen door Armand Wullus, werden opgesteld.

1. NAMENLIJSTEN VAN ACTIVISTEN**2. NAMENLIJSTEN OP BASIS VAN HET ARCHIEF VAN DE DIENST INLICHTINGEN**

De naoorlogse bewerkers zetten de door Dienst Documentatie van het Propagandabureau verzamelde gegevens over sympathisanten van het activisme, tegenstanders en passieve flaminganten op eigen lijsten. Deze mensen werden per geografische omschrijving verzameld en de lijsten werden onderverdeeld in drie bundels volgens de letter A van activist, F van franskiljon en P.I. van passieven en 'indépendants'. Deze lijsten werden gegroepeerd per provincie.

3. STEEKKAARTEN

Er werden diverse types en groottes van steekkaarten ingevuld door de naoorlogse bewerkers. Hun oorspronkelijke verpakking werd echter in het verleden weggegooid. Daardoor zat niet elke verzameling nog in de oorspronkelijke volgorde. Zo mogelijk werd die gereconstrueerd.

II. STUKKEN VAN ANDERE OORSPRONG

De bewerkers kregen ook archiefstukken in handen gespeeld die afkomstig waren uit de meest diverse hoeken en van zeer diverse schenkers. Ze waren bedoeld om behulpzaam te zijn bij de bewerking en interpretatie van het archief van de Raad van Vlaanderen of bedoeld om nog meer compromitterende gegevens te leveren. Daarbij was de hulp van de door de regering opgerichte instelling "Archives de la Guerre" van groot belang. Onder meer omdat professor Henri Pirenne daarvan het uithangbord was, was de toegang vrij gemakkelijk. Hij was tegelijkertijd de vader van Jacques Pirenne en werd vooruitgeschoven als een van de wetenschappelijke waarborgen voor de ernst van het onderzoek door Armand Wullus.

De precieze herkomst van deze archiefstukken kon niet altijd exact worden nagegaan door het ontbreken van de nodige context en gegevens.

A. UIT HET ARCHIEF VAN DE FINANZABTEILUNG VAN HET GENERAAL-GOUVERNEMENT

Tijdens de Duitse aftocht na de wapenstilstand op 11 november 1918 was de overheid in staat om in een Brussels rangeerstation een achtergelaten treinwagon met dossiers van de Finanzabteilung van het Generaal-Gouvernement in beslag te nemen. De Finanzabteilung oefende toezicht uit op het ministerie van Financiën en zorgde voor de financiering van de Duitse bezettingstroepen en -administratie. Deze Duitse archieven werden beschouwd als oorlogsbuit en aan de commissie voor de oorlogsarchieven overgedragen. In de loop van maart 1928 lichtte archivaris Etienne Sabbe enkele belangrijke documenten uit dit bestand. De documenten werden aan de bewerkers bezorgd omdat ze belangrijke gegevens bevatten over de doeleinden van de bezetter inzake het Belgische grondgebied. Een deel van deze Duitse documenten werd destijds naar het Frans vertaald. Na de inval in mei 1940 nam de Duitse militaire archiefdienst *Aktensammelstelle West* het archief van de Finanzabteilung in beslag en werd het naar Duitsland gevoerd. Vermoedelijk zijn onderhavige documenten de enige van deze Duitse archiefvormer die op Belgisch grondgebied bewaard zijn gebleven. Ze werden

tijdens de herordening teruggevonden in een omslag met de titel “Extraits des Archives de la Guerre”.

B. STUKKEN BEZORGD DOOR PRIVATE PERSONEN

C. VERZAMELDE DOCUMENTATIE VAN NIET-ARCHIVALISCHE AARD

Jacques Pirenne, Armand Wullus en hun helpers verzamelden een aantal brochures en boeken om hen te helpen bij het verwerken van het archief en bij hun politieke agitatie via de Ligue Nationale.

1. VLAAMS-NATIONALISTISCHE PUBLICATIES VAN NA DE OORLOG

2. PATRIOTTISCHE PUBLICATIES VAN NA DE OORLOG

3. NAOORLOGSE TEKSTEN UIT DUITSE BRON

D. DE REDACTIE VAN DE UITGAVEN

De redactie van de uitgaven inzake de archieven van de Raad van Vlaanderen verliep in meerdere fasen. Dit zorgde voor diverse dossiers.

PERSOONLIJK ARCHIEF VAN JACQUES PIRENNE

Jacques Pirenne was advocaat aan het Hof van Beroep te Brussel en was tevens gevormd als historicus. Hij was een militant van Belgicistische organisaties en propagandist van het gebruik van het Frans in Vlaanderen. Vanuit die overtuiging werd hij onder meer secretaris-generaal van de Ligue Nationale pour l'Unité Belge. Voorzitter van deze organisatie was Vicomte Charles Terlinden.

Er werden her en der in het archief tal van dossiers teruggevonden die hoorden bij zijn persoonlijk archief als advocaat en als politiek militant. De identificatie was niet eenvoudig. Pirenne gebruikte en hergebruikte onder meer omslagen met opdruk van zijn advocatenkantoor. Maar ook omslagen die in gebruik waren genomen tijdens de bewerking van het archief van de Raad van Vlaanderen en die nadien blijkbaar werden opgeheven omdat ze dubbels bevatten. Daarnaast werden ook omslagen van de *Commission d'Enquête: Règles du Droit des Gens, Lois et Coutûmes de la guerre* opgemerkt.

Deze dossiers zijn van zeer diverse aard. Een deel werd aangelegd om zijn politieke agitatie te ondersteunen. Andere zijn van eerder documentaire aard. Een aantal dossiers zijn het gevolg van zijn professionele bezigheid als advocaat en dan meer bepaald van gewezen gedeporteerde arbeiders. In deze problematiek bestaat er uiteraard een band met de Eerste Wereldoorlog.

I. ALS MILITANT VAN HET BELGICISME

Jacques Pirenne kwam als een overtuigd patriot uit de Eerste Wereldoorlog. Zijn vader was wegens zijn verzet tegen de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit door de bezetter naar een kamp in Duitsland gedeporteerd. Zijn broer was in oktober 1914 tijdens de slag aan de IJzer gesneuveld. Vandaar dat

Jacques Pirenne het als zijn levenswerk zag op te treden tegen Duitsland, de Duitse invloed in België, en tegen al wat - in zijn ogen - de Belgische eenheid bedreigde. Hij wilde daarom op Vlaamse bodem geen beperkingen aan het gebruik van het Frans. Vandaar zijn activiteiten in uitgesproken Belgisch-nationalistische, anti-flamingantische drukkingsgroepen.

A. POLITIEK GEDACHTEGOED

J. Pirenne omscheef dit deel van zijn archief als: "Elaboration d'un programme politique et social lors des élections 1922 pour le Parti national. (avec mes articles dans la nation Belge).

B. SECRETARIS-GENERAAL VAN DE NATIONALEN BOND VOOR DE BELGISCHE EENHEID

C. PROPAGANDIST VAN DE "ECOLE DES HAUTES ETUDES" TE GENT

De Ecôle des Hautes Etudes à Gand, was een v.z.w. die Franstalig hoger onderwijs in stand wilde houden naast de door de wetgever vernederlandste Rijksuniversiteit. Dit met de bedoeling op die manier aan te tonen dat de meerderheid van de studenten voor het Frans als voertaal voor onderwijs op academisch niveau zou kiezen.

D. PROPAGANDIST VAN DE LIBERALE PARTIJ

II. ADVOCaat VAN DE FEDERATION NATIONALE DES DEPORTES

België telde ongeveer 125.000 mannen die op langdurige wijze als dwangarbeider waren ingezet door de Duitsers in het kader van de verplichte tewerkstelling van werklozen. Ook vele honderden politieke tegenstanders van het activisme werden naar kampen gedeporteerd. Ook zij werden vaak verplicht tot arbeid. Na de oorlog groepeerden deze mensen (of hun weduwen) zich in drukkingsgroepen. De belangrijkste daarvan was de Nationale Federatie van Gedeporteerden. Vooral de verplichte tewerkstelling die kon beschouwd worden als een schending van de bepalingen van het oorlogsrecht van Den Haag bood na de ondertekening van het Verdrag van Versailles aanknopingspunten om van Duitsland een schadevergoeding te eisen. Een dergelijk proces moest gevoerd worden voor de T.A.M., het Tribunal Arbitral Mixte Germano-Belge, opgericht door het vredesverdrag van Versailles. deze rechtbank zetelde te Parijs. Jacques Pirenne was een van de advocaten van de Belgische gedeporteerden die een rechtszaak aanspannen met het oog op schadevergoeding. Dit proces werd na verloop van tijd gevolgd door een proces tegen de Belgische staat.

A. PROCES TEGEN DE DUITSE STAAT

B. PROCES TEGEN DE BELGISCHE STAAT

Er werd in de jaren dertig een rechtszaak tegen de Belgische staat aangespannen door de koepelorganisatie "Nationaal Verbond van Burgerlijke Oorlogsinvaliden,

Weduwen en Rechthebbenden van Burgerlijke Slachtoffers van den Oorlog”. Doel was het vergoedingstelsel te hertekenen via een wetswijziging. Jacques Pirenne trad op als advocaat en juridisch raadsman van de Federatie van de gedeporteerden.

PERSOONLIJK ARCHIEF VAN HENRI PIRENNE

Er werden dossiers en stukken teruggevonden die hebben toebehoord aan vader Henri Pirenne als archiefvormer. Van sommige is het voor de hand liggend – gelet op het onderwerp – dat hij ze nog bij leven aan zijn zoon Jacques overhandigde; omdat de stukken konden dienen bij de voorbereiding van de publicatie van stukken uit de archieven van de Raad van Vlaanderen of bij zijn werk als advocaat ten gunste van de gedeporteerde dwangarbeiders. Voor andere stukken is dat verband echter niet onmiddellijk te leggen.

SPOREN VAN DE NAOORLOGSE BEWERKING

Wullus en Pirenne lichtten vaak originele documenten uit hun archivalische context. Het was niet altijd mogelijk deze documenten opnieuw en met zekerheid hun oorspronkelijke plaats te geven. Daarnaast werden ook stukken aangetroffen die getuigenis afleggen van de archiefgeschiedenis als zodanig en stukken die bij toeval vermengd raakten met dit archiefconglomeraat.

I. UITGELICHTE STUKKEN

Deels gaat het ook om dubbels die als zodanig ook nog in de oorspronkelijke dossiers voorhanden zijn. Het vermoeden bestaat dat een deel van deze documenten uit andere archiefbestanden komen.

II. STUKKEN BETREFFENDE DE BEWERKING

III. STUKKEN ZONDER MERKBAAR VERBAND

IV. FOTO'S EN GLASNEGATIEVEN

Om redenen van veiligheid en bewaring werden foto's en glasnegatieven in een aangepaste verpakking gedeponneerd.